

VIDEO VÅLD II

- förslag till åtgärder -

SOU 1988:28

Betänkande av våldsskildringsutredningen

Statens offentliga utredningar

1988:28

Utbildningsdepartementet

Videovåld II - förslag till åtgärder -

Betänkande av våldsskildringsutredningen

Beställningsadress:
Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 STOCKHOLM
Tel: 08/739 96 30
Informationsbokhandeln
Malmtorgsgatan 5

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor
SOU-förrådet
103 33 STOCKHOLM

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8¹⁰ - 12⁰⁰ (externt och internt)
08/763 10 05 12⁰⁰ - 16⁰⁰ (endast internt)

Omslag: Malin Nilsson

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1988

ISBN 91-38-10169-6
ISSN 0375-250X

Till Statsrådet Bengt Göransson

Regeringen bemyndigade den 25 maj 1985 statsrådet Bengt Göransson att tillkalla en särskild utredare med uppgift att utreda frågor om åtgärder mot våldsskildringar i rörliga bilder.

Den 18 oktober 1985 förordnades dåvarande ordföranden i arbetsdomstolen Claes Eklundh till särskild utredare. Sedan Claes Eklundh utnämnts till chefsjustitieombudsman entledigades han den 1 november 1987.

Den 26 november 1987 förordnades hovrättslagmannen Carl Johan Cosmo som särskild utredare.

Att såsom experter biträda utredaren förordnades den 18 oktober 1985 departementsrådet Marianne Eliason och kansliråden Britt-Marie Blanck och Lars Marén.

Till sekreterare förordnades den 1 januari 1986 hovrättsrådet Lars Eric Håkansson och till biträdande sekreterare förordnades den 1 januari 1988 hovrättsassessorn Ulla Nilsson.

Utredningen har antagit namnet våldsskildringsutredningen.

Utredningen avgav i juni 1987 rapporten Videovåld (Ds U 1987:8).

Utredningen överlämnar härmed betänkandet Videovåld II – förslag till åtgärder.

Samtidigt överlämnas ett arbetsexemplar av den remissammanställning över rapporten som upprättats inom utredningen.

Utredningens huvudsakliga uppdrag är härmed slutfört.

Malmö i maj 1988

Carl Johan Cosmo

Lars Eric Håkansson

Ulla Nilsson

Videovåld II – förslag till åtgärder

Innehållsförteckning

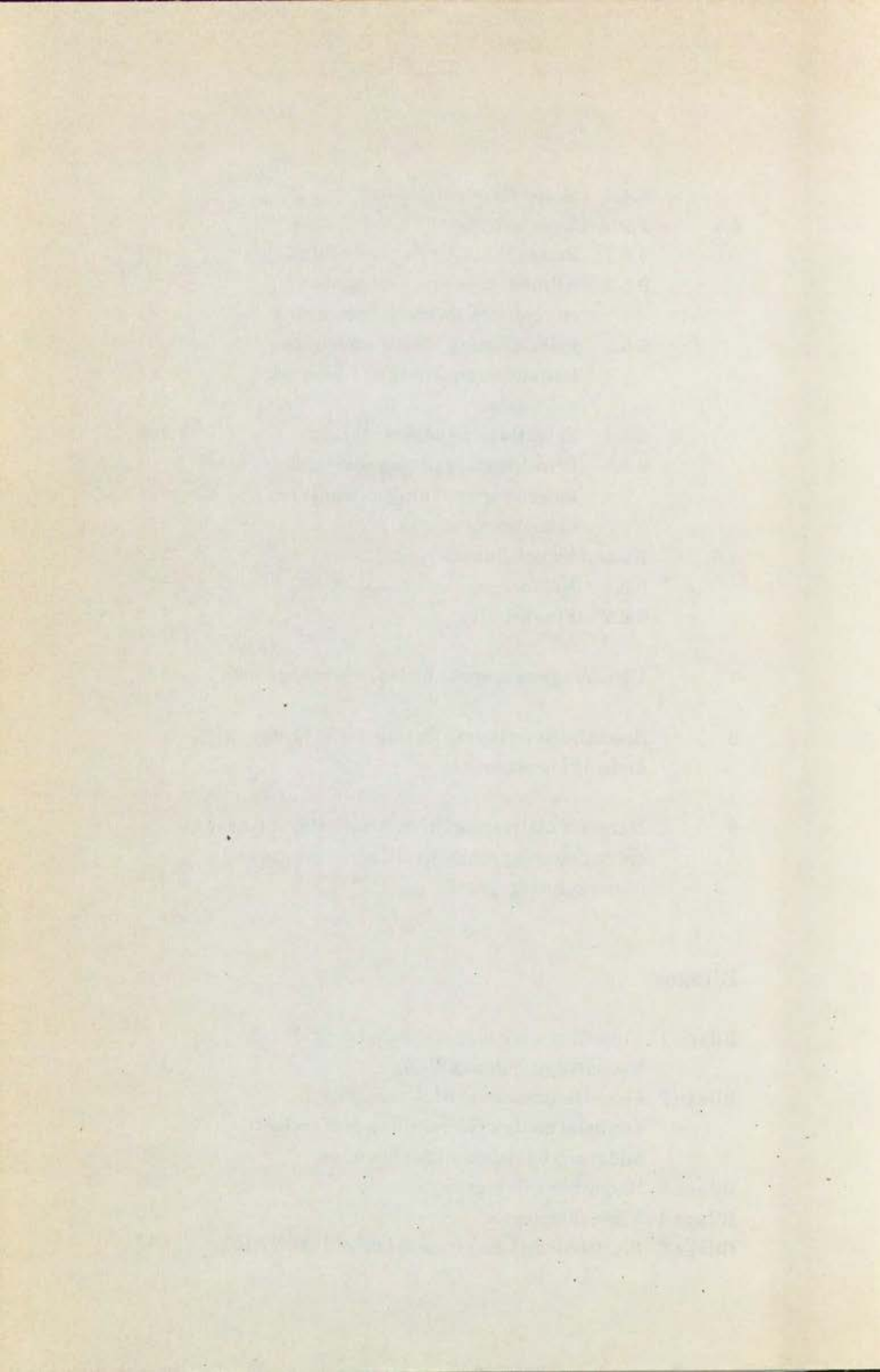
Förkortningar	9
Författningsförslag	11
Sammanfattning	13
1 Utredningsarbetet	17
1.1 Direktiven, m.m.	17
1.2 Arbetets bedrivande	19
2 Gällande rätt	23
2.1 Regeringsformen och tryckfrihetsförordningen	23
2.2 Biografiförordningen	26
2.3 Pliktexemplarslagen	30
2.4 Videovåldslagen	32
2.5 Brottsbalken	34
2.6 Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna	35
3 Rapporten (Ds U 1987:8) Videovåld, m.m.	41
3.1 Sammanfattning av rapporten	41
3.2 Synpunkter på rapporten	45
3.3 Komplettering av vissa uppgifter i rapporten	46
3.3.1 Hur många har videobandspelare hemma	46
3.3.2 Hur används videobandspelaren	48
3.3.3 Utvecklingen av kabel-TV	50

3.3.4	Videovåldslagen i praktiken	52
3.4	Kompletterande undersökning av Jonas Wall (kort resumé)	52
3.5	Peter Gerdmans vid BRÅ rapport om samband mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteende hos unga (kort resumé)	54
4	Utredningens allmänna synpunkter på åtgärder mot våldsskildringar i rörliga bilder	55
5	Barncensur och åldersgränser	61
5.1	Nuvarande regler	61
5.2	Utländsk rätt	62
5.2.1	Danmark	62
5.2.2	Finland	63
5.2.3	Island	63
5.2.4	Norge	63
5.2.5	Storbritannien	64
5.2.6	Västtyskland	65
5.3	Utredningens överväganden	65
5.3.1	Ändrade åldersgränser	65
5.3.2	Rörlig åldersgräns i särskilda fall	69
5.3.3	Vuxenmedverkan	70
5.3.4	Hemvideo	71
6	Olika alternativ till lagstiftning	73
6.1	Inledning	73
6.2	Några utländska lösningar	74
6.2.1	Finland	75
6.2.2	Norge	81
6.2.3	Storbritannien	82
6.3	Brottet olaga våldsskildring	87
6.3.1	Kriminaliseringens utformning	87
6.3.2	Brottets straffvärde	88
6.4	Övervakning och kontroll	90
6.4.1	Allmänt	90
6.4.2	Tillsynsorganisationen	91

	6.4.3 Medel för övervakning	93
6.5	Förhandsgranskning	95
	6.5.1 Inskränkningar av yttrandefriheten	96
	6.5.2 Allmänt om avgränsningen av obligatorisk förhandsgranskning	97
	6.5.3 Principförslag till lag om allmän förhandsgranskning av filmer och videogram	104
	6.5.4 Selektiv förhandsgranskning	108
	6.5.5 Principförslag till lag om registrering och förhandsgranskning av filmer och videogram	112
6.6	Kostnader och finansiering	117
	6.6.1 Kostnader	117
	6.6.2 Finansiering	122
7	Utredningens sammanfattande överväganden	125
8	Specialmotivering till förslaget till lag om ändring i brottsbalken	141
9	Närmare motivering till principförslaget till lag om registrering och förhandsgranskning av filmer och videogram	143

Bilagor

Bilaga 1	Videofilmer och videotittande hos skolbarn. Rapport Del 2 (Jonas Wall)	153
Bilaga 2	Peter Gerdmans vid BRÅ rapport om samband mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteenden hos unga	225
Bilaga 3	Biografförordningen	233
Bilaga 4	Videovåldslagen	239
Bilaga 5	Brottsbalken i dess lydelse i prop. 1986/87:151	243

Förkortningar

ADB	Automatisk databehandling
ALB	Arkivet för ljud och bild
BBFC	British Board of Film Classification
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
CD	Compact Disc
Dir.	Kommittédirektiv
DsJu	Departementsserien, justitiedepartementet
DsU	Departementsserien, utbildningsdepartementet
IFPI	International Federation of Producers of Phonograms and Videograms
JK	Justitiekanslern
KU	Konstitutionsutskottet
Prop.	Regeringsproposition
PUB	Sverigs Radios avdelning för publik- och programforskning
RF	Regeringsformen
rskr.	Riksdagens skrivelse
SCB	Statistiska centralbyrån
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen
VIDSAM	Videotekens Samarbetsorganisation
YFU	Yttrandefrihetsutredningen

Förslag till
Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 10 b § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

10 b §

Den som i stillbild eller i en film, ett videogram, ett televisionsprogram eller andra rörliga bilder skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga våldsskildring till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring.

Är brottet grovt, döms för grov olaga våldsskildring till fängelse i lägst tre månader och högst två år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet utgjort ett väsentligt led i en verksamhet som bedrivits yrkesmässigt och haft stor omfattning, om brottet riktat sig särskilt mot personer under femton år eller om brottet skett vanemässigt.

Första stycket gäller inte filmer eller videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning. Det gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en film eller ett videogram som

har godkänts av biografbyrån. Vidare gäller första stycket inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.

Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå, skall inte dömas till ansvar enligt första stycket för spridning av upptagningen. Vad som har sagts nu gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har spritt upptagningen har insett eller bort inse detta.

Denna lag träder i kraft den

Sammanfattning

Våldsskildringsutredningen föreslår att straffet för grova fall av olaga våldsskildring skärps. Vidare föreslås att statens biografbyrå får en tillsynsfunktion för att övervaka distributionen av hemvideogram. Dessutom föreslås att barn i vissa fall i sällskap med vuxen skall få tillträde till biografföreställning trots att barnet inte har uppnått den åldersgräns som bestämts för filmen.

I juni 1987 publicerade vi rapporten Videovåld (Ds U 1987:8). Därefter har från olika myndigheter, intresseorganisationer och enskilda inkommit synpunkter på åtgärder för att motverka spridning av våldsskildringar. Det finns en stark opinion för att allmän förhandsgranskning av hemvideogram införs.

De uppgifter som finns i rapporten kompletteras med aktuell statistik om hemvideo. Drygt 40 procent av befolkningen har i dag videobandspelare hemma (avsnitt 3).

Massmedieforskaren Jonas Wall har för vår räkning gjort en undersökning om ungdomars tittarvanor. Resultaten av undersökningen bekräftar att det är vanligt att ungdomar under 15 år ser på barnförbjudna filmer på video. Däremot är ungdomarnas intresse för filmer med extremvåld jämförelsevis litet. I den mån ungdomar ser på extremvåldsfilmer skaffar de vanligen dessa på annat sätt än genom att hyra eller köpa dem på den öppna marknaden. Man kan således med fog utgå från att det finns ett stort antal privata videogramkopior med extremvåld i omlopp.

I avsnitt 4 ger vi några allmänna synpunkter på åtgärder mot våldsskildringar i rörliga bilder. I ett öppet samhälle måste verkligheten få beskrivas, återges och debatteras. Våld är en del av denna verklighet. Det kan därför aldrig komma ifråga att helt förbjuda våldsskildringar i rörliga bilder. Å andra sidan ger påverkansforskningen stöd för uppfattningen att våldsskildringar kan ha en skadlig inverkan på i varje fall barn och ungdomar. Sambanden är dock komplicerade och delvis omtvistade.

Mot denna bakgrund anser vi att arbetet med att hindra skadeverkningar genom våldsskildringar i rörliga bilder först och främst måste inriktas på utbildning och attitydpåverkan. Förbud mot spridning av våldsskildringar kan i detta sammanhang inte blir annat än hjälpåtgärder. De faktiska möjligheterna att övervaka vad barn och ungdomar ser på i hemmet är mycket begränsade.

I avsnitt 5 behandlar vi barncensuren och åldersgränserna. Vi anser inte att de nuvarande åldersgränserna vid offentlig visning bör ändras. Däremot föreslås att åldersgränserna görs mer flexibla. Även barn som inte fyllt sju år bör, när de är i sällskap med någon vuxen person, få tillträde till visning av filmer som åldersklassificerats från sju år. På samma sätt föreslås att barn som fyllt sju men inte elva år skall få tillträde till visning av filmer som ålderklassificerats från elva år. Vi har emellertid inte funnit tillräckliga skäl föreligga för att införa en motsvarande regel för tillträde till visning av filmer som åldersklassificerats från femton år, dvs. vuxenfilmer.

I avsnitt 6 diskuterar vi olika lagstiftningsåtgärder. Vi redogör i kortet för lagstiftningen i några andra länder.

Vi konstaterar att en betydande svaghet i nuvarande ordning i Sverige är bristen på – eller avsaknaden av – en ändamålsenlig kontroll. Oavsett om regelsystemet bygger på ingripande i efterhand, som det är för närvarande, eller om man har allmän förhandsgranskning av hemvideogram är kontrollfunktionen viktig. Vi föreslår att statens biografbyrå får särskilda resurser för information och tillsyn.

Samhället bör se allvarligt på spridande av extrema våldsskildringar. Särskilt gäller det när spridandet sker systematiskt och har stor omfattning eller riktas direkt till barn och ungdomar. Vi föreslår att grova fall av olaga våldsskildring regelmässigt skall föranleda fängelse. Straffet för grov olaga våldsskildring föreslås bli fängelse minst tre månader och högst två år. Ett sådant förhöjt straffvärde bör också tjäna som incitament för polisen att mer aktivt arbeta för att beivra spridande av skildringar av extremvåld.

Vi diskuterar förutsättningarna för att införa allmän förhandsgranskning av hemvideogram. Särskilt belyses frågan från yttrandefrihetssynpunkt. Vidare diskuteras de praktiska svårigheterna med avgränsning av förhandsgranskningen. Två olika principförslag till lag om allmän förhandsgranskning av filmer och videogram presenteras. Enligt det ena skulle granskningen omfatta praktiskt taget alla framställningar i filmer och videogram som inom ramen för näringsverksamhet tillhandahålls konsumenter för enskilt bruk. Vårt andra principförslag innebär ett system med allmän registrering av videogram i kombination med möjlighet till förhandsgranskning i vissa fall.

I avsnitt 7 gör vi en samlad bedömning av samhällets insatser mot spridning av våldsskildringar i rörliga bilder. Vi konstaterar att sådana insatser endast i begränsad omfattning kan påverka utvecklingen av det faktiska våldet såsom ett övergripande samhällsproblem.

Vi överväger närmare om en ordning för en allmän förhandsgranskning av hemvideogram kan utformas så att det blir ett ändamålsenligt medel för att hindra spridning av otillåtna våldsskildringar samtidigt som det inte inskränker yttrandefriheten på ett oacceptabelt sätt. Vi kommer vid våra överväganden fram till att effekten av en allmän förhandsgranskning av videogram skulle vara begränsad. Vi anser därför att en lösning med förstärkt tillsyn skulle vara ett effektivare medel för att komma till rätta med utbudet av extremvåldet. Till detta kommer att ett system med tillsyn är mindre ingripande från yttrandefrihetssynpunkt. Det medför ett effektivare utnyttjande av samhällets resur-

ser och är också mindre byråkratiskt. Vi kan därför inte förorda att ett system med förhandsgranskning införs i vårt land.

1 Utredningsarbetet

1.1 Direktiven m.m.

Frågan om filmcensurens ställning har tidigare behandlats av flera utredningar. Senast behandlades frågan av yttrandefrihetsutredningen (YFU) i betänkandet (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten.

I sitt betänkande lade YFU fram förslag till en ny yttrandefrihetsgrundlag efter mönster av tryckfrihetsförordningen (TF). Filmer och videogram ingick bland de medier som skulle omfattas av den nya grundlagen. Reglerna innebar att censurförbud i princip skulle råda och att etableringsfriheten grundlagsfästes. Vidare skulle i varje särskilt fall i princip endast en viss, på formella grunder utpekad person, en i förväg utsedd ansvarig utgivare, kunna ställas till svars för innehållet i de skyddade medierna. De gärningar som kunde medföra ansvar, yttrandefrihetsbrotten, skulle anges i grundlagen. Principen om meddelarfrihet skulle gälla även de nya medierna. Slutligen skulle den särskilda rättegångsordning som gäller i tryckfrihetsmål tillämpas, dvs. justitiekanslern (JK) skulle vara åklagare, och jury skulle ingå i rätten.

I fråga om censuren innebar förslaget att filmcensuren vid offentlig visning för vuxna omvandlades. Förhandsgranskningen skulle finnas kvar men förenades inte med någon möjlighet för biografyrån att förbjuda visning. Biografbyråns uppgift skulle bli att avge ett utlåtande i frågan om en framställning innefattade olaga våldsskildring, som skulle vara ett särskilt yttrandefrihetsbrott. Byråns utlåtande skulle inte vara bindande för domstolarna vare sig byrån ansett att en framställning innefattade olaga våldsskildring eller inte. Frågan om ett brott

hade begåtts genom visningen skulle i båda fallen kunna prövas i efterhand av domstol i yttrandefrihetsrättslig ordning. När det gäller offentlig visning för barn skulle grundlagen medge att den bindande förhandsgranskningen behölls. Denna skulle utsträckas till att gälla också uthyrning och försäljning av filmer och videogram för barn och ungdom upp till 18 år.

Remissutfallet var mycket splittrat i frågan om förhandsgranskning för vuxna skulle förekomma och om förhandsgranskningen i så fall skulle vara bindande eller rådgivande. Även i fråga om höjningen av åldersgränsen för barncensuren till 18 år var meningarna delade. Flera remissinstanser som i och för sig önskade censurens avskaffande, ansåg att det gällande systemet var bättre än det som föreslagits. I frågan om förhandsgranskning över huvud taget skulle finnas av filmer avsedda att visas för vuxna fanns också olika meningar. De remissinstanser som företrädde barn- och ungdomsintressen, de flesta kvinnoorganisationerna liksom de kyrkliga organisationerna ansåg att förhandsgranskningen skulle finnas kvar och utsträckas till att omfatta också uthyrning och försäljning. Däremot ansåg film- och videobranschens företrädare, de flesta kulturföreträdarna och flertalet av de juridiska instanserna att tiden var mogen att avskaffa filmcensuren för vuxna. Flertalet remissinstanser var också kritiska till den föreslagna 18-årsgränsen.

I syfte att så snart som möjligt förbättra möjligheterna att ingripa mot våldsskildringarna i videogram bröts vissa delar av YFU:s förslag ut och lades fram i en särskild proposition (prop. 1984/85:116, KU 1985/86:11, rskr. 40, SFS 1985:989-991). Ändringarna innebar i korthet att förhandsgranskningen av film som skall visas offentligt utvidgades till att avse också offentlig visning av videogram. Härigenom underlättades möjligheten för videobranchen att på frivillig väg låta granska sina videogram. Denna möjlighet hade inte funnits tidigare. Vidare skärptes bestämmelsen i 1 § videovåldslagen så att den kom i närmare överensstämmelse med biografbyråns praxis vid granskningen av filmer som skulle visas offentligt.

De starkt delade meningar som kom till uttryck i frågan om förhandsgranskning av filmer och videogram ledde till att våldsskildringsutredningen tillkallades för att ytterligare överväga frågan om åtgärder mot våldsskildringar i videogram.

YFU:s förslag i övrigt behandlades i prop. 1986/87:151. I propositionen lades endast vissa förslag till ändringar i TF fram. Propositionen har när detta skrivs ännu ej behandlats av riksdagen. Vad gäller föreslagna ändringar i brottsbalken se avsnitt 2.5 s. 34.

I direktiven för våldsskildringsutredningen (dir. 1985:29) sägs bl.a. följande:

De starkt delade meningar som har kommit till uttryck i frågan om förhandsgranskning av filmer och videogram kan ses som ett uttryck för oro och osäkerhet inför den snabba framväxten av nya medier för spridning av program med rörliga bilder. Det är angeläget att dessa frågor ges en mer ingående belysning än som hittills har skett. En särskild utredare bör tillkallas för denna uppgift.

Utredaren bör kartlägga hur utvecklingen av nya medier för att återge inspelningar av rörliga bilder påverkar risken för att framför allt barn och ungdomar utsätts för skadeverkningar genom våldsskildringar i sådana inspelningar. Utredaren bör vidare bedöma om utvecklingen kan väntas leda till att det behövs nya eller ändrade regler för att motverka sådana skadeverkningar. Utredaren bör i så fall avge förslag till lämpliga regler. Alternativet med förhandsgranskning av alla filmer och videogram bör belysas ingående. Utredaren bör också behandla vissa frågor rörande barncensuren samt se över biografförordningen med tillhörande författningar i tekniskt hänseende.

Vid utarbetandet av förslagen bör utredaren, mot bakgrund av en bedömning av den tekniska utvecklingen, ta särskild hänsyn till yttrandefrihetsfrågor och till praktiska och ekonomiska frågor. Kontrollmöjligheterna bör ägnas särskild uppmärksamhet.

1.2 Arbetets bedrivande

I samband med kartläggningen av videomarknaden har vi haft omfattande kontakter med olika myndigheter, intresseorganisationer och företag. Vid dessa kontakter har vi fått många värdefulla upplysningar och synpunkter.

I juni 1987 överlämnade vi rapporten Videovåld (Ds U 1987:8). Syftet med rapporten var att bidra med underlag för en allsidig diskussion. Rapporten sändes för synpunkter till omkring 130 olika myndigheter, institutioner, sammanslutningar och företag. Se vidare avsnitt 3.2 s. 45.

För att få en uppfattning om möjligheterna att få tag på sådana videogram vars innehåll kan strida mot gällande regler har vi låtit göra en granskningsundersökning. Denna omfattar bedömning av ett urval av videogram från olika slags uthyrningsställen. Se rapporten avsnitt 5.4 samt bilagorna 5 och 6 i rapporten.

Vi har också låtit göra en enkätundersökning bland ungdomar för att, som ett komplement till tidigare gjorda undersökningar, få en aktuell bild bl.a. av vad ungdomar är mest intresserade av att se på video. Av särskilt intresse har det då varit att kartlägga ungdomarnas intresse för våldsskildringar. Se avsnitt 5.5 samt bilagorna 3 och 4 i rapporten och bilaga 1 s. 153 till detta betänkande.

Som ett komplement till de sammanställningar som tidigare har gjorts över forskningsläget när det gäller påverkansforskningen har två forskare sammanfattat dagsläget inom denna forskning och gjort några reflexioner i anslutning till detta. Se rapporten avsnitt 6.2. På uppdrag av oss har Peter Gerdman vid BRÅ redogjort för sambandet mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsyttningar hos unga, bilaga 2 (s. 225) till detta betänkande.

För att studera ett system för obligatorisk förhandsgranskning av videogram för privat bruk och göra en uppföljning därav har vi i april 1987 och i maj 1988 gjort studieresor till Storbritannien. Vi har under våren 1988 också besökt Norge och Finland för att studera hur dessa länder löst problemet med våldsskildringar i videogram. Korta översikter över systemen i dessa länder finns i avsnitt 6.2 s. 74.

Ett flertal framställningar har överlämnats till oss för beaktande. Vidare har ett stort antal sammanslutningar och enskilda personer inkommit med krav på obligatorisk förhandsgranskning av videogram.

Vi har deltagit i flera seminarier och andra sammankomster där frågor med anknytning till utredningsuppdraget behandlats.

Under vårt arbete har vi avgivit yttrande över Ljud- och bildbevarandekommitténs betänkande (SOU 1987:51) Ljud och bild för eftervärlden.

Utredningsarbetet har bedrivits under mycket stark tidspress. Beaktas skall även bl.a. att den särskilde utredaren tillträtt först i ett sent skede av utredningsarbetet. Vidare har sekretariatet förstärkts med en biträdande sekreterare först i utredningsarbetets slutskede.

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of solutions of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β . It is shown that the system has solutions for all values of the parameters α and β if and only if the condition $\alpha + \beta > 1$ is satisfied. In this case the solutions are unique and can be found by the method of successive approximations.

2. In the second part of the paper the problem of the stability of the solutions of the system (1) is considered. It is shown that the solutions are stable with respect to the initial conditions if and only if the condition $\alpha + \beta > 1$ is satisfied. In this case the solutions are stable with respect to the initial conditions and the parameters α and β .

3. In the third part of the paper the problem of the asymptotic behavior of the solutions of the system (1) is considered. It is shown that the solutions tend to zero as $t \rightarrow \infty$ if and only if the condition $\alpha + \beta > 1$ is satisfied. In this case the solutions tend to zero as $t \rightarrow \infty$ and the parameters α and β .

4. In the fourth part of the paper the problem of the asymptotic behavior of the solutions of the system (1) is considered. It is shown that the solutions tend to zero as $t \rightarrow \infty$ if and only if the condition $\alpha + \beta > 1$ is satisfied. In this case the solutions tend to zero as $t \rightarrow \infty$ and the parameters α and β .

5. In the fifth part of the paper the problem of the asymptotic behavior of the solutions of the system (1) is considered. It is shown that the solutions tend to zero as $t \rightarrow \infty$ if and only if the condition $\alpha + \beta > 1$ is satisfied. In this case the solutions tend to zero as $t \rightarrow \infty$ and the parameters α and β .

2 Gällande rätt

2.1 Regeringsformen och tryckfrihetsförordningen

Enligt regeringsformen (RF, omtryckt 1985:866) är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad bl.a. yttrandefrihet och mötesfrihet (2 kap. 1 § RF). Yttrandefriheten definieras som friheten att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. Mötesfriheten anges på motsvarande sätt bestå i frihet att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk.

Yttrandefriheten och mötesfriheten får begränsas genom lag i den utsträckning som regeringsformen medger (2 kap. 12 § första stycket RF). En sådan begränsning får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. En begränsning får inte göras enbart på grund av en politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning (2 kap. 12 § andra stycket RF).

Begränsningar av yttrandefriheten får ske med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilds anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten ske endast om särskilt viktiga skäl föranleder det (2 kap. 13 § första stycket RF). Vid bedömandet av vilka begränsningar som får ske med stöd av nyss återgivna bestäm-

melser skall särskilt beaktas vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter (2 kap. 13 § andra stycket RF). Mötesfriheten får begränsas endast av hänsyn till rikets säkerhet, till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken eller för att motverka farsot (2 kap. 14 § första stycket RF).

RF:s bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna fick i allt väsentligt sin nuvarande utformning genom lagändringar som trädde i kraft den 1 januari 1977. I samband med införandet diskuteras filmcensurens (se avsnitt 2.2 s. 26) förenlighet med de nya reglerna. I propositionen anfördes att bestämmelserna om förhandsgranskning av biografifilm i biografiförordningen i första hand utgör en begränsning av yttrandefriheten. Eftersom förordningens regler avser film som visas vid biografiföreställningar, skulle reglerna emellertid betraktas också som ingrepp i mötesfriheten (prop. 1975/76:209 s. 111).

Med hänvisning till att frågan om filmcensuren skulle utredas av den utredning, yttrandefrihetsutredningen (YFU), som skulle tillsättas ansågs det att bestämmelserna om filmcensur i avvaktan på resultatet av utredningens arbete borde få stöd i en särskild övergångsbestämmelse. Bestämmelsen togs in i punkt 4 av övergångsbestämmelserna till lagen (1976:871) om ändring i regeringsformen. Där föreskrevs att vid ikraftträdandet föreliggande bestämmelser om att film inte fick förevisas offentligt, om den inte dessförinnan hade godkänts för sådan visning, skulle gälla utan hinder av bestämmelserna om mötesfriheten i RF.

Någon särskild bestämmelse med anledning av att förhandsgranskningen innebär en begränsning av yttrandefriheten infördes inte. En sådan begränsning torde ligga inom ramen för de undantagsmöjligheter som anges i 2 kap. 13 § RF (se bl.a. prop. 1984/85:83 s. 9).

Övergångsbestämmelsen gäller fr.o.m. den 1 januari 1986 också videogram (prop. 1984/85:83, KU 20, rskr. 117, KU 1985/86:1, rskr. 1, SFS 1985:862). Genom denna ändring av bestämmelsen möjliggjordes förhandsgranskning också av offentligt visade videogram (se avsnitt 2.2 s. 26).

De nu återgivna reglerna om vilka begränsningar som får göras i yttrandefriheten gäller dock inte tryckfriheten (2 kap. 1 § andra stycket RF). Beträffande tryckfriheten gäller nämligen vad som är föreskrivet i tryckfrihetsförordningen (TF, omtryckt 1979:936). TF:s bestämmelser om tryckfriheten är mycket mera detaljerade än RF:s regler om yttrandefriheten i övrigt.

Enligt TF "skall det stå varje svensk medborgare fritt att, med iakttagande av de bestämmelser som äro i denna förordning meddelade till skydd för enskild rätt och allmän säkerhet, i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst" (1 kap. 1 § andra stycket). Enligt TF gäller ett förbud mot censur (1 kap. 2 § första stycket). Vidare förbjuds myndigheter och andra allmänna organ att på grund av en skrifts innehåll hindra tryckning eller utgivning av skriften eller dess spridning bland allmänheten, om det inte sker genom en åtgärd som har stöd i TF (1 kap. 2 § andra stycket). För missbruk av tryckfriheten eller medverkan till detta får ingen åtalas eller dömas till ansvar eller åläggas skadeståndsskyldighet eller en skrift konfiskeras eller tas i beslag utom i den ordning och i de fall TF medger det (1 kap. 3 §).

Ansvaret för innehållet i en tryckt skrift vilar enligt TF på en bestämd person, för en periodisk skrift vanligen dess utgivare och för en tryckt skrift av annat slag författaren (8 kap. 1 och 5 §§ TF). Denne ensamt ansvarige person kan dömas till ansvar eller åläggas skadeståndsskyldighet bara om skriften innehåller något som utgör tryckfrihetsbrott. Vad som är tryckfrihetsbrott anges genom en uppräknning i tryckfrihetsförordningen av olika gärningar (7 kap. 4 och 5 §§). För straffbarhet krävs att gärningen är kriminaliserad också enligt vanlig lag (dvs. för närvarande i praktiken brottsbalken). Beträffande påföljder för tryckfrihetsbrott gäller brottsbalkens bestämmelser. Dessutom finns vissa speciella tryckfrihetsrättsliga påföljder som konfiskation av en tryckt skrift (7 kap. 6–8 §§).

För tryckta skrifter gäller ett särskilt övervakningssystem. Det är inte den vanliga polis- och åklagarorganisationen som vakar över att tryckfrihetens gränser inte överskrids utan denna uppgift har JK (9 kap. 1 § TF). För mål om tryckfrihetsbrott finns dessutom en särskild rättegångsordning. Sådana mål handläggs av särskilda tryckfrihetsdomstolar, vanligen en tingsrätt i varje län, och en jury prövar om en skrift innehåller något brottsligt (12 kap. 1 och 2 §§ TF).

2.2 Biograförordningen

År 1911 trädde den första biograförordningen i kraft. Den innehöll bestämmelser om censur av film. Censuren sköttes av den nyinrättade statens biografbyrå.

Numera finns bestämmelser om offentlig förevisning av film i förordningen (1959:348) med särskilda bestämmelser om biograföreställning m.m. (biograförordningen). Se bilaga 3 s. 233.

Innan en film får visas offentligt, dvs. vid en allmän sammankomst eller offentlig tillställning, måste den ha godkänts av statens biografbyrå (2 §). Detta gäller alla slags filmer, alltså även t.ex. journalfilm. Efter en ändring som trädde i kraft den 1 januari 1986 (SFS 1985: 990) är numera reklamfilm undantagen från granskning.

Granskningsverksamheten är avgiftsfinansierad. Varje kopia som skall komma till användning vid offentlig visning skall ges in till biografbyrån. Granskningsavgiftens storlek är beroende av såväl speltid som antal kopior.

Biografbyrån får inte godkänna en film eller en del av en film som på grund av det sätt som händelserna skildras på och det sammanhang som de förekommer i, kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott. Biografbyrån får vidare vägra godkänna en film eller en del av en film om den finner att visningen uppenbarligen strider mot lag (3 § 1 mom.).

Beträffande filmer som är avsedda att visas för barn gäller strängare regler. Sedan den 1 januari 1978 delas barnen i detta hänseende in i tre åldersgrupper, barn som är under sju år, barn som fyllt sju men inte elva år och barn som fyllt elva men inte femton år. En film eller en film-del får inte godkännas i den mån den kan vålla barn i sådan åldersgrupp psykisk skada (3 § 2 mom.).

Närmare bestämmelser om verksamheten vid biografbyrån finns i förordningen (1965: 748) med instruktion för statens biografbyrå (omtryckt 1977:1057).

Biografbyrån förestås av en direktör. Denne tjänstgör också som filmcensor. Dessutom finns tre ordinarie filmcensorer. Regeringen kan också förordna extra filmcensorer. För ordinarie och extra filmcensorer skall finnas suppleanter.

Om en film bara är avsedd att visas för vuxna, dvs. personer som fyllt femton år, provas frågan om godkännande av en enda censor (6 § första stycket). När denne ifrågasätter om inte filmen bör förbjudas helt eller delvis, skall han tillkalla en annan censor för att delta i prövningen. Har de skilda meningar, skall en tredje censor delta i prövningen och i sådant fall avgörs frågan genom majoritetsbeslut (6 § andra stycket).

Film som är avsedd att visas för barn skall alltid granskas av två censorer. Minst en av censorerna skall ha kvalificerad utbildning och erfarenhet i barnpsykologi, sociologi, pedagogik, barnpsykiatri eller annat ämne av värde vid prövningen. Om de båda censorerna inte kan enas, skall en tredje censor delta i prövningen. I så fall avgörs frågan genom majoritetsbeslut (6 § tredje och fjärde styckena).

Till biografbyrån är knutna två rådgivande organ, statens filmgranskningsråd och statens barnfilmnämnd (5 §).

Filmgranskningsrådet består av fem ledamöter. För varje ledamot finns en personlig suppleant. Ledamöter och suppleanter förordnas av regeringen för tre år.

Enligt sin instruktion är filmgranskningsrådet ett rådgivande organ åt biografbyrån i frågor rörande granskning av film. För ledamöter och suppleanter i filmgranskningsrådet finns inga särskilda kvalifikationskrav föreskrivna i instruktionen.

Instruktionen för barnfilmnämnden är i allt väsentligt utformad på samma sätt som instruktionen för filmgranskningsrådet.

När det gäller film avsedd bara för vuxna skall biografbyrån före det slutliga avgörandet i ett ärende inhämta filmgranskningsrådets yttrande i tre fall; om det i ärendet uppkommer fråga att 1) förbjuda en film helt eller till en betydande del, 2) förbjuda en del av sådan film som vunnit erkännande såsom film av betydande konstnärligt värde eller som uppenbarligen kan antas vinna sådant erkännande eller 3) företa censuratgård av normerande betydelse för byråns verksamhet (7 §). Under motsvarande förutsättningar skall byrån i ärende om barnfilm inhämta yttrande från barnfilmnämnden (7 a §).

Biografbyråns beslut i censurärenden kan överklagas hos regeringen. Byråns beslut att inhämta yttrande från filmgranskningsrådet eller barnfilmnämnden får inte överklagas. Detsamma gäller också sådant beslut om förbud eller censuratgård som byrån meddelar efter hörande av barnfilmnämnden, om byrån och nämnden är ense om förbudet eller åtgärden (14 §).

Filmcensurutredningen, som i slutet av 1960-talet utredde frågan om filmcensurens avskaffande, redogjorde i sitt betänkande (SOU 1969:14) Filmen – censur och ansvar, för då rådande praxis i fråga om censurirgripanden mot film för vuxna. Några mera väsentliga förändringar synes inte ha skett i praxis sedan dess. I sammandrag innebär redogörelsen följande (se filmcensurutredningens betänkande s. 24 ff).

Bara i ytterst få fall under de senaste decennierna har andra censurgrunder tillämpats än "förråande" och "skadligt upphetsande". Grunden "förleda till brott" har restriktivt och sporadiskt tillämpats på direkt brottsinstruktiva filmavsnitt och den har då vanligen använts i förening med de båda nyssnämnda grunderna eller en av dem. Grunden

"stridande mot lag" användes några gånger före år 1971 med syftning på den då gällande bestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB om sårande av tukt och sedlighet men har annars aldrig tillämpats.

Ingripanden med stöd av censurgrunderna "förråande" och "skadligt upphetsande" riktas mot grov brutalitet, destruktivitet, råhet och sadism.

Vad som föranleder totalförbud eller klipp är t.ex. långvariga, råa slagsmål med inslag av grymhet och blodsutgjutelse, detaljerade eller utdragna skildringar av grymhet mot människor eller djur, olika former av tortyr, närgångna skildringar av avrättningar eller avancerade skräckscener med dödshot, mord, dråp eller självmord. I fråga om sexualskildringar framstår den svenska filmcensuren vid en jämförelse som mycket återhållsam med ingrepp. "Normal sexualitet" godkänns regelmässigt. Censuren är dock restriktiv när den sexuella skildringen innefattar sadism eller tvång. Ingripanden sker mot skildringar av exempelvis våldtäkter och sexuella perversiteter.

Bedömningen av frågan om ingripande skall ske eller inte utgår i huvudsak från filmens syftning och helhetsverkan. Hänsyn tas oftast bara till verkningarna på en normalpublik, men det förekommer att särskild hänsyn tas till minoritetsgrupper i publiken, t.ex. i fråga om filmer som anses vara särskilt ägnade att framkalla icke önskvärda attitydförändringar, grav ångest eller skrämsel. En films konstnärliga värde har med tiden tillmätts ökad betydelse vid prövningen av frågan om censur-ingripande skall ske eller inte.

Genom en ändring i biografförordningen som trädde i kraft den 1 januari 1986 utvidgades förhandsgranskningen till att omfatta även offentlig visning av videogram. I samband med den ändringen avskaffades som tidigare nämnts kravet på förhandsgranskning av reklamfilm. Det kan påpekas att med reklamfilm och reklamvideogram avses enligt motiven inte s.k. trailers. Inte heller anses filmer och videogram med musikupptagningar, exempelvis s.k. videoclips, vara reklam även om det kan antas att syftet med visningen till en del är att marknadsföra fonogram med samma musik (prop. 1984/85:116 s. 34). Vidare undantogs visning-

ar av filmer och videogram vid varumässor, utställningar eller sportevenemang under förutsättning att själva visningen inte är en sådan allmän sammankomst som avses i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster.

I samband med dessa ändringar avskaffades också möjligheten att censurera en film därför att visningen kunde anses olämplig med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt eller att filmen kunde ge upplysning om förhållanden vilka uppenbarligen kunde medföra men för försvaret eller på annat sätt för rikets säkerhet.

Det kan slutligen nämnas att förhandsgranskningen av filmer och videogram enligt biografförordningen är den enda form av censur som förekommer i Sverige i dag.

2.3 Pliktexemplarslagen

Genom lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar infördes regler om pliktexemplar av ljud- och bildupptagningar. En ny institution, arkivet för ljud och bild (ALB), inrättades och startade sin verksamhet den 1 januari 1979 då lagen trädde i kraft.

I fråga om ljud- och bildupptagningar innebär lagen i huvudsak följande. Samtliga radio- och TV-program som sänts av programbolag inom Sveriges Radio-koncernen skall lämnas till ALB. Av alla filmer, svenska som utländska, på 16 och 35 mm, som godkänts för offentlig visning vid biografföreställning, skall lämnas en kopia till ALB för överföring till videogram. Den som distribuerar reklamfilm för biografvisning, skall lämna ett exemplar till ALB för kopiering till videogram. Av de fonogram och videogram som offentliggjorts och mångfaldigats i landet i minst 50 exemplar skall ett pliktexemplar lämnas till ALB. Offentliggjorda fonogram och videogram som mångfaldigats utomlands men importerats till Sverige i minst 50 exemplar och har svenskt intresse omfattas också av leveransplikt. I lagen definieras fonogram som "anordning, på vilken uteslutande upptagits ljud vars innehåll endast kan av-

lyssnas med tekniska hjälpmedel". Videogram definieras som "anordning, på vilken finns upptagning avsedd att återges i form av rörliga bilder, med eller utan ljud, genom teknik, som i något skede utnyttjar elektriska signaler".

Leveransplikten omfattar också omslag, fodral, folder, broschyr och liknande, som följer med varje exemplar vid spridning.

ALB:s verksamhet kan indelas i fyra huvudområden; accession, bevarande, katalogisering och tillhandahållande. Bland annat genom personliga besök i videobutiker försöker ALB få kännedom om det leveranspliktiga området. Den som inte uppfyller sin skyldighet att lämna pliktexemplar kan föreläggas att vid vite fullgöra sin skyldighet.

ALB har för budgetåret 1987/88 ett sammanlagt anslag på 9,6 miljoner kr. Personalstyrkan uppgår till 27 heltidstjänster. Under år 1986 registrerade ALB omkring 1 300 och under 1987 omkring 1 100 videogram som hänför sig till den allmänna hyr- och säljmarknaden.

Regleringen av ALB:s verksamhet är starkt beroende av att det insamlade materialet är upphovsrättsligt skyddat. Detta medför att dess tillgänglighet är begränsad. Pliktexemplaren är inte allmän handling. (Jfr 2 kap. 11 § 3 p. TF och lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, 22 a–22 c §§.) Huvudregeln är att materialet är tillgängligt endast för forskningens behov. I övrigt fordras medgivande från upphovsmannen. Ljud- och bildupptagningar som bevaras hos ALB, förvaras således på sådant sätt att de inte är tillgängliga för allmänheten. Upptagningarna hålls tillgängliga i kopia i arkivets lokaler genom att spelas upp för den som önskar ta del av upptagningar för forskningsändamål. Hemlån av ljud- och bildupptagning som förvaras i arkivet får inte ske. Den helt övervägande delen av dem som utnyttjar samlingarna är personer som är knutna till högskolans utbildnings- och forskningsverksamhet. Utöver forskning med denna anknytning kan samlingarna utnyttjas även för icke universitetsanknuten forskning, t.ex. avseende journalistiska djupreportage, research för radio- och TV-program, teaterproduktioner m.m.

ALB har nyligen inrättat ett ADB-register över inlämnade pliktexemplar.

2.4 Videovåldslagen

Tidigare var filmen vid sidan av televisionen det medium som dominerade i fråga om visning av rörliga bilder. Under åren kring 1980 etablerades, i takt med att det blev allt vanligare med videobandspelare i hemmen, en verksamhet med uthyrning av videogram för privat bruk. Eftersom reglerna om förhandsgranskning i biografförordningen då endast gällde offentlig visning av film och det vid den tiden inte heller fanns några andra regler för videouthyrningen, började det till allmänheten spridas våldsskildringar av ett slag som tidigare i praktiken inte varit tillgängliga.

Utbudet av sådana videogram med skildringar av grovt våld av olika slag kom att tilldra sig stor uppmärksamhet. Diskussionerna om videoteknikens utveckling har sedan dess i stor utsträckning kommit att handla om hur denna leder till en spridning bland allmänheten av våldsskildringar, framför allt om problemet att barn och ungdomar relativt lätt kan komma att se videogram med sådant innehåll. Missförhållandena på detta område ledde till att riksdagen antog lagen (1981:485) om förbud mot spridning av filmer och videogram med våldsinslag, den s.k. videovåldslagen (omtryckt SFS 1986:18). I lagen straffbeläggs yrkesmässig spridning av vissa extrema våldsskildringar. När videovåldslagen beslutades pågick fortfarande YFU:s utredningsarbete. Det betonades därför i lagstiftningsärendet att lagen var ett provisorium i avvaktan på resultatet av YFU:s överväganden (KU 1980/81:28 s. 33).

Frågan om filmcensuren och våldsskildringarna i filmer och videogram behandlades utförligt av YFU. Den tilldrog sig också mycket stor uppmärksamhet under remissbehandlingen av betänkandet. I syfte att så snart som möjligt förbättra möjligheterna att ingripa mot våldsskildringar i videogram beslutade därför riksdagen under år 1985 på förslag av regeringen dels de tidigare omnämnda ändringarna i regeringsformens övergångsbestämmelser och i biografförordningen, dels också vis-

sa ändringar i videovåldslagen (prop. 1984/85:116, KU 1985/86:11, rskr. 40, SFS 1985:989-991). Bestämmelserna i videovåldslagen innebär följande.

Enligt 1 § videovåldslagen får filmer och videogram med skildringar av sexuellt våld eller tvång eller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur inte i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte spridas genom saluhållning eller annat tillhandahållande eller genom visning om inte spridandet är försvarligt med hänsyn till framställningens syfte och sammanhang samt omständigheterna i övrigt.

Vidare innehåller lagen i 2 § en särskild bestämmelse till skydd för barn under 15 år. Där föreskrivs det att filmer och videogram med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur inte i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte får lämnas ut till barn under 15 år eller spelas upp vid särskilt anordnad visning, när något sådant barn är närvarande.

Förbudet enligt 1 § gäller inte filmer och videogram som biografbyrån har godkänt enligt biografförordningens bestämmelser om vuxencensur. Förbudet enligt 2 § gäller inte filmer och videogram som biografbyrån har godkänt för visning för barn under femton år enligt bestämmelserna om barncensur.

Undantagna från lagens tillämpningsområde är sådana offentliga förevisningar av filmer och videogram som avses i biografförordningen och sådana TV-sändningar som sker med stöd av 5 § första eller tredje stycket radiolagen (1966:755) eller med stöd av tillstånd enligt lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar.

Fr.o.m. den 1 januari 1986 gäller att allmänt åtal får väckas endast efter medgivande av biografbyrån. Syftet med denna bestämmelse är bl.a. att få till stånd en mera enhetlig bedömning och att spara resurser.

Straffet för överträdelse av förbuden i 1 och 2 §§ är böter eller fängelse i högst sex månader.

I syfte att främja den frivilliga granskningen infördes också en möjlighet för den som fått ett videogram godkänt för offentlig visning att själv förse videogram med samma innehåll som det granskade med ett intyg om godkännandet (5 § andra stycket). En detaljist som hyr ut sådana videogram skulle inte kunna fällas till ansvar för brott mot videovåldslagen även om det senare visade sig att videogrammet innehöll våldsskildringar. Tanken var att detaljisterna genom att efterfråga sådana videogram skulle öka intresset för frivillig förhandsgranskning.

Möjligheten till frivillig förhandsgranskning begagnades till en början i begränsad omfattning. Under de två sista kvartalen 1987 ökade denna form av granskning markant. Under denna tid blev 23 respektive 47 videogram granskade av biografbyrån på frivillig basis. Tendensen att utnyttja den frivilliga förhandsgranskningen håller också i sig. Under första kvartalet 1988 granskades 48 videogram och under april 1988 19 videogram.

Videovåldslagen i dess lydelse den 1 juni 1987 har tagits in som bilaga 4 s. 239.

2.5 Brottsbalken

Som nämnts ovan föreslås i prop. 1986/87:151 att videovåldslagens ansvarsbestämmelser överförs till brottsbalken. Bestämmelserna i 1 och 2 §§ videovåldslagen förs över till 16 kap. 10 b § och 10 c § BrB med brottsrubriceringarna olaga våldsskildring respektive otillåten utlämning av film eller videogram. I förhållande till videovåldslagen innebär förslaget en utvidgning, eftersom bestämmelsen i 16 kap. 10 b § BrB skall omfatta också TV-program, dvs. sändningar som sker med stöd av 5 § första eller tredje stycket radiolagen (1966:755) eller med stöd av tillstånd enligt lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar. Vidare kriminaliseras spridning av skildringar av sexuellt våld eller tvång i stillbilder. Dessutom har kravet i videovåldslagen på att spridningen

måste ske i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte tagits bort. För att spridning skall anses ha skett fordras dock att bilden, filmen eller videogrammet gjorts tillgängligt för mer än endast ett fåtal personer (jfr lagrådets uttalande i prop. 1978/79:179 s. 59–61 och departementschefens instämmande däri).

Videovårdslagens bestämmelser om åtalsmedgivande från biografbyrån och möjligheten att förse upptagning av rörliga bilder med intyg och godkännande från byrån föreslås oförändrade.

I vårt arbete har vi utgått ifrån att förslaget om ändring i BrB kommer att antas av riksdagen och träda i kraft den 1 januari 1989. KU har tillstyrkt förslaget (KU 1987/88:36). Bestämmelserna i BrB har tagits in som bilaga 5 s. 243.

2.6 Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Sverige är sedan 1952 bundet av Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, den s.k. Europakonventionen. Konventionens artikel 10, lyder enligt den engelska originaltexten:

(1) Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This Article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.

(2) The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or

crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.

Uttrycket "and are necessary in a democratic society" i artikelns andra stycke är av särskilt intresse i detta sammanhang.

Fallet Handyside mot Storbritannien (1976) visar hur Europadomstolen resonerar i fråga om begreppet "necessary". I den följande redovisningen utgör resonemanget i punkten 48 det som är av störst intresse för oss. Vi har dock även tagit med vissa andra delar av domstolens resonemang för att ge en fylligare redovisning av bakgrunden till domstolens ställningstagande.

Klaganden Handyside drev ett förlag i London. Han hade bl.a. givit ut en bok med titeln "The Little Red Schoolbook". Boken innehöll 26 sidor om "sex". Drygt 1 000 exemplar av boken togs i beslag och åtal väcktes. Så småningom blev frågan om bokens lagenlighet föremål för prövning av en appellationsdomstol. Domstolen fastställde den lägre instansens fällande dom avseende bötesstraff för utgivaren, konfiskation av beslagtagna exemplar samt skyldighet att betala ersättning för rättegångskostnader.

Europadomstolens domskäl innehåller följande principiella avsnitt rörande tolkningen av uttrycket "necessary in a democratic society".

The Commission's report and the subsequent hearings before the Court in June 1976 brought to light clear-cut differences of opinion on a crucial problem, namely, how to determine whether the actual "restrictions" and "penalties" complained of by the applicant were "necessary in a democratic society", "for the protection of morals". According to the Government and the majority of the Commission, the Court has only to ensure that the English courts acted reasonably, in good faith and within the limits of the margin of appreciation left to the Contracting States by Article 10 § 2. On the other hand, the minority of the Commission sees the Court's task as be-

ing not to review the Inner London Quarter Sessions judgment but to examine the Schoolbook directly in the light of the Convention and of nothing but the Convention.

48. The Court points out that the machinery of protection established by the Convention is subsidiary to the national systems safeguarding human rights The Convention leaves to each Contracting State, in the first place, the task of securing the rights and freedoms it enshrines. The institutions created by it make their own contribution to this task but they become involved only through contentious proceedings and once all domestic remedies have been exhausted

These observations apply, notably, to Article 10 § 2. In particular, it is not possible to find in the domestic law of the various Contracting States a uniform European conception of morals. The view taken by their respective laws of the requirements of morals varies from time to time and from place to place, especially in our era which is characterized by a rapid and far-reaching evolution of opinions on the subject. By reason of their direct and continuous contact with the vital forces of their countries, State authorities are in principle in a better position than the international judge to give an opinion on the exact content of these requirements as well as on the "necessity" of a "restriction" or "penalty" intended to meet them. The Court notes at this juncture that, whilst the adjective "necessary", within the meaning of Article 10 § 2, is not synonymous with "indispensable", neither has it the flexibility of such expressions as "admissible" ... or "desirable". Nevertheless it is for the national authorities to make the initial assessment of the reality of the pressing social need implied by the notion of "necessity" in this context.

Consequently, Article 10 § 2 leaves to the Contracting State a margin of appreciation. This margin is given both to the domestic legislator ("prescribed by law") and to the bodies, judicial amongst others, that are called upon to interpret and apply the laws in force

...

49. Nevertheless, Article 10 § 2 does not give the Contracting States an unlimited power of appreciation. The Court, which, with the Commission, is responsible for ensuring the observance of those States' engagements ..., is empowered to give the final ruling on whether a "restriction" or "penalty" is reconcilable with freedom of expression as protected by Article 10. The domestic margin of appreciation thus goes hand in hand with a European supervision. Such supervision concerns both the aim of the measure challenged and its "necessity"; it covers not only the basic legislation but also the decision applying it, even one given by an independent court. ...

The Court's supervisory functions oblige it to pay the utmost attention to the principles characterizing "a democratic society". Freedom of expression constitutes one of the essential foundations of such a society, one of the basic conditions for its progress and for the development of every man. Subject to paragraph 2 of Article 10, it is applicable not only to "information" or "ideas" that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population. Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no "democratic society". This means, among other things, that every "formality", "condition", "restriction" or "penalty" imposed in this sphere must be proportionate to the legitimate aim pursued.

From another standpoint, whoever exercises his freedom of expression undertakes "duties and responsibilities" the scope of which depends on his situation and the technical means he uses. The Court cannot overlook such a person's "duties" and "responsibilities" when it enquires, as in this case, whether "restrictions" or "penalties" were conducive to the "protection of morals" which made them "necessary" in a "democratic society".

50. It follows from this that it is in no way the Court's task to take the place of the competent national courts but rather to review un-

der Article 10 the decisions they delivered in the exercise of their power of appreciation.

However, the Court's supervision would generally prove illusory if it did no more than examine these decisions in isolation; it must view them in the light of the case as a whole, including the publication in question and the arguments and evidence adduced by the applicant in the domestic legal system and then at the international level. The Court must decide, on the basis of the different data available to it, whether the reasons given by the national authorities to justify the actual measures of "interference" they take are relevant and sufficient under Article 10 § 2

Sverige har inte inkorporerat Europakonventionen som lag men vid utarbetandet av regeringsformens kapitel om grundläggande fri- och rättigheter uttalade föredraganden att även om den föreslagna rättighetsregleringen har utformats utan direkt anknytning till rättighetskonventionernas texter anslöt den sig i sakligt hänseende nära till dessas innehåll (prop. 1975/76:209 s. 85).

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

3 Rapporten (Ds U 1987:8) Videovåld, m.m.

3.1 Sammanfattning av rapporten

I rapporten Videovåld gav vi en översikt över läget i fråga om hemvideo. Bl.a. behandlades spridningen av videobandspelare, tittarvanor och videogrammarknaden. Vidare redovisades i korthet innehållet i gällande rätt och tillämpningen av videovåldslagen. En redogörelse för läget inom påverkansforskningen fanns också i rapporten. Olika tänkbara åtgärder för att komma till rätta med våldsskildringar i rörliga bilder diskuterades. Alternativet med allmän förhandsgranskning av videogram behandlades.

Syftet med rapporten var främst att bidra med underlag för en allsidig diskussion om tänkbara åtgärder för att motverka skadeverkningar genom våldsskildringar i rörliga bilder. Vår förhoppning var att myndigheter, intresseorganisationer och andra med rapporten som utgångspunkt skulle kunna ge synpunkter och material till hjälp för våra kommande överväganden. En kort redogörelse för synpunkterna finns i avsnitt 3.2 s. 45.

I rapporten angavs att vart tredje hushåll hade videobandspelare. Bland barnfamiljerna var det mer än hälften som hade videobandspelare.

I rapporten redovisades dessutom att det fanns ett stort utbud av videogram för uthyrning till hushållen. En beräkning gav vid handen att det fanns omkring 7 000 olika videogramtitlar på marknaden och att det kom till nästan 1 000 nya titlar om året. Varje videogramtitel distribue-

rades i flera hundra kopior, ibland ett par tusen. Enligt rapporten finns omkring 3 500 hyrställen för videogram; allt från välsorterade specialbutiker till kiosker, närbutiker och bensinstationer med ett mer begränsat sortiment.

Branschens årsomsättning i detaljistledet uppskattas numera till 1,7 miljarder kronor.

Vissa dagar i veckan hyrde 300 000–350 000 personer i landet videogram. Intresset för hyrvideogram konstaterades vara störst bland ungdomar.

Av de många videogramtitlar som fanns på marknaden var det bara en bråkdel som innehöll extremvåld i videovåldslagens mening. Emellertid tycktes det inte vara svårt att finna sådana videogram. En undersökning som redovisades i rapporten visade att den som med ledning av text och bilder på kassettomslagen särskilt söker efter våldsvideogram på vanliga hyrställen utan större svårigheter får tag i ett videogram vars innehåll kan antas strida mot videovåldslagen. Totalt sett räknade man med att det fanns ett inte helt obetydligt antal olagliga våldsvideogram i omlopp på olika uthyrningsställen.

En enkätundersökning om ungdomars tittarvanor tydde på att ungdomarna mest intresserade sig för äventyrsfilmer och komedier. Däremot var deras intresse för renodlade våldsfilmer förhållandevis litet. Undersökningen visade däremot att en tredjedel av ungdomarna under 15 år tittade på barnförbjudna filmer. Endast en liten grupp av de tillfrågade 12–13-åringarna uppgav att det senaste videogrammet de sett var ett sådant som innehöll extremvåld.

I rapporten konstaterade utredningen att det inte var vanligt med polisingripanden och åtal för brott mot videovåldslagen. Under perioden januari 1986 – april 1987 provade statens biografbyrå frågor om åtalsmedgivande beträffande sammanlagt 57 videogramtitlar. Åtal medgavs i de allra flesta fallen. Många av dessa videogram innehåller skildringar av sexuellt våld och har tillhandahållits i speciella porrbutiker

och på reguljära uthyrningsställen. Endast ett fåtal av de videogram för vilka åtal medgetts hade varit föremål för domstols prövning.

En möjlighet till frivillig förhandsgranskning infördes från och med den 1 januari 1986. Fram till tiden för rapporten hade denna möjlighet utnyttjats i ringa omfattning; fram till den 1 maj 1987 hade totalt endast ett 40-tal videogram lämnats till biografbyrån för frivillig granskning. (Jfr s. 34)

I det avslutande kapitlet i rapporten diskuterades olika tänkbara åtgärder för att komma till rätta med skadeverkningar genom våldsskildringar i rörliga bilder. Några förslag till lösningar gavs däremot inte i rapporten.

De utgångspunkter vid övervägande av åtgärder mot videovåld som redovisades i rapporten är följande.

- * Yttrandefriheten skall värnas. Verkligheten måste få beskrivas och debatteras. Våld är en del av verkligheten.
- * Skydd mot skadeverkningar genom våldsskildringar i rörliga bilder skall ges, framför allt för barn och ungdom.
- * Förhandsgranskning i någon form skall enligt utredningsdirektiven finnas kvar åtminstone när det gäller filmer och videogram som skall visas offentligt för barn och ungdomar.
- * Ett system för att hindra spridning av icke önskvärda våldsskildringar skall vara effektivt.
- * Kostnaderna för systemet bör begränsas.
- * Administrativt bör systemet vara enkelt.
- * Kontroll bör vara enkel att genomföra.

Som tänkbara åtgärder mot videovåld angavs följande.

- * Allmän förhandsgranskning
- * Ingripanden med straffsanktioner i efterhand
- * Frivillig förhandsgranskning
- * Regler om marknadsföring
- * Frivilliga överenskommelser
- * Upplysning och information
- * Registrering och arkivering
- * Kulturpolitiska åtgärder

Fördelar och nackdelar med olika åtgärder diskuterades. Särskilt belystes alternativet med allmän förhandsgranskning av videogram.

Avslutningsvis gjordes några reflexioner kring åtgärder mot videovåld:

- * Man bör undersöka om efterlevnaden av videovåldslagen kan förbättras utan lagändring, exempelvis genom att man mer effektivt utnyttjar samhällets kontrollresurser.
- * Om man anser att den nuvarande rättsliga regleringen är otillräcklig bör nästa steg bli att överväga om det går att åstadkomma förbättringar inom ramarna för det nuvarande regelsystemet. En tänkbar åtgärd som diskuterades var att införa regler om registrering och märkning av videogram. En annan och mer ingripande åtgärd som också diskuterades var förhandsgranskning av alla videogram som skall säljas eller hyras ut till barn och ungdomar. Som ett tredje exempel gavs ett system med ansvarig utgivare.
- * Om även åtgärder av nu angivna slag ansågs otillräckliga, skulle man som en sista utväg överväga allmän förhandsgranskning i nå-

gon form. Olika aspekter på ett sådant system, både principiella och praktiska, måste därvid diskuteras ingående.

3.2 Synpunkter på rapporten

Rapporten översändes för synpunkter till 130 myndigheter, kommuner, företag och intresseorganisationer. Svar har inkommit från drygt hälften av dessa. Samtidigt med detta betänkande överlämnar vi en arbetskopia av en sammanställning över de synpunkter som inkommit till oss.

Många förordar att *obligatorisk förhandsgranskning* av hemvideogram införs. Ett viktigt argument är att nuvarande regelsystem med efterhandsingripande inte visat sig vara tillräckligt effektivt för att motverka utbudet av extremvåld i videogram. Från flera håll understryks betydelsen av att samhället snarast genom kraftfulla åtgärder mot videovåldet skyddar framför allt barn och ungdomar. En obligatorisk förhandsgranskning är, menar man, den enda effektiva metoden. Några av dem som yttrat sig förespråkar dock att förhandsgranskningen görs selektiv.

I några svar avvisas tanken på obligatorisk förhandsgranskning av hemvideogram. Främsta argumentet är att obligatorisk förhandsgranskning står i skarp kontrast mot principen om yttrandefrihet. Det är, menar man, en åtgärd som inte kan antas bli så effektiv att inskränkning av yttrandefriheten kan motiveras. Följaktligen skulle allmän förhandsgranskning av hemvideogram strida mot RF. Vidare påpekas av någon att allmän förhandsgranskning kan drabba "smala produktioner" av film och videogram på ett från kulturpolitisk synpunkt mycket olyckligt sätt.

Det har också framhållits att obligatorisk förhandsgranskning skulle leda till en omfattande, tungrodd och dyrbar byråkrati. Vidare kan det befaras att videogram som innehåller våldsskildringar i ökad utsträckning förpassas till en svart marknad.

I något svar har det föreslagits att den obligatoriska förhandsgranskningen av videogram skall begränsas till sådana som säljs eller hyrs ut till barn och ungdomar.

Ett system med *ensamansvar* med tryckfrihetsförordningen som förebild har föreslagits från flera håll. I en del svar har förordats att detta kombineras med *obligatorisk registrering* av hemvideogram.

I ett mycket stort antal svar har framhållits vikten av att barn och ungdomar ges möjlighet till meningsfulla fritidsaktiviteter. Man poängterar också vikten av att barn och ungdomar får information och kunskap om film.

Vi har fått del av ett stort antal opinionsyttringar mot spridningen av videovåld. Omfattande namninsamlingar med krav på obligatorisk förhandsgranskning av hemvideogram har gjorts på många håll i landet.

3.3 Komplettering av vissa uppgifter i rapporten

I rapporten lämnade vi en redogörelse för hur många som har videobandspelare hemma och hur videobandspelaren används (avsnitt 4 i rapporten).

3.3.1 Hur många har videobandspelare hemma

Videotillgången fortsätter att öka kraftigt. Till jul- och nyårshelgen 1987/88 skaffade ytterligare 4 procent av svenska folket videobandspelare. Det innebär att i februari 1988 hade 41 procent eller 3,0 miljoner av befolkningen tillgång till videobandspelare i det egna hemmet. Om utvecklingen fortsätter på samma sätt kommer halva svenska folket att ha tillgång till videobandspelare i hemmet vid julen 1989 (PUB 87/88 Video i Sverige, nr 6/1988).

Utvecklingen under 1980-talet framgår av nedanstående tabell (Uppgifterna från PUB:s mätningar och från videobranschen).

År	Andel av hushållen	Andel av befolkningen 9-79 år	Antal apparater (1000-tal)
1980	3,5	4,0	120
1981	8,0	9,0	285
1982	13,0	15,0	435
1983	16,0	18,0	530
1984	19,0	20,0	665
1985	23,0	23,0	810
1986	*29,0	29,0	*1.000
1987	*36,0	37,0	*1.250
1988		41,0	

(februari)

* uppgifter från videobranschen

Bland barnfamiljerna har 60 procent tillgång till videobandspelare i hemmet. I mars 1987 var andelen omkring 50 procent. Av pensionärer-na har alltså endast 6-7 procent videobandspelare i hemmet.

En jämförelse internationellt ger följande för år 1987 (Procenttalen är i förhållande till samtliga hushåll. Andelen av hushållen som har TV-apparat är likartade i samtliga länder, eller omkring 90 procent. Uppgifterna från videobranschen).

Storbritannien	43 %	Finland	34 %
USA	42 %	Norge	31 %
Sverige	36 %	Västtyskland	40 %
Danmark	26 %	Japan	*55 %
			(*osäker uppgift)

3.3.2 Hur används videobandspelaren?

PUB gör regelbundet undersökningar av bl.a. videotittandet. Den andel av befolkningen som en genomsnittlig dag i februari 1988 sett något på video var 9 procent. Det är i stort sett samma antal som under de två närmast föregående åren. Trots den kraftiga tillväxten av videoinnehav bland befolkningen har alltså den dagliga tittarandelen endast långsamt ökat sedan 1984 (PUB, Video i Sverige hösten/vintern 1987/88).

Följande sammanställning ger en bild av videotittandet (procent av befolkningen 9-79 år) i förhållande till kön och ålder (PUB februari 1988)

Tittat på video bland videoinnehavare

	Tot. bef.	Män	Kv	9-14	15-24	25-44	45-64	65-79
	%	%	%	%	%	%	%	%
vardagar	17	18	15	31	21	14	11	(-)
fredagar	19	19	20	30	26	16	13	(-)
lördagar	24	25	22	36	43	15	16	(-)
söndagar	27	27	27	(34)	(43)	21	20	(-)
en genom- snittlig dag	20	21	19	32	28	15	13	6

(Siffrorna inom parenteser baseras på ett mindre antal intervjuer och bör därför användas med stor försiktighet).

Tittat på video bland icke videoinnehavare

	Tot. bef.	Män	Kv	9-14	15-24	25-44	45-64	65-79
	%	%	%	%	%	%	%	%
vardagar	1	1	0	3	4	1	0	0
fredagar	3	1	3	7	11	2	0	1
lördagar	3	1	2	(12)	12	1	1	1
söndagar	4	1	3	(4)	13	2	2	2
en genom snittlig dag	2	1	1	5	7	1	0	1

(Siffror inom parentes - se anmärkning ovan)

Bland befolkningen har 9 procent tittat på video under en genomsnittlig dag. Av uppställningarna ovan framgår att män tittar något oftare på video än vad kvinnor gör och att barn och ungdomar betydligt oftare än vuxna utnyttjar sin eller andras videobandspelare. Detta mönster framgår av tabellen nedan, där videotittandet redovisas bland befolkningen totalt en genomsnittlig dag.

Tittat på video bland befolkningen

Procent av befolkningen 9-79 år en genomsnittlig dag

Tot. bef	Män	Kv	9-14	15-24	25-44	45-64	65-79
%	%	%	%	%	%	%	%
9	10	7	20	17	8	5	1

Vad tittar man då på? Använder man videobandspelaren för att förskjuta sitt TV-tittande eller för att se på hyrda videogram. I följande tabell anges hur många procent av den dagliga videopubliken som en genom-

snittlig dag använt videon för olika ändamål (PUB, Video i Sverige hösten/vintern 1987/88).

	Tot. bef %	Män %	Kv %	9-14 %	15-24 %	25-44 %	45-64 %	65-79 %
Sett TV- inspelad								
video	54	50	59	60	32	60	84	(-)
Sett hyrfilm	45	48	41	39	68	39	16	(-)
Sett annan								
video	4	4	3	4	3	4	1	(-)

Alltjämt är det något vanligare att se på inspelningar från TV än på hyrda videogram. I åldersgruppen 15-24 år är förhållandet det motsatta.

För mer detaljerade uppgifter från PUB:s undersökningar efter mars 1987 hänvisas till Anders Gahlin och Bengt Nordström: Video i Sverige hösten/vintern 1987/88 och PUB informerar, februari 1988, Video och utländsk TV hösten 1987.

3.3.3 Utvecklingen av kabel-TV

Våren 1985 lade regeringen fram propositionen om radio- och TV-sändningar i kabelnät (prop. 1984/85:199). Där föreslogs att det skulle ske en betydande utvidgning av möjligheterna att få tillstånd att sända ljudradio- och TV-program via kabel till allmänheten, vilket tidigare varit förbehållet programföretagen inom Sveriges Radio-koncernen. Verksamheten skulle regleras i en ny lag och administreras av en särskild myndighet, kabelnämnden.

Den 1 januari 1986 trädde den nya lagen om lokala kabelsändningar i kraft. Där föreskrivs att tillstånd för lokala kabelsändningar kan ges

dels till den som äger eller på annat sätt förfogar över ett kabelnät (nätinnehavare) och dels till ett lokalt kabelsändarföretag. Lagen skiljer på vidaresändningar och egensändningar. En nätinnehavare kan inte få tillstånd till egensändningar. Däremot kan han få tillstånd att upplåta kanaler i sitt kabelnät åt andra för egensändningar.

De kabel-TV-sändningar som bedrivs i landet f.n. består av egensändningar, dvs. lokalt producerade TV-program, och vidaresändningar av olika programkanaler. Det största intresset tilldrar sig de program som sänds över Sverige via satelliter. Följande programkanaler från satellit finns för närvarande lagligen tillgängliga i kabelnät:

- Super Channel (nyheter, underhållning, rock- och popvideoprogram)
- Sky Channel (underhållning)
- TV 5 (franskspråkig kanal med program från Frankrike, Schweiz, Belgien och Kanada)
- Horizont (nationell kanal från Sovjetunionen)
- World Net (nyheter och underhållning från USA)
- Screen Sport (sport)
- FilmNet (långfilm/underhållning)
- Arts channel (kulturprogram)
- Life style
- CNN (nyheter dygnet runt)
- Children's Channel (barnprogram)
- MTV (pop- och rockmusik)
- TV-3
- TV-Scandinavia

Utöver dessa satellitkanaler fanns möjlighet till vidaresändning av markprogram från de övriga nordiska länderna. Utbudet i de svenska programkanalerna TV 1 och TV 2 skall obligatoriskt vidaresändas till kabelabonnenterna.

Kabelnämnden, som är central tillstånds- och tillsynsmyndighet för kabel-TV i landet, startade sin verksamhet den 1 januari 1986. I maj 1988 hade kabelnämnden beviljat omkring 270 tillstånd till lokal ka-

belsändning. Av dessa gällde endast femton tillstånd till lokala kabelsändarföretag för egensändningar. De övriga gällde vidare-sändning av satellitprogram och kanalupplåtelser.

Utvecklingen inom satellit- och kabelområdet går mycket snabbt. Ca 280 000 hushåll eller drygt 7 procent av Sveriges befolkning, var i april 1987 anslutna till kabel-TV. I januari 1988 var 372 000 hushåll anslutna. Enligt kabelnämndens prognoser kommer 700 000 hushåll att vara anslutna i början av 1990.

3.3.4 Videovåldslagen i praktiken

Se vår rapport Videovåld avsnitt 5.3.

Under år 1987 hade biografbyrån att ta ställning till frågan om åtalsmedgivande beträffande 122 videogram. Åtalsmedgivande gavs i nio ärenden för 113 av dessa. Omkring hälften av videogrammen innehöll våldspornografi.

Enligt uppgift från SCB meddelades under år 1987 åtta domar och utfärdades ett strafföreläggande. Nästan uteslutande riktade sig dessa mot personer i detaljistledet. Påföljden har, enligt de uppgifter vi erhållit, inte i något fall bestämts till mer än 75 dagsböter.

3.4 Kompletterande undersökning av Jonas Wall (kort resumé)

På uppdrag av oss utförde Jonas Wall under mitten av februari 1987 en enkätundersökning bland 1 773 elever i årskurs 6-9 i grundskolan och årskurs 1 i gymnasieskolan i Stockholmsområdet. Rapporten "Hur använder ungdomar video?" finns intagen som bilaga 3 i vår rapport Videovåld. Enkätsvaren har därefter bearbetats ytterligare. Inför denna bearbetning har undersökningen kompletterats med ytterligare uppgifter och flertalet av de filmtitlar eleverna nämnt har identifierats.

Jonas Wall har därefter sammanställt sin rapport del 2 "Videofilmer och videotittande hos skolbarn". Denna finns intagen som bilaga 1 (s. 153) till detta betänkande. Reslutatet visar att omkring 40 procent av eleverna tittar på video en vanlig dag. Eleverna har i undersökningen bl.a. fått ange vilket videogram de sett "senast" och vilket videogram de tyckte var "bäst" respektive "värst". På frågan vad de såg "senast" på video blev rangordningen av de tre vanligaste genrerna "komedi", "äventyr", "drama". På fjärde och femte plats kom "våldsfilmer" respektive "skräckfilmer". Här har det skett en förändring. I en liknande undersökning år 1981 rangordnades "våldsfilmer" främst.

Undersökningen ger vid handen att det finns en stor spridning av vad eleverna sett "senast" på video. Flertalet videofilmer som eleverna anger tillhör kategorin tillåten från 15 år vid visning på biograf, men hela 41 procent uppger en film som är tillåten från 11 år, 7 år, eller helt barntillåten. Endast omkring 3 procent av samtliga elever uppgav att de sett en totalförbjuden videofilm som senaste video. Nästan alla dessa elever tillhör kategorin "högkonsumenter" (definierade som de som svarat att de tittat både "igår" och "i förrgår" och har video hemma). När det gäller "bästa" videofilm är spridningen mindre. Bland de videofilmer eleverna uppger som "bästa" film förekommer filmer som blivit godkända för offentlig visning för personer från 15 år men där biografbyrån godkänt dem för sådan visning först efter klipp. Över 50 procent av eleverna uppgav som "värsta" video en film som tillhör genren "skräckfilm". Våldsfilmer kom närmast med en frekvens på omkring 20 procent. På frågan vad "småungar" absolut inte bör se, blev svaren likartade nämligen att skräckfilmer angavs i omkring 50 procent av svaren och våldsfilmerna i drygt 20 procent. På fråga hur eleverna skaffat den "värsta" videofilmen har 43 procent uppgivit att de hyrt den, 45 procent att de lånat av kompis eller kopierat och 4 procent att de spelat in från TV. Av de elever som är "högkonsumenter" uppgav 62 procent att de hyrt den "bästa" videofilmen, 35 procent att de lånat av kompis eller kopierat. Ingen hade spelat in från TV. När det gäller de "värsta" filmerna hade 39 procent hyrt denna, 53 procent lånat av kompis eller kopierat och 2 procent spelat in från TV. En stor del av de videofilmer som eleverna bedömt som de "värsta" anskaffas således på annat sätt än genom att hyra dem.

Bland de 12-13-åringar som ingick i undersökningen uppgav en halv procent att de sett en totalförbjuden film som "senaste" video. Frågan hur 12-13-åringar skaffat den "bästa" videofilmen besvaras av 59 procent med att de hyrt den, 33 procent att de lånat av kompis eller kopierat och 5 procent att de spelat in från TV. När det gäller hur de skaffat den "värsta" videofilmen uppgår 37 procent att de hyrt filmen, 47 procent att de lånat av kompis eller kopierat och 7 procent att de spelat in från TV. Bland 12-13-åringarna är det således vanligare än bland genomsnittet av eleverna att de skaffat de "värsta" videofilmerna på annat sätt än genom att hyra dem.

3.5 Peter Gerdmans rapport om samband mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteende hos unga (kort resumé)

I rapporten redovisas en genomgång av senare års forskning vad avser frågan om det finns några direkta samband mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteende. Även frågan om det finns indirekta effekter där våldsbeteende ingår som en del i en orsaksväv där våldsskildringar i rörliga bilder spelar en roll bland många andra, tas upp till diskussion. Några vetenskapliga resultat som på ett entydigt sätt visar att videovåldet skulle ha några effekter på ungdomars våldsbenägenhet finns enligt rapporten inte. Den mest sannolika effekten som videovåldet kan ha på unga är en viss avtrubbnings effekt. Peter Gerdman vill dock inte utesluta att videovåldet kan ha våldsframkallande effekter hos personer med sociala anpassningsproblem.

4 Utredningens allmänna synpunkter på åtgärder mot våldsskildringar i rörliga bilder

I ett demokratiskt och öppet samhälle måste det vara tillåtet att på olika sätt och med olika medel beskriva, återge och debattera verkligheten. Våld är en del av denna verklighet. Mot denna bakgrund kan det inte ifrågakomma att helt förbjuda våldsskildringar i rörliga bilder. Det kommer, oavsett vilket regelsystem man har, alltid att finnas ett stort utbud av framställningar av våld i rörliga bilder, exempelvis i dokumentär- och nyhetsprogram men även i äventyrsfilmer och liknande filmer av underhållningskaraktär.

Påverkansforskningen ger emellertid stöd för att våldsskildringar i rörliga bilder kan ha skadlig inverkan på i varje fall barn och ungdomar. Sambanden är emellertid komplicerade och naturligtvis är skildringar av våldet endast en av många faktorer som kan vara psykiskt skadliga för människor.

Det övergripande målet för samhällets åtgärder mot våldsskildringar är att skydda människor från risken för skadeverkningar genom sådana skildringar i rörliga bilder. Skyddet för barn och ungdomar ges härvid prioritet. Vad som bedöms vara så skadligt att man från samhällets sida skall inskrida med rättslig reglering kommer till uttryck i olika bestämmelser. Dessa återfinns i bl.a. biografförordningen och 16 kap. 10 b och 10 c §§ BrB (videovåldslagen). Ungefär motsvarande bestämmelser finns i radioansvarighetslagen (1966:756) och i lagen (1985:1057) om ansvarighet för lokala kabelsändningar.

Som medel för att uppnå målet kan både frivilliga och tvångsmässiga åtgärder komma till användning.

Den ena huvudlinjen är att genom attitydpåverkan och förbättrade kunskaper göra människor bättre skickade att hantera det stora utbudet av rörliga bilder, däribland sådana framställningar av våld som förmedlas genom medierna.

Den andra huvudlinjen är att förhindra att människor ser på sådant som kan anses innebära särskild risk för skadeverkningar.

Vi har redan i rapporten Videovåld berört hur viktigt det är att inte enbart lagstiftning används som ett medel att förhindra skadeverkningar av våldsskildringar. Av stor betydelse är också bl.a. upplysning och information, frivilliga överenskommelser inom branschen liksom kulturpolitiskt stöd.

I den senaste budgetpropositionen (1987/88:100) anges en del åtgärder som syftar till att komma till rätta med utbudet av grova våldsskildringar. Bl.a. sägs att regeringen kommer att kontakta videobranschen för att få till stånd en diskussion om självsanerande insatser i branschen. Vi har vid kontakter med företrädare för bl.a. olika branschorganisationer fått bekräftat att det finns ett stort intresse för att arbeta aktivt för att minska utbudet av videogram med grova våldsskildringar. Statens biografbyrå har nyligen inlett en brett upplagd informationsverksamhet för att sprida kunskap om dels gällande bestämmelser i fråga om våldsskildringar, dels vad allmänheten kan göra för att medverka till en minskning av utbudet av otillåtna våldsskildringar.

En särskild utredare (U 1987:06) har tillsatts för att utreda verksamheten med spridning och visning av värdefull film. Det finns all anledning att utgå ifrån att vi genom denna utredare kommer att få många intressanta uppslag till hur samhället kan stödja utbudet av värdefull film och inte minst sådan film som riktar sig till barn och ungdom.

Då vi i de fortsatta övervägandena tar upp olika förslag till lagstiftningsåtgärder sker det mot den nu angivna bakgrunden, dvs. att en ge-

nomgripande förändring av nuläget endast kan ske genom en mycket bred insats från olika samhällsorgan och från enskilda medborgare. Detta gäller inte minst i fråga om barn och ungdom, där det endast genom en insats från oss alla – som föräldrar, vårdnadshavare eller fostrare i annan egenskap – är möjligt att skapa en verklig förändring till det bättre, dvs. påtagligt minskad konsumtion av fiktionsvåld.

Förbud mot vissa slag av våldsskildringar kan, liksom exempelvis förhandsgranskning av filmer och videogram, således inte blir annat än hjälpåtgärder. Man kan genom lagstiftningsåtgärder inte komma åt sådana fenomen som förljugenhet, odemokratiska värderingar och låg konstnärlig kvalitet. Inte heller kan man hindra att den som så önskar konsumerar stora mängder våldsskildringar som var för sig inte är av sådant slag att de rimligen kan förbjudas även om man avsevärt skulle vidga området för samhällets ingripandemöjligheter. Det är också närmast ogörligt att enbart genom lagstiftning hindra att barn och ungdomar ser på sådana våldsskildringar som visserligen inte kan totalförbjudas men som är direkt olämpliga och kanske skadliga för en ung publik.

Då man skall bedöma värdet av olika åtgärder för att motverka skadeverkningar av våldsskildringar i rörliga bilder måste man också ta hänsyn till att rörliga bilder nu och i framtiden kan komma att spridas genom många olika medier. Förutsättningarna för att reglera innehållet och kontrollera tillgängligheten skiljer sig avsevärt för biografier, hemvideo, svensk television och utländsk, satellitfördelad television.

För biograferna gäller sedan gammalt att filmerna skall vara godkända för visning och att tillträdet till visningslokalen kontrolleras. På så sätt får personer under en viss ålder endast se filmer som är godkända för dem. Filmer som kan verka förråande t.ex. därför att de innehåller extremt våld får inte alls visas.

För hemvideo gäller regler för innehållet som gör det olagligt att i näringsverksamhet sprida extrema våldsskildringar. Det är vidare förbjudet att i näringsverksamhet lämna ut också videogram med mindre omfattande våldsinslag till personer under 15 år. Någon möjlighet att kon-

trollera vilka som faktiskt ser de uthyrda videogrammen finns emellertid inte. Ett videogram som endast är tillåtet för spridning till vuxna kan mycket väl ses av tioåringar i hemmet.

I avtalet mellan Sveriges television och staten anges att företaget skall bedriva programverksamheten med beaktande av televisionens centrala ställning i samhället. Detta innebär i praktiken att företaget skall visa återhållsamhet med våldsskildringar, särskilt med fiktionsvåld. Detta gäller i synnerhet vid tider då det är troligt att det finns många barn i publiken. Videobandspelarna ger emellertid TV-tittarna möjlighet att banda program som sänds på t.ex. sen kvällstid och spela upp dem vid en annan tidpunkt. Enbart tidpunkten för sändning behöver alltså inte vara ett effektivt medel för att motverka att barn ser för dem olämpliga program. Detta gäller givetvis i lika hög grad i förhållande till satellitsända TV-program.

Utländska TV-program som sänds ut via satellit kan tas emot av svenska hushåll som är anslutna till kabelnät. Inom kort väntas en övergång till starkare satelliter komma att underlätta också mottagning med individuella antenner. Innehållet i program som sänds från utlandet har svenska myndigheter knappast möjlighet att påverka. Den möjlighet Sverige som mottagande land har att skydda sina invånare mot ett visst programinnehåll är att reglera rätten att vidareända programmen i kabelnät. Sådana regler finns i den svenska lagstiftningen, enligt vilken det är möjligt att bl.a. förbjuda fortsatt vidareändning av programkanaler vars innehåll strider mot bestämmelserna om våldsskildringar eller pornografi. Förbud mot vidareändning kan meddelas först efter det att program med t.ex. extrema våldsskildringar har sänts vid upprepade tillfällen.

De programkanaler som för närvarande sänds ut över satellit är av olika slag. Några överensstämmer helt eller delvis med innehållet i marknäsända nationella rundradiokanaler och styrs i praktiken av de regler som gäller för dessa. Av de programkanaler som är särskilt utformade för satellitdistribution vänder sig några till en allmän publik med ett innehåll med tonvikt på film, musik och annan underhållning. Andra specialiserar sig på vissa programtyper, t.ex. sport, nyheter eller barn-

program. En del satellitprogram innehåller reklam medan andra erbjuds tittarna mot en särskild abonnemangsavgift, s.k. betal-TV.

I de olika förslag till gemensamma regler för gränsöverskridande televisionssändningar som diskuteras inom Europarådet respektive den Europeiska Gemenskapen finns bestämmelser som syftar till att begränsa våldsinslag i sådana sändningar. Oberoende av hur frågan om gemensamma regler kommer att lösas finns det därför anledning att räkna med att bestämmelser om våldsskildringar kommer att finnas med.

Då vi närmare överväger vilka samhälleliga åtgärder som skall användas för ingripande mot våldsskildringar kommer vi, som redan redovisats i rapporten Videovåld, att ha några allmänna utgångspunkter för vårt arbete. Dessa är bl.a.

- * *Yttrandefriheten skall värnas.* Verkligheten måste få beskrivas och debatteras. Våld är en del av verkligheten.
- * *Skydd mot skadeverkningar* genom våldsskildringar i rörliga bilder skall som målgrupp främst ha barn och ungdomar.
- * *Förhandsgranskning* i någon form skall finnas kvar, åtminstone när det gäller filmer och videogram som skall visas offentligt för barn och ungdomar.

De intressen som skall beaktas är delvis motstridiga. Det finns inte någon enkel lösning som fullt ut kan tillgodose alla önskemål. Vidare har människor olika synsätt och värderingar i frågor som knyter an till våldsskildringar i rörliga bilder. Det gäller att försöka finna en balanspunkt som i rimlig utsträckning tillgodoser de skilda intressena.

Lagstiftningen bör emellertid ha en bred förankring i det allmänna rättsmedvetandet. Det är viktigt att medborgarna har förståelse för de skäl som ligger till grund för rättsreglerna. För att respekten för rättsordningen skall upprätthållas är det också angeläget att övervakningen av lagens efterlevnad fungerar väl. En lagstiftningsåtgärd får inte

framstå som en manifestation för att visa politisk handlingskraft, medan den i verkligheten är "ett slag i luften". Ett aldrig så grundligt förarbete till en författning måste därför kompletteras med en uppföljning av hur en ny lagstiftning fungerar i den praktiska tillämpningen.

De åtgärder som är tänkbara för att genom lagstiftning försöka komma till rätta med utbudet av våldsskildringar i rörliga bilder är av många olika slag (se rapporten Videovåld s. 70-71).

Vi kommer att i avsnitt 6 mot den här angivna bakgrunden diskutera olika alternativ till åtgärder för att motverka spridning av extrema våldsskildringar; i det följande använder vi begreppet extrema våldsskildringar för att beteckna sådana våldsskildringar som inte får spridas till vuxna. Först skall vi emellertid i avsnitt 5 behandla den mera övergripande frågan om åldersgränser och barncensur.

5 Barncensur och åldersgränser

5.1 Nuvarande regler

De nuvarande reglerna har beskrivits under avsnitt 2.2 Biografafförordningen s. 26.

Film eller videogram eller delar därav får som redovisats där inte godkännas för en åldersgrupp om den kan vålla barn i åldersgruppen psykisk skada. Den granskning som sker hos biografbyrån avser däremot inte filmens lämlighet för barn i olika åldrar.

I 1911 års biografafförordning förekom enbart en åldersgräns nämligen 15 år. Några uttalade skäl för att gränsen för vuxenfilm skulle sättas just vid 15 år anfördes inte. Fram till i dag har denna åldersgräns – vuxengränsen – ifrågasatts vid ett flertal tillfällen, senast i YFU:s betänkande (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten. I betänkandet föreslogs vuxencensurens slopande och att gränsen för vuxenfilm skulle sättas till 18 år.

För att bl.a. bereda censuren möjlighet att godkänna ett större antal filmer för de större barnen och för att ge de mindre barnen ett effektivare skydd infördes år 1959 elvaårsgränsen.

År 1978 gavs biografbyrån ytterligare möjligheter att nyansera bedömningen genom att sjuårsgränsen infördes. Som motivering angavs att denna ålder utgör gräns mellan förskole- och skolåldern och skulle kunna godtas av barnen och deras föräldrar.

Filmer eller videogram som är godkända för offentlig visning kan således bli helt barntillåtna, tillåtna fr.o.m. sju år, tillåtna fr.o.m. elva år eller barnförbjudna, dvs. tillåtna först fr.o.m. femton år.

5.2 Utländsk rätt

Det är vanligt med någon form av obligatorisk förhandsgranskning för film som skall visas offentligt för barn och ungdomar. I övrigt varierar regelsystemen mycket från land till land.

I det följande ger vi en översikt över reglerna i de övriga nordiska länderna samt i Storbritannien och Västtyskland.

5.2.1 Danmark

I Danmark finns ingen vuxencensur. Filmer och videogram som skall visas offentligt för barn och ungdomar under 16 år skall däremot förhandsgranskas av Statens Filmcensur. Omkring 300 filmer granskas varje år. Åldersgrupperna är följande; ingen åldersgräns, 12-16 år och över 16 år. Dessutom tillämpas i vissa fall en rekommenderad åldersgräns från 7 år.

Det finns ingen lagstiftning som direkt tar sikte på tillhandahållande av videogram för privat bruk. Emellertid finns det i dansk strafflag ett generellt förbud mot att tillhandahålla underåriga sådana filmer och videogram som innehåller pornografi.

I videogrambranschen upprätthålls i allmänhet en åldersgräns på 18 år vid uthyrning.

Enligt vad som upplysts har Statens Filmcensur i skrivelse till den danska regeringen föreslagit att man utreder förutsättningarna för att avskaffa barncensuren helt.

5.2.2 Finland

Finland har obligatorisk förhandsgranskning av filmer och videogram som skall visas offentligt. Enligt gällande lag och praxis använder granskningsmyndigheten, Statens filmgranskningsbyrå, många åldersgrupper vid klassificeringen, nämligen ingen nedre åldersgräns, från åtta år, från tio år, från tolv år, från fjorton år, från sexton år och från arton år.

Sedan den 1 januari 1988 finns en föreskrift om att sådana produktioner som klassificerats i åldersgruppen från 18 år vid offentlig visning, över huvud taget inte skall få tillhandahållas allmänheten som videogram. Se vidare avsnitt 6.2.1 s. 75.

5.2.3 Island

Alla filmer och videogram skall förhandsgranskas av det offentliga granskningsorganet. Det gäller både program som skall visas offentligt och sådana som skall tillhandahållas allmänheten för att visas hemma. I allmänhet tillämpas följande fyra åldersklasser, nämligen ingen åldersgräns, från tolv år, från fjorton år och från sexton år.

5.2.4 Norge

Filmer och videogram som skall visas offentligt skall förhandsgranskas av ett offentligt granskningsorgan, Statens filmkontroll.

Den 1 januari 1988 trädde en ny lag om film och videogram i kraft. Lagen innebär att den obligatoriska förhandsgranskningen av filmer och videogram som skall visas offentligt behålls. Vuxencensuren skall således finnas kvar. Följande ålderskategorier skall finnas; nämligen 5-10 år, 10-15 år och 15-18 år. Dessa åldersgränser är i viss mån flexibla. Barn under 5 år får i föräldrars sällskap se filmer som klassificerats för åldersgruppen 5-10 år. På samma sätt får barn som är mellan 5 och 10

år tillträde till visning av filmer som klassats för närmast högre ålderskategori. Se vidare avsnitt 6.2.2 s. 80.

5.2.5 Storbritannien

Sedan länge har man i Storbritannien i praktiken obligatorisk förhandsgranskning av all film som skall visas offentligt. Den 1 januari 1985 infördes obligatorisk förhandsgranskning av videogram för privat bruk.

Ett särskilt granskningsorgan – British Board of Film Classification (BBFC) – förhandsgranskar både filmer och videogram.

Kriterierna vid bedömning av filmer som skall visas offentligt och videogram för privat bruk är inte identiska. Det gäller strängare censur för videogram. Skälet till detta är svårigheten att övervaka vad barn och ungdomar ser hemma. I ungefär var tionde produktion som förekommer både som film för offentlig visning och som hemvideogram gör BBFC mer omfattande ingrepp i videogramversionen.

Åldersklassificering görs i följande grupper:

U/u	(Universal children)	Barnprogram
U	(Universal)	Ingen åldersgräns
PG	(Parental guidance)	Ingen åldersgräns, vissa scener kan vara olämpliga för små barn
15		Från 15 år
18		Från 18 år
R 18	(Restricted 18)	Från 18 år. Får tillhanda- hållas endast i särskilda lokaler. Licens utfärdas av regeringen

Kategorin "R 18" avser videogram med pornografiskt innehåll. Det finns endast ett 100-tal lokaler som har tillstånd att tillhandahålla sådana videogram. Enligt uppgift anpassar många distributörer själva videogrammens innehåll så att all klassificering kan ske i kategori "18" i stället för "R 18". Se vidare avsnitt 6.2.3 s. 82.

5.2.6 Västtyskland

Sedan den 1 april 1985 krävs det förhandsgranskning av alla filmer och videogram som skall tillhandahållas någon som inte fyllt arton år. Där emot finns det inte någon obligatorisk vuxencensur.

Följande åldersklasser används; ingen åldersgräns, från sex år, från tolv år, från sexton år och från arton år.

Sådana filmer och videogram som inte har granskats får tillhandahållas endast den som fyllt arton år. Detsamma gäller givetvis sådant som efter granskning klassificerats i kategorin "från 18 år". I kontrollsyfte har det införts stränga regler om hur vuxenprogram får tillhandahållas. Exempelvis får försäljning och uthyrning ske endast i särskilda lokaler till vilka underåriga över huvud taget inte äger tillträde. Distribution av vuxenprogram får inte ske genom postorder.

5.3 Utredningens överväganden

5.3.1 Ändrade åldersgränser

I våra direktiv förutsätts att barncensuren för offentligt visade biograf-filmer och videogram skall finnas kvar.

Biografbyrån har aktualiserat frågan om införande av en ytterligare åldersgräns vid 18 år. Denna fråga har tidigare diskuterats av YFU.

YFU:s förslag innebar som nämnts tidigare att gränsen för vuxenfilm flyttades till arton år i kombination med att vuxencensuren avskaffades. Också enligt vår bedömning hänger en sådan höjning så intimt samman med vuxencensurens avskaffande att det krävs mycket starka skäl för att nu höja gränsen för vuxenfilm utan att vuxencensuren samtidigt avskaffas. KU har i betänkandet 1987/88:36 om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m. uttalat att ett fortsatt beredningsarbete angående frågan om ett vidgat grundlagsskydd för andra medier än det tryckta ordet bör komma till stånd. Frågan om vuxencensurens avskaffande och åldersgränsen för vuxenfilm kommer då sannolikt att behandlas i det fortsatta arbetet med yttrandefrihetsfrågor. Frågan torde också ha nära samband med de strävanden om nordiskt samarbete som vi redovisat på s. 68. Därtill kommer att det i direktiven för utredningsuppdraget inte tas sikte på frågan om vuxencensurens upphävande. Då prövningen av frågan om artonårsgränsen inte kan göras förutsättningslöst anser vi oss inte böra ta upp denna.

Statens barnfilmnämnd har också i kontakt med utredningen tagit upp frågan om en förändring av åldersgränserna för offentligt visad film och videogram. Åldersgränserna skulle enligt nämnden kunna följa skolans olika stadier, dvs. förskola, låg-, mellan- och högstadium. Åldersgränserna borde i så fall sättas vid sju, tio, tretton och sexton år. Skolstadierna kan sägas överensstämma med barnens psykiska utvecklingsstadier. Inom varje åldersgrupp finns det emellertid enligt barnpsykologisk expertis en stor mognadsmässig spridning, kanske på upp till sju år, men det absoluta flertalet barn är normalt mogna i enlighet med sin egen ålder. Genom att anpassa åldersgränserna till skolans stadier skulle man på ett naturligt sätt kunna uppnå att barncensurens ålderskategorier bättre motsvarade barnens mentala utveckling. Det är också viktigt att reglerna för åldersgränserna efterlevs. Denna efterlevnad skulle förbättras om föräldrar får information om varför åldersgränserna finns. De åldersgränser som nämnden diskuterat skulle förbättra förutsättningarna för att lämna information till föräldrar i anslutning till att barnen skall påbörja nya stadier i skolan. Föräldrainformationen bör innehålla både en allmän information om varför barn inte bör se filmer som klassificerats för en högre ålderskategori och information om vilka filmer som är lämpliga för exempelvis barn på mel-

lanstadiet. Information om film som är lämplig för barn i olika skolstadiet bör också kunna lämnas på ett bättre sätt än för närvarande.

Frågan om åldersgränserna behandlades också av Filmcensurutredningen. I sin redogörelse för forskningsläget konstaterade utredningen i betänkandet (SOU 1969:14) *Filmen – censur och ansvar* s. 55–58 att ett barns ålder inte är det kriterium som ensamt avgör barnets reaktioner på film. Barnets emotionella personlighetsstruktur har stor betydelse eftersom individens förmåga att bearbeta intrycken och känslorna många gånger är avgörande för barnets reaktioner.

Vi är för vår del väl medvetna om att det inom varje ålderskategori finns stor spridning vad gäller barnens psykiska utveckling. Det är emellertid enligt vår uppfattning nödvändigt att man vid bestämmande av åldersgränser främst tar hänsyn till de barn som är normalt utvecklade. Man tvingas således acceptera att barn som uppfyller föreskriven ålder inte alltid är mogna att se en viss film. En större detaljrikedom än för närvarande vid bestämmande av åldersklassificeringen kan förleda allmänheten till uppfattningen att åldersgränserna är något annat än ett trubbigt instrument vid bedömningen av barns psykiska utveckling och mognad. Detta talar emot att öka antalet åldersgränser.

Även en annan faktor talar mot förändringar av åldersgränsen om inte starka skäl talar för en ändring. Barnfilmer har mycket längre "livslängd" än andra spelfilmer. Uppskattningsvis finns det omkring 400 barnfilmer på biografrepertoaren. Enligt vår mening är det, främst ur kontrollsynpunkt, inte lämpligt att filmer med "gamla" och "nya" åldersgränser förekommer samtidigt. Det finns en risk att vissa filmer tas bort ur repertoaren om filmerna skall granskas om för nya åldersgränser.

En annan lösning skulle vara att samtliga filmer automatiskt flyttas upp till närmast högre åldersgräns; elvaårsfilmen blir trettonårsfilm och femtonårsfilmen blir sextonårsfilm. Filmdistributören skulle kunna begära en omgranskning för att filmen skulle få en lägre åldersklass. Denna lösning innebär att antalet åldersgränser på filmer som finns på repertoaren skulle begränsas. Även denna lösning innebär

emellertid en risk för att vissa barnfilmer försvinner från repertoaren. Risken måste antas vara betydligt mindre än om det krävs en fullständig omgranskning men man kan inte helt bortse från den. De lösningar vi skissat på skulle alltså trots allt kunna få konsekvenser för utbudet av barnfilmer.

Enligt Jonas Walls rapport (bilaga 1 s. 153) ser barn och ungdomar mycket på TV och hemvideo. Även om möjligheterna för barn att själva hyra videogram begränsas går det inte att kontrollera vad de ser i hemmet tillsammans med sina föräldrar eller tillsammans med kamrater. En mycket noggrann åldersindelning för biograffilmer skulle med denna bakgrund kunna framstå som överdriven och därför inte respekteras.

Beaktas skall även att det finns en strävan att söka skapa enhetliga åldersgränser i Norden. Det nordiska kulturutskottet som är ett organ inom Nordiska rådet har således vid möte den 11 februari 1988 behandlat ett förslag av Nordiska ministerrådet till handlingsplan för det nordiska samarbetet (B 83/k). Huvudsyftet med handlingsplanen är enligt ministerrådet att utveckla och stärka den nordiska kulturgemenskapen. Regeringarna i de nordiska länderna bör enligt utskottet arbeta för en harmonisering av åldersgränserna för tillträde till biografföreställningar så att utbyte av barn- och ungdomsfilm underlättas. Som redovisats ovan finns det stora skillnader mellan de nordiska länderna i fråga om åldersgränser för tillträde till offentligt visad film eller videogram. Även detta samarbete talar således mot att nu göra smärre justeringar i våra åldersgränser.

Sammanfattningsvis vill vi inte förorda att åldersgränserna för offentligt visade filmer och videogram bestäms med utgångspunkt från de olika skolstadierna och vi vill således inte föreslå någon ändring i de nuvarande åldersgränserna. Vid detta ställningstagande har vi även beaktat de tidsramar som givits oss för vårt arbete. Vi anser således det mindre lämpligt att företa några större förändringar i våra åldersgränser innan vi mera seriöst prövat möjligheten att uppnå i vart fall en nordisk enhetlighet.

Vi vill i detta sammanhang framhålla att vi anser att det är viktigt att den kunskap om enskilda filmer som finns hos barnfilmnämnden och nämnden för barn- och ungdomsfilm kommer allmänheten till del. Enligt vår bedömning finns det inget hinder för att denna typ av information skall kunna spridas med de åldersgränser som gäller för närvarande. Enligt direktiven (dir. 1987:46) för utredningen angående översyn av verksamheten med spridning och visning av värdefull film bör utredaren "föreslå lämpliga åtgärder att förbättra informationen om utbudet av filmer och videogram av intresse för barn och ungdom". Vi har erfarit att utredningen kommer att ta upp frågan om information till föräldrar och barn om film och videogram. Det kan kanske härvid visa sig lämpligt, att knyta informationen till de olika skolstadierna.

5.3.2 Rörlig åldersgräns i särskilda fall

Statens biografbyrå har väckt frågan om införande av ett system med rörliga åldersgränser. Det finns t.ex. vissa filmer där en åldersgräns, som bestäms av åldern för läskunnighet, skulle vara av värde. Ett exempel på detta är filmen "E.T.". Det förhållandet att vi inte i vårt land kunde godkänna denna film för lägre ålder än elva år väckte relativt stor internationell uppmärksamhet. Enligt vad vi inhämtat motiverades beslutet främst med att biografbyrån ansåg att läskunnighet var en förutsättning för att barn inte skulle ta psykisk skada av filmen. Det hade således i detta speciella fall varit lämpligt om en åldersgräns på t.ex. nio år hade kunnat tillämpas.

Samtidigt har rörliga åldersgränser vissa nackdelar. Ett sådant system försvårar den viktiga informationen till föräldrar. Denna information måste bygga på ett relativt enkelt regelsystem. De åldersgränser som nu gäller fungerar enligt vad utredningen inhämtat från företrädare för branschen från praktisk synpunkt relativt väl och är också väl förankrade bland allmänheten. Biografpersonalens möjligheter att kontrollera barnens ålder är relativt goda. Ett system med rörliga åldersgränser skulle, även om antalet filmer med individuellt satta åldersgränser blev få, skapa en viss osäkerhet och troligen ytterligare svårigheter vid biografpersonalens kontroll. Värdet av en flexibel åldersgräns

måste vägas mot denna osäkerhet och utökade kontrollsvårigheter. Vi vill inte nu rekommendera ett system med rörlig åldersgrins.

5.3.3 Vuxenmedverkan

Norge har som tidigare nämnts sedan den 1 januari 1988 följande ålderskategorier för offentligt visad film eller videogram, nämligen 5–10 år, 10–15 år och 15–18 år. En vuxens medverkan ger emellertid en vidgad möjlighet för barn att se film som klassats för en högre ålderskategori. Barn under fem år får nämligen i föräldrars sällskap se filmer som klassificerats för åldersgruppen 5–10 år. Barn som fyllt fem men inte tio år får på samma sätt se filmer som klassificerats för närmast högre åldersgrupp.

I Storbritannien finns sedan länge regler om "parental guidance" (pg) vilket innebär att barn, vid de särskilda filmer där granskningsmyndigheten anser att det är lämpligt, vid en offentlig filmvisning får tillträde endast i föräldrars sällskap.

Ett system med föräldra- eller vuxenmedverkan kan således som vi sett från Norge och Storbritannien utformas på olika sätt. Ett ytterligare alternativ kan vara att föräldrarna helt får avgöra vilka filmer barnen får se så att barn i föräldrars sällskap fritt får tillträde till alla filmer.

Ett system med vuxenmedverkan skulle vidga möjligheterna för familjer med barn i olika åldrar att tillsammans se film eller videogram som visas vid en offentlig tillställning eller allmän sammankomst. Det ger också ökat utrymme för föräldrar att själva avgöra om deras barn är tillräckligt mogna att se en viss film. Biografpersonalens kontroll förenklas också. Mot systemet talar att det är svårt för föräldrar att i förväg skapa sig en uppfattning om vad en film innehåller.

Enligt vår mening finns det starka skäl som talar för att utrymmet för föräldrarnas ansvar ökas när det gäller valet av vilka filmer ett barn skall se. Även om biografbyråns bedömning av lämplig ålder för att se en viss film självfallet är mycket kvalificerad är det föräldrarna som

har den bästa kunskapen om de egna barnens psykiska mognad. I hemmet är det föräldrarna som bestämmer vilka program som barnen får se på TV eller video. Det är allmänt sett en fördel om föräldrar och barn kan se på film tillsammans. Från kulturpolitisk synpunkt är det vidare viktigt att biografifilmen inte blir ett sekundärt medium i förhållande till TV och hemvideo.

Frågan om vuxenmedverkan kan lösas på olika sätt. Jämför hur frågan lösts i Norge och Storbritannien. Ett system med vuxenmedverkan bör vara enkelt och lätt att tillämpa. Vi har därför stannat för att inte föreslå någon form av selektivt system, t.ex. att granskningsmyndigheten i varje särskilt fall rekommenderar vuxenmedverkan för en viss film eller ges en möjlighet att göra undantag från en allmän regel om vuxenmedverkan. Mot bakgrunden av de synpunkter vi tidigare anfört förordar vi att ett generellt system för vuxenmedverkan införs. Detta bör utformas så att det för åldersgränserna sju och elva år införs möjlighet för barn i närmast lägre ålderskategori att få tillträde till offentlig visning om barnet är i sällskap med vuxen. Ett barn under sju år skall i vuxens sällskap få tillträde till en sjuårsfilm. På samma sätt skall ett barn som fyllt sju år men inte elva år få tillträde till en elvaårsfilm. Med hänsyn till att femton år utgör gränsen för vuxenfilm anser vi det inte lämpligt att införa samma möjlighet för barn och ungdomar i åldern elva till fjorton år.

Slutligen anser vi att annan vuxen i föräldrarnas ställe bör jämföras med förälder. Med vuxen avser vi myndig person, dvs. en person över 18 år.

5.3.4 Hemvideo

Den prövning och åldersklassificering som sker hos biografbyrån när det gäller offentlig visning av filmer och videogram som begärts godkända för barn, dvs. för personer under femton år, grundar sig endast på om filmen eller videogrammet kan vara psykiskt skadligt för barn i en viss ålder. Som vi tidigare nämnt prövar biografbyrån således inte, och ska inte heller pröva, framställningens lämplighet för barn i en viss

ålder [jfr filmcensurutredningens betänkande (SOU 1959:14) Filmen – Censur och ansvar s. 64–65]. Åldersgränserna ger därför allmänheten bara en begränsad vägledning vid bedömningen av framställningens lämplighet för barn.

För hemvideo finns det ingen möjlighet att kontrollera vilka som faktiskt ser de uthyrda videogrammen. Åldergränser som åsatts videogram i samband med att de har godkänts för offentlig visning – eller i samband med en eventuell obligatorisk förhandsgranskning – skulle därför endast fungera som upplysning åt föräldrar som står i begrepp att hyra ett videogram till sina barn.

Som vi framhållit i andra sammanhang anser vi det värdefullt med en förbättrad information till föräldrar och andra om innehållet i framställningar som riktar sig till barn och ungdom. En sådan information bör emellertid ha ett vidare syfte än att gälla risken för eventuell psykisk skada. Vi menar alltså inte att en obligatorisk förhandsgranskning av videogram kan motiveras enbart med behovet att fastställa åldersgränser för hemvideogram.

Som vi redovisat i det föregående (5.2.5 s. 64) bedöms i Storbritannien en framställning strängare om den skall spridas på hemvideomarknaden än om den skall visas offentligt. Det är givetvis möjligt att anföra skäl för att hemvideogram skall bedömas både mer och mindre restriktivt än filmer och videogram som visas offentligt. Med hänsyn till att åldersgränserna för videogram för privat bruk aldrig kan bli annat än rekommendationer finns det enligt vår mening inte anledning att tillämpa särskilda bedömningsgrunder vid åldersklassificeringen av hemvideo.

6 Olika alternativ till lagstiftning

6.1 Inledning

Åtgärder som syftar till att motverka spridning av filmer och videogram med extrema våldsinslag kan indelas i två huvudtyper, nämligen efterhands- och förhandsingripanden.

Den första typen innebär att *den enskilde ansvarar* för att de videogram som han sprider inte innehåller extrema våldsskildringar. Bestämmelserna i 16 kap. 10 b och 10 c §§ BrB är en reglering av denna typ.

Åtgärder av den andra typen innebär att *en statlig myndighet kontrollerar* att filmer och videogram som sprids inte innehåller skildringar av extremt våld. Den som tillhandahåller filmer och videogram får då endast tillhandahålla det som har kontrollerats på föreskrivet sätt. Filmcensuren är en åtgärd av denna typ.

Åtgärder av båda slagen kan kompletteras med olika arrangemang för att *underlätta övervakningen* av att reglerna efterlevs. Exempel på sådana arrangemang är en särskild övervakningsorganisation, obligatorisk registrering och arkivering av filmer och videogram, särskilda regler om ansvaret för innehållet i filmer och videogram, regler om hur filmer och videogram får marknadsföras samt krav på näringsstillstånd för att yrkesmässigt få sprida filmer och videogram.

I det följande diskuterar vi åtgärder av olika slag. Vi inleder med att redogöra för lagstiftningen i några främmande länder, nämligen Finland, Norge och Storbritannien (avsnitt 6.2). Därefter tar vi upp frågan om straffvärdet i brottet olaga våldsskildring (avsnitt 6.3). I avsnitt 6.4 dis-

kuterar vi olika arrangemang för att underlätta övervakningen av att gällande regler efterlevs. Åtgärder som innebär att en statlig myndighet i förväg tar del av innehållet i filmer och videogram behandlas i avsnitt 6.5. Vi diskuterar då både en konstruktion som innebär att större delen av alla filmer och videogram som sprids till konsumenter för enskilt bruk måste förhandsgranskas och en ordning enligt vilken granskningsinsatserna koncentreras på de framställningar där behovet av ingripanden kan antas vara störst. Kostnads- och avgiftsfrågor behandlas i avsnitt 6.6.

I anslutning till de diskuterade modellerna finns förslag till lagtext.

Vår sammanfattande bedömning av vad riksdag och regering bör göra för att motverka skadeverkningar av våldsskildringar i rörliga bilder redovisas i avsnitt 7.

6.2 Några utländska lösningar

I rapporten Videovåld (s. 61–67), har vi i korthet redovisat hur lagstiftningen ser ut i några olika länder. Vi anser att de lösningar man valt i Finland, Norge och Storbritannien är av särskilt intresse för oss. Vi kommer därför att närmare redovisa hur dessa länder utformat sin lagstiftning.

Vi vill här erinra om att det finns stora olikheter mellan nationer vad gäller synen på restriktioner av utbudet på rörliga bilder. Så till exempel tolereras i en del länder praktiskt taget hur närgångna våldsskildringar som helst, medan man är mycket restriktiv i fråga om pornografiska skildringar. I andra länder intar man en mer liberal hållning till pornografiska skildringar. Restriktioner för våldsskildringar finns i ett antal länder.

6.2.1 Finland

Huvudregeln i videogranskningslagen är att ett videogram eller annat bildprogram inte inom näringsverksamhet får erbjudas en konsument för inköp, hyra eller lån eller överlåtas till honom innan programmet har granskats och godkänts för spridning i enlighet med lagen. Granskningen förrättas av statens filmgranskningsbyrå, dvs. samma myndighet som granskar filmer för offentlig förevisning.

Grunderna för förbud är

- 1) om programmet är uppenbart lagstridigt eller
- 2) om programmet, med hänsyn till det sätt på vilket händelserna har skildrats eller det sammanhang i vilket de har framställts, är osedligt eller förråande eller om det genom att uppväcka skräck eller på annat sätt är ägnat att inverka skadligt på den psykiska hälsan.

Ett program som, enligt lagen om filmgranskning och med tillämpning av motsvarande förbudsgrunder som i videogranskningslagen, kunde tillåtas för förevisning endast för dem som fyllt 18 år får inte godkännas för spridning. Granskningsmyndigheten kan också förbjuda spridning till den som är yngre än 16 år. Som villkor för spridning får uppställas att vissa avsnitt skall avlägsnas ur programmet. Någon motsvarighet till filmgranskningslagens övriga förbudsgrunder (strider mot god sed, kan äventyra den allmänna ordningen eller säkerheten eller försaret eller försämra rikets förhållande till främmande makt) finns inte i videogranskningslagen.

Från huvudregeln om granskningsskyldighet finns en rad undantag. Ett program som har granskats enligt lagen om filmgranskning får spridas i videogram utan att granskas igen om förevisning av den inte har förbjudits på någon grund som motsvarar förbudsgrunderna i videogranskningslagen. Program med åldersgränsen 18 år får emellertid inte alls spridas i videogram till konsumenter. Program med åldersgränsen 16 år får inte spridas till yngre personer. Om en film är godkänd för visning först efter klipp får endast den klippta versionen spridas.

Undantag från granskningsplikten gäller också för program som myndighet eller Oy Yleisradio Ab har framställt eller låtit framställa.

Vissa typer av program är befriade från granskning med hänsyn till sitt innehåll och syfte. Dessa är

- 1) program som framställts uteslutande för undervisning, yrkesutbildning och vuxenutbildning, i allmänbildande syfte eller för vetenskaplig forskning, fritidssysselsättning eller studier,
- 2) program som framställts enbart för att presentera eller göra reklam för en vara eller tjänst,
- 3) program som uteslutande eller huvudsakligen innehåller återgivningar av musikframföranden eller av idrottstävlingar eller andra sport- eller motionsevenemang,
- 4) program som enbart innehåller dokumentärt material eller aktuellt nyhetsmaterial,
- 5) program som innehåller för barn avsedda animationsframställningar eller lek-, hobby- eller andra liknande framställningar,
- 6) program som behandlar turism eller natur eller en därmed jämförlig ämnessfär, eller som
- 7) har religiöst innehåll.

Från granskning är också befriade videospel och andra programspel där spelaren kan påverka det som sker i bildrutan.

Det är också möjligt för undervisningsministeriet att ge tillstånd till att program som framställs eller importeras av en viss näringsidkare får spridas utan granskning. Ett tillstånd kan beviljas endast om det med fog kan antas att programutbudet inte kommer att omfatta framställningar som skall förbjudas med stöd av lagen. Tillståndet ges för högst tre år och kan förenas med villkor. Tillståndet kan återkallas om nä-

ringsidkaren har spritt program som skall förbjudas eller om han har brutit mot tillståndsvillkoren.

Innan en näringsidkare sprider ett program som får spridas utan att granskas (utom videospel m.m.) skall han göra *anmälan om programmet* till granskningsmyndigheten. Anmälan kan också göras av programframställare eller importör. Förutom uppgifter om programmet skall i anmälan anges på vilken grund programmet inte har sänts in för granskning.

Granskningsmyndigheten kan förordna om granskning av ett program som sprids och som med stöd av lagen inte har sänts in för granskning. Programspridaren är skyldig att tillställa granskningsmyndigheten programmet.

Undervisningsministeriet kan förordna att granskningsmyndigheten på nytt skall granska ett redan godkänt program. För detta krävs att de förhållanden som har utgjort förutsättning för godkännandet har förändrats väsentligt eller att särskilt vägande skäl annars påkallar förnyad granskning.

Ett videogram som har granskats eller registrerats får ett identifieringsnummer. Ett märke med numret och uppgift om ifall videogrammet är godkänt för spridning till alla åldrar eller enbart till personer över 16 år skall finnas på kassetten och omslaget.

Av kulturpolitiska skäl har granskningsavgiften nyligen sänkts kraftigt. Granskningsavgiften för film uppgår nu till 4 mark per minut för första kopian, dock lägst 50 mark, och 1 mark per minut för följande kopior. Granskningsavgiften för videogram uppgår också till 4 mark per minut, dock lägst 50 mark. Granskningsavgiften för en ordinär spelfilm om 90 minuter uppgår till 360 mark.

I jämförelse med svenska förhållanden är avgiften mycket låg. Den svenska avgiften blir efter avgiftshöjning den 1 juli 1988 nästan sju gånger så hög som den finska.

Straff i form av böter eller fängelse i högst sex månader stadgas för den som sprider program som inte har granskats på sätt som sägs i lagen eller som sprider program i strid med granskningsbesluten, som försummar sin anmälningsskyldighet eller lämnar oriktiga eller vilseledande uppgifter eller som sprider videogram utan märkning eller med oriktig eller vilseledande märkning.

Videogranskningslagen trädde i kraft den 1 januari 1988. Under år 1988 får emellertid program spridas utan att vara granskade och utan att vara försedda med föreskriven märkning. Förbudet att i videogramform sprida program som vid granskning enligt filmgranskningslagen försetts med 18-årsgräns gäller dock fr.o.m. lagens ikraftträdande.

Strafflagens bestämmelser om videogram med rått våld skall inte tillämpas på filmer eller videogram som har godkänts enligt lagen om filmgranskning eller lagen om granskning av videogram och andra videoprogram. Om någon sprider ett icke granskat videogram med rått våld bryter han både mot strafflagen och videogranskningslagen om programmet omfattas av granskningsplikt.

Hur kommer videogranskningslagen att tillämpas?

Lagen utgår från att alla videogram som sprids till allmänheten för enskilt bruk skall vara granskade på förhand av den statliga filmgranskningsnämnden. Från denna huvudregel finns emellertid så många undantag att man närmast kan tala om en slags selektiv förhandsgranskning. Följande iakttagelser ger stöd för denna uppfattning.

De programkategorier som är undantagna från granskningsplikt med hänsyn till sitt innehåll och syfte har räknats upp i det föregående. Där återfinns vissa kategorier som i den svenska diskussionen brukar framhållas som exempel på genrer där våldsinslag ibland förekommer. Dessa är musikprogram (rockvideos), idrottsprogram (karate), animerade barnprogram samt videospel.

Effekten av befrielsen motverkas av att distributören måste anmäla varje program till granskningsmyndigheten och att myndigheten har möjlighet att kräva in ett program för granskning. Detta har framhållits som mycket betydelsefullt för möjligheten att hålla ett öga på utvecklingen.

Undantag för vissa företag är en viktig del av systemet. Enligt propositionen motiveras möjligheten att ge näringsidkare tillstånd att sprida videogram utan förhandsgranskning med att man är osäker om granskningens omfattning och att man inte vill att förhandsgranskningen onödigtvis skall bromsa upp och begränsa utbudet av videogram. Tillstånd skall ges endast om det är uppenbart att näringsidkaren inte marknadsför förbjudet material och kan återkallas vid missbruk. Genom anmälningsskyldigheten och möjligheten för granskningsmyndigheten att begära in videogram för granskning kan tillämpningen kontrolleras.

En viktig bedömningsgrund kommer att vara näringsidkarens tidigare programurval. Om detta huvudsakligen omfattar undervisningsprogram m.m. kan man vara säker på att förutsättningarna för tillstånd är uppfyllda. Det är emellertid också möjligt att ge tillstånd till företag vilkas programmaterial endast omfattar underhållningsfilmer, om det inte finns anledning att anta att filmerna kommer att vara aktuella för förbud.

Lagen och förarbetena ger uppenbarligen en ganska vidsträckt möjlighet att befria från granskningsplikt. Några beslut har ännu inte fattats. Vid samtal på tjänstemannanivå framgår emellertid att man planerar att i stor omfattning befria företag från granskningsskyldighet. Åtminstone på ett par års sikt torde därför alla seriösa distributörer komma att befrias från granskningsplikt.

När det gäller formerna för förhandsgranskningen kan företagen i viss mån välja mellan den statliga granskningsbyrån och branschens egen granskning. Under påverkan av debatten om videoväldet – och som ett försök att undvika en statlig förhandsgranskning – inrättade videobranchen år 1984 ett eget granskningsorgan, Övervakningsnämnden

för videodistribution. Nämndens uppgift är att följa och övervaka distributionen av videogram och att ge rekommendationer om spridningen för enskilda filmer. Nämnden är sammansatt av representanter från videobranschen och specialister på filmgranskning. Under de tre första verksamhetsåren har nämnden avgett rekommendationer (avseende åldersgränser, klippning m.m.) om ca 500 filmer.

I och med att den nya lagen träder i kraft fullt ut blir granskning av filmgranskningsbyrån obligatorisk. Om ett program som lämnas in till filmgranskningsbyrån redan har granskats av övervakningsnämnden accepterar byrån emellertid normalt nämndens bedömning.

För alla videogram som på olika grunder får distribueras utan att först ha granskats krävs att en anmälan görs till filmgranskningsbyrån innan programmet sprids. På grundval av de uppgifter som lämnas i anmälan avgör filmgranskningsbyrån om programmet skall krävas in för granskning.

I praktiken har de flesta program som blir aktuella granskats tidigare i andra länder eller är av andra skäl kända för granskningsmyndigheten. Risker för att granskningsnämnden av misstag skulle underlåta att granska ett videogram bedöms därför vara liten. Det finns inte heller någon tidsgräns för efter hur lång tid myndigheten får kräva in en film. Skulle t.ex. en privatperson anmäla en film som finns ute i distribution kan alltså myndigheten kräva in den för granskning.

Den nya lagen innebär att filmer med åldersgränsen 18 år inte får hyras ut för enskilt bruk. Detta är en bestämmelse som kritiserats mycket. För närvarande pågår försök att omklassificera 18-årsfilmer. Framför allt gäller det filmer som åsatts 18-årsgräns för ganska länge sedan. Hittills har ändring sökts för 160 titlar av vilka 70-80 har granskats. Av dessa har ett 40-tal fått 16-årsgräns medan resten har behållit 18-årsgränsen.

6.2.2 Norge

Filmer och videogram som skall visas offentligt skall förhandsgranskas av Statens Filmkontroll. Vid granskningen skall filmen eller videogrammet åldersklassificeras. Åldersklasserna är 5–10 år, 10–15 år och 15–18 år. Barn under fem år får i förälders sällskap se filmer som klassificerats för åldersgruppen 5–10 år. På samma sätt får barn som är mellan 5 och 10 år tillträde till visning av filmer som klassificerats för närmast högre ålderskategori.

Videogram som tillhandahålls allmänheten får inte strida mot norska strafflagens förbud mot skildringar av pornografi eller grovt våld. Regelsystemet bygger på efterhandskontroll. Denna kontroll skall underlättas av att ett videogram som tillhandahålls allmänheten skall registreras i ett register, Videogramregistret. I Videogramregistret skall också importörer, producenter och detaljister vara registrerade. I samband med registreringen skall producenten/importören bl.a. uppge vem som är daglig ledare för verksamheten. Varje kopia av videogrammet skall förses med kontrollmärke som bevis om registreringen. Kontrollmärket utfärdas av Videogramregistret. Registrering kan vägras om videogrammets innehåll strider mot strafflagens förbud mot skildringar av pornografi eller grovt våld. I ett lagförslag som antagits av stortinget i mars 1988 föreskrivs att Videogramregistret kan kräva att ett videogram skall vara granskat av Statens Filmkontroll innan det registreras. För denna granskning får sökanden erlagga ordinär granskningsavgift. Registrering kan också vägras om videogrammet genom dom eller strafföreläggande fällt som rättsstridigt liksom om beslut om beslag meddelats av polis eller åklagare på grund av att videogrammets innehåll strider mot nämnda stadganden i strafflagen. Videogramregistret kan också begära in ett redan registrerat videogram för granskning.

Beslut av Videogramregistret kan överklagas till en klaganämnd.

Registreringsavgiften är f.n. 200 kr. Sökanden får för varje videogram ange hur många kontrollmärken som önskas för varje registrerad titel. Såväl videokassetten som omslaget skall vara försedd med kontroll-

märke. Avgiften för kontrollmärke är 10 kr. för varje exemplar. För videogram som skall spridas i mindre än fem exemplar utgår bara registreringsavgift.

Vid förarbetena till lagen om registrering och märkning av videogram gjordes tillsammans med branschen en beräkning av antalet titlar som fanns på marknaden. Man beräkande också hur många kassetter som var i omlopp. Under det första året lagen tillämpades registrerades dubbelt så många titlar som beräknats, eller omkring 8 000. Cirka två miljoner kontrollmärken levererades. Videogramregistret beräknar att under år 1988 kommer ytterligare 2 500 - 3 000 titlar att registreras och omkring 600 000 kontrollmärken att utfärdas.

För att få tillhandahålla allmänheten videogram krävs att detaljisten fått kommunalt näringsstillstånd. Varje kommun skall således göra en självständig prövning av detaljistens lämplighet.

Den som är daglig ledare för ett producent- eller importföretag kan straffas om han i sin näringsverksamhet omsatt videogram som strider mot strafflagens förbud mot spridning av skildringar av pornografi eller grovt våld. För att undgå straffansvar måste han visa att han inte brustit i sin kontroll. Den som tillhandahåller allmänheten ett oregistrerat videogram kan dömas till böter eller fängelse. Företagsbot kan också utdömas. Dessutom kan näringsidkaren meddelas näringsförbud.

6.2.3 Storbritannien

I Storbritannien har sedan länge funnits förhandsgranskning av filmer som skall visas offentligt. Granskningen är formellt inte obligatorisk. Den är det dock i praktiken, eftersom kommunerna, som skall ge tillstånd för biografägarna att bedriva verksamhet, kräver att endast förhandsgranskad film visas. Granskningen sköts av British Board of Film Classification (BBFC) som "ägs" av branschen.

Den 1 januari 1985 infördes obligatorisk förhandsgranskning av videogram som utbjuds till privat bruk. Föreskrifterna finns i The Video Re-

cording Act. Även denna granskning utförs av BBFC, som alltså numera även har en offentligrättslig funktion.

Syftet med lagstiftningen var dels att komma till rätta med extrema våldsskildringar, dels att kunna ge vägledning för föräldrar och andra i fråga om lämpliga videogram, en slags konsumentupplysning.

Lagen avser videogram som erbjuds allmänheten. Det finns dock flera undantag från granskningsskyldigheten. Exempelvis behöver produktioner som är avsedda för information, utbildning eller liknande ändamål i allmänhet inte förhandsgranskas. Detsamma gäller sport-, religions- och musikprogram. Om emellertid produktioner av nu angivna slag innehåller skildringar av bl.a. våld eller sexuell aktivitet gäller inte undantagsregeln om befrielse från granskningsplikt. Det är distributören som måste avgöra om ett videogram skall förhandsgranskas eller inte. En felaktig bedömning kan leda till straffansvar. Det går nämligen inte att från BBFC få ett utlåtande i frågan om granskningsplikt för ett visst videogram föreligger eller inte. Detta upplevs som en särskild svårighet för dem som arbetar i videogrambranschen. I en del fall lämnas videogram för granskning "för säkerhets skull".

Videogram som är avsedda att sändas i TV behöver inte förhandsgranskas. Inte heller föreligger granskningsplikt för videogram som används i affärsverksamhet och inte skall spridas till allmänheten.

Kriterierna vid bedömning av filmer som skall visas offentligt och videogram för privat bruk är inte identiska. Det gäller strängare censur för videogram. Skälet till detta är svårigheten att övervaka vad barn och ungdomar ser hemma. I ungefär var tionde produktion som förekommer både som film för offentlig visning och som hemvideogram gör BBFC mer omfattande ingrepp i videogramversionen.

Det bör i sammanhanget nämnas att gränserna för vad som godtas för visning för vuxna i Storbritannien avviker betydligt från vad som gäller i Sverige. Toleransen i fråga om pornografi är lägre i Storbritannien än i Sverige. Vidare censureras i Storbritannien bl.a. vissa "fula ord".

Angående åldersklassificering i Storbritannien se avsnitt 5.2.5 s. 64.

När ett videogram ges in för förhandsgranskning skall distributören ange för vilken ålderskategori videogrammet önskas godkänt. Två censorer granskar och bedömer varje videogram. I tveksamma fall granskas ett videogram av ytterligare censorer. Klipp görs i cirka tio procent av alla granskade videogram. Detta innefattar även ingrepp som görs för att anpassa innehållet i ett videogram till någon av kategorierna för barn och ungdom.

Efter granskningen får distributören ange om granskningsbeslutet godtas eller ej. Skulle censorernas bedömning inte godtas, kan distributören påkalla prövning av en särskild nämnd. Detta har hittills förekommit endast i några enstaka fall.

Varje videogram som har granskats registreras i ett dataregister hos BBFC. I registret tas in uppgifter om bl.a. registreringsnummer, titel, speltid, distributör, eventuella klipp, klassificering och vilka censorer som utfört granskningen. Det görs också en kort beskrivning av videogrammets innehåll samt en genreindelning.

Distributören får ett certifikat med beslutet från granskningsorganet. Det ankommer sedan på distributören att själv ombesörja klipp och märkning av varje videogramkopia. I början av varje videogram skall certifikatet med bl.a. uppgift om registreringsnummer och klassificering inkopieras. Vidare skall standardiserade märken finnas på både kassetter och omslag. Märkena visar bl.a. åldersklassificeringen.

BBFC:s verksamhet finansieras helt genom avgifter. Dessa granskningsavgifter är differentierade, bl.a. i syfte att underlätta distribution av program för vissa minoritetsgrupper. Avgiften är mellan £ 4:60 och £ 1:15 per spelminut. Vissa minimiavgifter tillämpas.

Från videogrambranschen har det riktats kritik mot avgiftssystemet som trots de differentierade avgifterna ibland är ett ekonomiskt hinder mot att lansera "smala" produktioner. För videogrambranschen som

helhet ligger kostnaderna för förhandsgranskning i storleksordningen en miljon pund per år.

Hos BBFC arkiveras en kopia av varje granskat videogram. I de fall klipp har gjorts arkiveras både den klippta och oklippta versionen. Arkivet är inte tillgängligt för allmänheten. Det händer dock att man som en serviceåtgärd låter t.ex. en journalist se ett önskat videogram.

Under år 1986 granskades hos BBFC totalt 5 122 videogram. Av dessa var 1 124 s.k. trailers. Klipp gjordes i 480 (9,4 procent) av de granskade videogrammen. Endast fyra videogram blev totalförbjudna. 1 092 videogram klassificerades i kategori "18" medan endast 77 videogram åsattes "R 18".

BBFC har hittills (maj 1988) granskat 9 600 hela videogram. Man granskar mellan 300 och 400 videogram varje månad. Det bör anmärkas att det i Storbritannien finns ett relativt stort antal videogram på andra språk än engelska.

På BBFC finns omkring 60 anställda, varav ungefär 20 är granskare. Några av dem har ett annat hemspråk än engelska, t.ex. arabiska, grekiska och olika indiska språk, och granskar företrädesvis videogram på sitt eget språk.

Myndighetsföreträdare anser att dagens videogramutbud är tillfredsställande och att lagen effektivt bidragit till att de s.k. "video nasties" är borta från marknaden. Dessa utgjorde före lagens ikraftträdande ett stort problem även om det redan tidigare gick att ingripa mot dem med stöd av The Obscenity Law. Det förekom många sådana processer.

När lagen trädde i kraft ansågs den mycket krånglig. Det utfärdades därför rekommendationer för polisens arbete på området. Bl.a. sades att man inte skulle bedriva något aktivt spaningsarbete utan endast behandla klagomål. Polisen anser också att den har mer angelägna saker att syssla med än att kontrollera lagens efterlevnad.

I Storbritannien finns kommunalt anställda "Trading Standards Officers" som är en form av övervakare i konsumentangelägenheter. Dessa har befogenhet att föra talan beträffande vissa smärre förseelser mot konsumentlagstiftningen. Genom en lagändring skall de ges rätt att övervaka även efterlevnaden av The Video Recording Act. När polisen får klagomål hänvisar man till dessa.

Vissa åtal har förekommit enligt den nya lagen. I flertalet fall har det varit fråga om enskilda åtal där rättighetshavare riktat talan mot piratkopierare. Det har ansetts enklare att åtala dessa för brott mot The Video Recording Act än mot upphovsrättslagstiftningen.

I London har två allmänna åtal förekommit. Båda har rört tillhållande av pornografiska videogram som inte varit granskade.

Vissa övergångsbestämmelser gäller för videogram som fanns i handeln när lagen infördes. Samtliga tillgängliga videogram skall ha granskats före den 1 september 1988.

Med två undantag tror BBFC att alla videogram som finns i handeln kommer att vara granskade den 1 september 1988. Det ena undantaget gäller videogram på minoritetsspråk där man vet att granskningen i endast ringa grad genomförts. Så har t.ex. endast fem videogram på grekiska hittills granskats. Man uppskattar utbudet till omkring 300. Det andra undantaget gäller den pornografiska branschen där man också känner till att granskning underlåts i stor omfattning.

BBFC upplever att videogrambranschen är relativt nöjd med lagstiftningen. Branschen börjar mer och mer inrikta sin marknadsföring och sitt utbud på familjer och lagstiftningen bidrar till en sanering av marknaden och videogram blir en accepterad underhållningsform. Verksamhetens status höjs. Det problem som diskuterats är den förseening av tillhållandet av nya videogram som granskningsproceduren medför.

Videogrambranschen utarbetar olika rekommendationer för sina medlemmar och kunder och bidrar överhuvudtaget till att påverka marknadsföringen i positiv riktning.

6.3 Brottet olaga våldsskildring

Som vi närmare redovisat i avsnitt 2.5 s. 34 används straffrättsliga sanktioner för att begränsa utbudet av videovåld. Bestämmelser härom finns numera i 16 kap. 10 b § BrB. Enligt detta lagrum är det bl.a. i allmänhet brottsligt att i en film eller i ett videogram skildra sexuellt våld eller tvång eller att närgånget eller utdraget skildra grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna skall spridas eller att sprida sådana skildringar.

Vidare finns i 16 kap. 10 c § BrB en bestämmelse som avser att skydda barn under 15 år.

6.3.1 Kriminaliseringens utformning

Straffbestämmelserna om s.k. extremvåld har under senare år vid ett flertal tillfällen varit föremål för riksdagens ställningstagande. Vid redovisningen av gällande rätt har vi således haft att utgå från en proposition som när detta skrivs ännu ej slutligt behandlats av riksdagen. Vi har bl.a. på grund av nu anförda omständigheter ej ansett det lämpligt att i detalj pröva denna straffbestämmelses närmare utformning. Därför har vi inte heller funnit anledning att ta upp frågan om straffansvar för skildringar av angrepp på annat än människor eller djur. I de fortsatta övervägandena utgår vi således ifrån att avgränsningen av det s.k. extremvåldet skall ske i huvudsak enligt de gränslinjer som tidigare dragits upp. Se bl.a. prop. 1980/81:176, 1984/85:116 och 1986/87:151.

Vi skall emellertid här något beröra en fråga om samordning mellan bestämmelserna i biografförordningen och i brottsbalken (16 kap. 10 b §). Som vi redovisat i avsnitt 2.2 s. 26 bygger filmcensuren på en bedömning av effekterna av framställningen ("kan verka förråande el-

ler skadligt upphetsande eller förleda till brott"). Vad gäller barn används begreppet psykisk skada. Brottsbalkens beskrivning av extremvåldet har en annan utgångspunkt. Den bygger på en mera objektiv beskrivning av våldet ("skildrar sexuellt våld eller tvång" eller "närgång-
et eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur"). Bestämmelsen i 16 kap. 10 c § BrB rörande spridning till barn är av likartad karaktär ("ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur").

I olika sammanhang har framförts kritik mot att censurbestämmelsen och brottsbeskrivningen ej getts ett likartat innehåll. Det blir – sägs det – komplicerat och förvirrande att t.ex. en och samma framställning skall bedömas efter vissa rekvisit vid censurbedömningen och efter andra rekvisit vid den straffrättsliga prövningen. I yttrande över rapporten Videovåld har således Stockholms universitets centrum för masskommunikation ansett att det är följderna – skadeverkningarna – som bör stå i blickpunkten. Dessutom bör enligt yttrandet beaktas skadeverkningar i vidare mening än enbart de som kan bero av våldsskildringar.

Vid ställningstagande till berörda fråga måste beaktas, att en straffrättslig prövning alltid måste ske efter så klara kriterier som möjligt. Detta gäller inte minst för att tillgodose kravet på förutsebarhet. Naturligtvis skulle förutsebarheten ytterligare försväras om ett effektkriterium – liknande biografförordningens – fördes in i brottsbalken. Vi har inte kunnat finna att de skäl som anförts för en ändrad lagstiftning med den inriktning som här antytts är så tungt vägande att vi ansett det lämpligt att föreslå en ändring av de principer enligt vilka brottsbalkens straffstadgande byggts upp.

6.3.2 Brottets straffvärde

Brottet olaga våldsskildring har av lagstiftaren getts ett lågt straffvärde. Straffskalan sträcker sig som nämnts från böter till fängelse i sex månader. Detta innebär att brottet har ansetts likvärdigt med snatteri och bedrägligt beteende. En naturlig följd av straffskalans utseeende är

att domstolarna vid sin straffmätning använt sig av endast ett begränsat antal dagsböter. För att straffet skall komma upp till 60 dagsböter har det krävts förhållandevis allvarlig brottslighet.

Olaga våldsskildring är förvisso en brottsart som är svår att placera in i straffrättens värdeskalor. Brottsligheten orsakar inte några kroppsliga eller ekonomiska skadeverkningar. Den fara som den i olika hänseenden skapar är ganska svårbestämd. Vi har inte heller ansett det möjligt att slå fast, att olaga våldsskildringar bidrar till våldsbrottslighetens ökning.

Brottet ger möjlighet till stor ekonomisk vinning. Den bedrivs ofta yrkesmässigt och riktar sig ibland mot ungdomsgrupper. Den starka opinionen mot videovåld talar för att olaga våldsskildring i det allmänna rättsmedvetandet betraktas som allvarligt. Mot bakgrund av det anförda föreslår vi att maximistraffet för olaga våldsskildring höjs från sex månaders fängelse till fängelse i två år. Brottet blir herefter, när det gäller maximistraffet, att jämställa med t.ex. grovt förtal (5 kap. 1 och 2 §§ BrB) och normalgraden av stöld (8 kap. 1 § BrB).

En straffskala som sträcker sig från böter till fängelse i två år är i princip för vid. Det blir svårt för domstolarna att avgöra var i straffskalan det enskilda brottet skall placeras. Vi föreslår därför att straffskalan indelas i två grader. För "normala" fall bli straffet böter eller fängelse i högst sex månader. För grova fall föreslår vi ett minimistraff på tre månaders fängelse och ett maximistraff på två år (jfr vad gäller principerna för straffskalors utformning fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande (SOU 1986:14) Påföljd för brott s. 151 ff). De författningsändringar som krävs för denna reform redovisas i ett förslag till lag om ändring i brottsbalken (bilaga 5 s. 243).

6.4 Övervakning och kontroll

6.4.1 Allmänt

Oberoende av om man främst litar till en ordning där det är den enskilde näringsidkaren som skall ansvara för att de filmer eller videogram som sprids inte innehåller extremvåld eller om man väljer att låta en statlig myndighet kontrollera innehållet är det angeläget att kunna kontrollera att bestämmelserna efterlevs. I det följande diskuterar vi olika åtgärder som främst har detta syfte.

Det finns inte någon samlad överblick över tillämpningen av videovåldslagen. Av uppgifter som vi inhämtat från biografbyrån framgår emellertid att under 1986 lämnades åtalsmedgivande beträffande nio videogramtitlar. År 1987 lämnades åtalsmedgivande för 113 videogramtitlar i nio ärenden. Av dessa var ungefär hälften skildringar av sexuellt våld. Åtalen torde uteslutande ha avsett lokal distribution. Straffen varierar mellan 15 och 75 dagsböter. Vi har inte fått kännedom om något fall där importören eller grossisten åtalats. Däremot har det förekommit åtal för samma framställning vid flera tingsrätter. Anmärkas kan också att flera åtal avsett oklippta versioner av framställningar som tidigare, efter klipp, godkänts för offentlig visning av biografbyrån.

Som vi ser av denna redovisning är det endast i ett mycket begränsat antal fall som videovåldsfilmer prövats straffrättsligt. Vi har inte kunnat slå fast att detta beror på att det verkliga antalet brott är litet. Mycket talar i stället för att vi på detta område, liksom på en rad andra, har en dold brottslighet. Den begränsade undersökning som vi redovisade i vår rapport Videovåld (se avsnitt 5.4 s. 45 i rapporten) antyder att det är lätt att finna videogram med otillåtna våldsskildringar. Anmärkas skall också att denna undersökning inte avsåg pornografiska filmer.

Vi har också kunnat konstatera att polisens insatser på detta brottsområde, där utredningsarbetet ofta är besvärligt och tidsödande, är myck-

et begränsade. Enligt uppgifter som inhämtats från Stockholms polisdistrikt har, beroende på bristande resurser, inte ens en årsarbetskraft kunnat avdelas för utredning av videovåldsbrottslighet. Det finns inte heller någon samordning mellan olika polisdistrikt. Detta leder till att importörer och grossister inte synes ha blivit föremål för någon uppmärksamhet. Det har också visat sig svårt att samordna de spridda lokala insatserna mot en viss film, som misstänks vara olaglig.

6.4.2 Tillsynsorganisationen

Vi anser att det, oavsett vilken ställning som tas till frågor om förhandsgranskning och registrering, är nödvändigt att öka *effektiviteten i rättsorganens handhavande* av videovåldsbrottsligheten. Vi har övervägt två olika vägar för att nå denna effektivitetsökning.

Vi behandlar först *organisationsfrågor*. Men innan vi diskuterar den närmare utformningen av de organisationsförändringar som krävs skall vi något beröra videovåldsbrottens natur.

Videovåldsbrotten utmärks av att de ofta utförs i flera led. Så t.ex. kan videovåldsbrott begås vid import, vid grossistförsäljning samt vid uthyrning och försäljning till konsument. Varje enskilt brott berör ofta stora delar av landet. Brotten är ofta svårutredda eftersom det krävs särskild kompetens för att man skall kunna avgöra var gränsen för det brottsliga området går. Även det förhållandet att någon direkt berörd målsägande vanligen saknas leder till att brotten av polisen ges en låg prioritet.

Vi har övervägt om det är möjligt att uppnå en effektivare brottsbekämpning genom att allmänt förstärka polisen, t.ex. med fyra eller fem årsarbetskrafter. Vi har emellertid inte någon större tilltro till en sådan lösning. Det är allmänt sett svårt att avdela vissa poliser för arbete med speciella brott. Detta gäller särskilt när det är fråga om brott av den här aktuella typen. Det finns nämligen en stor risk för att en sådan förstärkning efter en kort tid kommer att överföras till det allmänna

polisarbetet och till uppgifter som polisen anser sig böra prioritera mera.

De nu redovisade förhållandena leder till slutsatsen att – om vi önskar effektivitet i brottsefterforskningen – det krävs att ett centralt organ får som särskild uppgift att bevaka detta brottsområde. En möjlighet är att lägga uppgiften på rikspolisstyrelsen eller på t.ex. Stockholms polisdistrikt. En sådan lösning är dock av flera skäl mindre lämplig. Rikspolisstyrelsen medverkar f.n. endast i polisutredningar av en helt annan karaktär och svårhetsgrad. Det synes därför tveksamt om videovåldsbrotten kan ges ett utrymme i rikskriminalens organisation. Att anförtro Stockholms polisdistrikt utredningar av rikskaraktär är systemfrämmande. Utvecklingen inom polisen går också mot en allt lägre grad av specialisering. Det är därför vår uppfattning att uppgiften bör anförtros ett organ som ligger utanför polisorganisationen. Sådana lösningar förekommer på ett flertal andra områden t.ex. arbetarskyddet, miljöbrotten och skattebrotten.

De organ som närmast kan tänkas vara lämpliga för att inrymma en central övervakningsorganisation är statens biografbyrå och arkivet för ljud och bild (ALB). Biografbyrån är redan i hög grad engagerad i beivrandet av videovåldsbrott genom att det krävs medgivande från byrån för att åtal skall få väckas. ALB har att tillse att pliktexemplar enligt lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar kommer in till arkivet. Detta innebär att ett visst kontroll- och utredningsarbete utförs av ALB. Vi anser att de nämnda myndigheterna är väl lämpade att handha centrala uppgifter i kontrollen av filmer och videogram. Vi förordar emellertid biografbyrån främst med hänsyn till att där finns den största sakkunskapen när det gäller att bedöma våldsyttningar.

Biografbyrån bör för denna kontrollverksamhet erhålla fyra handläggare och en administrativ befattningshavare.

Biografbyrån bör ha en samordnande funktion. Den bör medverka i informationsspridning till polis och åklagare och i utbildningsverksamhet. Vidare bör byrån medverka i centrala och riksomfattande kontrol-

ler. Handläggarna bör över hela landet utföra videokontroller, gärna i samarbete med den lokala polisen. Arbetet bör emellertid främst inriktas på importen och distributionen i grossistledet. Även postorderförsäljningen bör ägnas uppmärksamhet. Den närmare utformningen av verksamheten bör emellertid övervägas först sedan principbeslut fattats om en utredningsverksamhet med den inriktning som vi här förordar. Det närmare innehållet i informations- och tillsynsverksamheten bör anges i instruktion för biografbyrå.

6.4.3 Medel för övervakning

För att underlätta kontroll av utbudet av hemvideogram kan *obligatorisk registrering* i ett offentligt register vara till hjälp. Den som distribuerar videogram till allmänheten skulle då vara skyldig att låta registrera alla videogram. Marknadsföring av icke registrerade videogram skulle vara straffsanktionerad. Som bevis på att registrering skett skulle varje videogramkopia *märkas* med bl.a. ett kontrollnummer. Enklast är att förse varje kassett och omslag med ett kontrollmärke.

En fördel med registrering och märkning är att kontroll och identifiering vanligtvis är enkel att göra. Det finns emellertid alltid risk för förfalskning av kontrollmärkningen. Ett annat problem i detta sammanhang är att filmer och videogram ibland förekommer i olika versioner med samma titel.

Ett film- och videogramregister ger också en god översikt över utbudet på marknaden. Det är viktigt att registret hålls aktuellt. De förändringar som sker i registret bör på ett enkelt sätt bringas till allmänhetens och branschens kännedom. Detta kan lämpligen ske genom att registermyndigheten fortlöpande ger ut en sammanställning över ändringar i registret.

Obligatorisk registrering av filmer och videogram innebär visserligen en yttrandefrihetsbegränsning. Allmänt sett är denna begränsning betydligt mindre än vid censur. Se dock beträffande möjlighet till selektiv förhandsgranskning i vissa fall, nedan avsnitt 6.5.4 s. 108.

Märkning av videogramkopiorna bör av praktiska skäl göras av distributören. Denne bör ha ett straffrättsligt ansvar för att registrering och märkning sker. Se vidare den närmare motiveringen till 16 § i principförslaget till lag om allmän förhandsgranskning och registrering, avsnitt 9 s. 143.

En annan åtgärd som kan vara till hjälp vid kontroll är *arkivering* av filmer och videogram. Arkiveringen kan vara ett komplement till ett registreringsförfarande. Ett arkiveringsexemplar kan i så fall användas som referensexemplar i samband med tillsynen. Som vi nämnt tidigare skall de flesta filmer och videogram som kan tänkas bli registreringspliktiga redan arkiveras enligt pliktexemplarslagen (avsnitt 2.3 s. 30).

En tänkbar åtgärd för att få bättre kontroll över distributionen av videogram är att införa krav på *registrering av näringsidkare* för den som distribuerar film och videogram. Sådan registrering kan avse såväl producenter och grossister som detaljister.

Man kan också, som exempelvis i Norge, gå längre och kräva *näringsstillstånd* för den som säljer eller hyr ut videogram. Handel med videogram skulle då bli en licenspliktig verksamhet. En liknande åtgärd kan vara att införa bestämmelser om begränsningar av distributionsvägar. Exempel på detta finns i Västtyskland där uthyrning och försäljning av icke förhandsgranskade videogram är tillåten endast i vissa butiker till vilka personer under 18 år inte äger tillträde. Man kan också tänka sig att förbjuda distribution via postorder.

Vi anser emellertid att ett krav på näringsstillstånd i Sverige eller andra begränsningar av distributionen skulle komma i konflikt med den grundläggande principen om etableringsfrihet som ett led i yttrandefriheten [6 § andra stycket lagen (1986:436) om näringsförbud samt prop. 1985/86:126 s. 166].

Vi vill inte förorda att krav på näringstillstånd eller andra sådana begränsningar införs. Inte heller anser vi det vara befogat att registrera dem som distribuerar filmer och videogram.

Nuvarande regelsystem skulle också kunna kompletteras med bestämmelser om *ensamansvar*. Ansvar för innehållet i en film eller ett videogram skulle då i första hand åvila en särskilt utsedd ansvarig utgivare. Möjligheterna till kontroll och ingripande skulle härigenom underlättas. Ingripanden skulle nämligen inte behöva föregås av tidsödande utredningar om vem som i en given situation är den ansvarige. Ingripande behöver också bara ske vid ett tillfälle.

Ett system med ensamansvar låter sig väl förenas med sådan registrering av videogram som tidigare nämnts. Ensamansvaret skulle också innebära att ansvarsbestämmelserna för olika medier blev mer likartade.

Ett system med ensamansvar efter mönster från tryckfrihetsförordningen föreslogs av YFU och behandlades i den lagrådsremiss som föregick prop. 1986/87:151. Något förslag lades dock aldrig fram.

Visserligen är ett system med ensamansvar en fördel från kontrollsynpunkt. Vi anser emellertid inte att denna aspekt har sådan styrka att ensamansvar nu bör införas. I stället bör frågan på nytt aktualiseras i samband med framtida behandling av grundlagsfrågor rörande yttrandefriheten i olika medier (jfr prop. 1986/87:151 s. 2 och KU 1987/88:36).

6.5 Förhandsgranskning

Begreppet förhandsgranskning är inte entydigt. Ett regelsystem som innebär förhandsgranskning kan utformas på många sätt. Förutom ändamålet med förhandsgranskningen är det av stor betydelse hur avgränsningen görs av vad som skall bli föremål för obligatorisk granskning.

I Sverige förekommer censur nu endast i fråga om filmer och videogram som skall visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning. På senare år har allt oftare framförts krav på att censuren skall utvidgas till att omfatta även hemvideogram.

6.5.1 Inskränkningar av yttrandefriheten

Bland de medborgerliga fri- och rättigheterna intar yttrandefriheten en central ställning. Yttrandefriheten anges vara frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor (2 kap. 1 § RF). Vi vill inte redan här gå in på en närmare analys av vad grundlagen medger med avseende på olika alternativ. Detta får anstå till dess vi redovisat de vägar som kan väljas för en förhandsgranskning.

Vi vill emellertid redan nu erinra om att den yttrandefrihetsbegränsning som en allmän förhandsgranskning innebär drabbar inte bara sådana framställningar som blir föremål för ingripande utan alla filmer och videogram som granskningsplikten omfattar.

Det bör vidare påpekas att obligatorisk förhandsgranskning av hemvideogram skulle vara en principiell nyhet i den svenska lagstiftningen. Sedan länge finns ingen censur av yttranden – i den vidsträckta mening som detta uttryck har i regeringsformen – avsedda att spridas till enskilda hem. Ett införande av censur av hemvideogram kan därför inte betraktas bara som en utvidgning av den nuvarande filmcensuren utan som ett betydande avsteg från i dag tillämpade principer på det yttrandefrihetsrättsliga området. Det kan i detta sammanhang också finnas skäl att erinra om att obligatorisk förhandsgranskning som enbart gäller skildringar som är avsedda att spridas till barn och ungdomar inte anses inskränka den grundlagsskyddade yttrandefriheten (jfr KU 1980/81:28 s. 45).

För våra slutliga ställningstaganden till frågan om grundlagsenligheten i de förslag vi redovisar hänvisas till avsnitt 7 s. 125.

6.5.2 Allmänt om avgränsningen av obligatorisk förhandsgranskning

Som nyss framhållits är det med hänsyn till yttrandefriheten angeläget att avgränsa området för en allmän förhandsgranskning av sådan information i form av rörliga bilder som människor tar del av i hemmet. Också praktiska och ekonomiska skäl talar starkt för att en sådan avgränsning görs. Exempelvis kan det knappast vara en meningsfull resursanvändning att granska alla marknadens instruktionsvideogram om avsikten med censuren är att få bort de grövsta våldsskildringarna. Därför bör det allmänt sett vara en strävan att utforma ett regelsystem så att granskning kommer att ske av de delar av utbudet som erfarenhetsmässigt kan tänkas innehålla otillåtna våldsskildringar, medan utbudet i övrigt i så ringa utsträckning som möjligt underkastas en obligatorisk förhandsgranskning.

En av de stora förtjänsterna med allmän förhandsgranskning anses i den allmänna debatten vara att det blir så enkelt att kontrollera om ett videogram är godkänt – och alltså befriat från extrema våldsskildringar – eller ej.

Varje avgränsning av området för obligatorisk förhandsgranskning innebär därför att värdet av förtjänsterna hos förhandsgranskningssystemet reduceras. Exempelvis är det oundvikligt att tveksamheter om gränsdragningen uppstår. Vidare kan en effektiv kontroll försvåras om det, i och för sig fullt legalt, på marknaden parallellt tillhandahålls både granskade och icke granskade videogram.

En fråga som har betydelse när det gäller att avgränsa området för förhandsgranskning är om hemvideogram skall åldersklassificeras. Enligt biografafförordningen görs i dag åldersklassificering av sådana filmer och videogram som skall visas offentligt. Detta är ett väsentligt moment i biografbyråns granskningsverksamhet. Frågan om barncensuren och åldersgränserna har behandlats i avsnitt 5.

Risken för skadeverkningar genom våldsskildringar i rörliga bilder hänger i stor utsträckning samman med att barn ser på barnförbjudna filmer. Det är ju också för att motverka skadeverkningar hos barn som vi har åldersgränser för offentlig visning. Visserligen kan en åldersklassificering av hemvideogram inte få samma betydelse, lika litet som upplysningar om att en i TV sänd film är olämplig för barn. Emellertid kan det som konsumentinformation vara värdefullt om hemvideogram åldersklassificeras. Föräldrar och andra vuxna får då lättare att bilda sig en uppfattning om ett visst videogram kan vara skadligt för barn i en viss ålder. En nackdel med åldersklassificeringen kan naturligtvis vara att barn gärna vill se vad som klassificerats som "vuxenfilm".

Om allmän förhandsgranskning av hemvideogram införs för att man skall komma till rätta med utbudet av extrema våldsskildringar anser vi att man samtidigt också skall göra en åldersklassificering av de granskade videogrammen.

En lagteknisk fråga är om föreskrifterna skall samlas i en författning eller om det skall finnas flera olika författningar om förhandsgranskning. En möjlighet är att i en särskild författning behålla föreskrifterna om förhandsgranskning av sådana filmer och videogram som skall visas offentligt. Föreskrifter om allmän förhandsgranskning av bl.a. hemvideogram skulle då tas in i en separat författning. Detta kan ha vissa fördelar om det, som t.ex. i Finland (se avsnitt 6.2.1 s. 75), finns stora olikheter mellan regelsystemen. Om däremot reglerna är väsentligen desamma oavsett om en film eller ett videogram skall visas offentligt eller inte anser vi att det är mer ändamålsenligt och överskådligt att samla föreskrifterna i en författning.

I det principförslag till lag om allmän förhandsgranskning av filmer och videogram som vi här (avsnitt 6.5.3 s. 104) skall redovisa har vi strävat efter likformighet vad gäller det sakliga innehållet.

Området för en obligatorisk förhandsgranskning kan avgränsas efter en rad olika kriterier. I huvudsak kan dessa hänföras till en eller flera av följande huvudgrupper, nämligen

- * *Medier och spridningssätt*
- * *Distributör*
- * *Mottagare*
- * *Syfte och innehåll*

Medier och spridningssätt

I rapporten Videovåld redovisas i korthet utvecklingen av medier för rörliga bilder (se avsnitt 3 i rapporten).

Upptagningar av rörliga bilder kan lagras på två principiellt olika sätt.

Det ena är, enkelt uttryckt, en serie stillbilder som finns på en genomskinlig filmremsa. Den rörliga bilden skapas när filmen genomlyses medan den passerar genom en projektor och projiceras på en filmduk eller skärm.

Det andra sättet att lagra upptagningar av rörliga bilder är att med videoteknik omvandla bilderna till en elektrisk signal. Med hjälp av teknisk apparatur kan de rörliga bilderna sedan återskapas. Vanligast är att de signaler som innehåller bildinformation lagras på videoband eller bildskivor. Utvecklingen på medieområdet kan emellertid mycket väl medföra att det i framtiden uppstår behov av att utvidga tillämpningsområdet. Det är därför angeläget att följa utvecklingen.

Enligt biografförordningen gäller som huvudregel att filmer och videogram som skall visas offentligt skall vara förhandsgranskade och åldersklassificerade. Denna huvudregel bör vara oförändrad.

Frågan om att avskaffa vuxencensuren och införa en 18-årsgräns har tidigare diskuterats i olika sammanhang, bl.a. av YFU. Åldersgränserna har berörts i avsnitt 5. Vi har inte ansett oss böra utreda frågan om att införa en åldersgräns på 18 år. Emellertid vill vi framhålla följande. Eftersom möjligheterna till tillträdeskontroll är goda vid biografföreställningar skulle det från yttrandefrihetssynpunkt kunna vara en tillfredsställande lösning att generellt göra det möjligt att visa ocensurerade

de filmer och videogram för vuxna. Om det vid en sådan visning förekom våldsskildringar som stred mot brottsbalken skulle naturligtvis detta kunna beivras i efterhand.

När det gäller filmer och videogram som tillhandahålls på något annat sätt än vid biografföreställningar är problemen vad gäller våldsskildringar främst förknippade med sådana videogram som hyrs ut eller säljs till allmänheten. Emellertid förekommer det också att videogram spelas upp utan att detta har karaktär av offentlig visning. Vi förordar att som huvudregel skall gälla att en utvidgad allmän förhandsgranskning omfattar alla former av tillhandahållande av videogram och filmer åt enskilda.

Enligt biografförordningen är TV-sändningar och kabelsändningar undantagna från granskningsplikt.

Bortsett från direktsändningar är TV-program regelmässigt upptagna på videogram eller film. Tekniskt är det således möjligt att förhandsgranska huvuddelen av TV-programmen. Däremot går det i praktiken inte att genomföra förhandsgranskning av direktsända program. Det samma gäller sådana program som sänds från annat land via telelänk eller satellit och omedelbart vidaresänds här i landet genom etersändning eller trådsändning.

I de regelsystem som finns för eter- och trådsändningar finns föreskrifter som syftar till att motverka spridning av skildringar av grovt våld. Både radioansvarighetslagen och lagen om lokala kabelsändningar innehåller föreskrifter om ingripande i efterhand om otillåtna våldsskildringar förekommit i något program. Vi anser att det inte är påkallat att utsträcka den allmänna förhandsgranskningen till sådana eter- och trådsändningar som i dag är undantagna från granskning enligt biografförordningen.

Det är möjligt att man inom en inte alltför avlägsen framtid kan komma att sända beställda program över kabelnät. Försök har gjorts i en del länder. När detta praktiskt aktualiseras här i landet kan det finnas

anledning att överväga om den allmänna förhandsgranskningen skall gälla för sådana program.

Det förhållandet att ett program har sänts i TV bör inte medföra att programmet, om det sedan som videogram säljs eller hyrs ut, skall undantas från kravet på förhandsgranskning.

Distributör

Enligt 1 § biografförordningen är kravet på förhandsgranskning knutet till visningen som sådan. Det saknar betydelse vem som anordnar visningen eller annars ansvarar för den. Ej heller har det direkt betydelse om visningen sker yrkesmässigt eller rent ideellt. Det finns inte anledning att göra någon ändring i denna avgränsning vad gäller biografföreställning.

En obligatorisk förhandsgranskning av sådant som människor tar del av i sina hem måste självklart avgränsas på annat sätt. Ett praktiskt behov av förhandsgranskning kan främst finnas i fråga om sådana videogram som kommersiellt hyrs ut eller säljs till allmänheten. Kravet på förhandsgranskning bör därför lämpligen knytas till distribution som sker yrkesmässigt eller annars i förvärvssyfte. Förhandsgranskningen blir därmed oberoende av om distributionen sker genom uthyrning, försäljning eller visning. Det blir också utan betydelse om tillhandahållandet sker i butiker eller andra lokaler eller via postorder.

Genom avgränsningen kommer däremot bl.a. privata inspelningar på video inte att omfattas av krav på förhandsgranskning. Detsamma gäller videogram som importeras privat. Visserligen kan man införa importförbud för videogram och filmer med extrema våldsskildringar. Det skulle emellertid i praktiken knappast gå att övervaka ett sådant förbud. Den som för eget bruk importerar ett videogram med grova våldsskildringar är oförhindrad att titta på detta i sitt hem. Om däremot videogrammet visas för andra personer eller sprids på något annat sätt, t.ex. lånas ut, kan bestämmelsen i 16 kap. 10 b § BrB om olaga våldsskildring komma att överträdas.

Till skillnad från videovårdslagen blir nämligen enligt 16 kap.10 b § BrB även spridande som inte sker i förvärvssyfte kriminaliserat. Detta innebär en viss utvidgning av det straffbara området. (Se avsnitt 2.5 s. 34).

Den utlåningsverksamhet som bedrivs av statliga och kommunala bibliotek har inte kommersiell inriktning. Bibliotekens utlåning av videogram, vilken hittills tycks ha ringa omfattning, omfattas därför inte av en obligatorisk förhandsgranskning som endast gäller tillhandahållande i förvärvssyfte. Det är naturligtvis möjligt att låta även videogram som lånas ut av biblioteken omfattas av kravet på förhandsgranskning. Emellertid anser vi att man kan räkna med att biblioteken för utlåning till allmänheten endast tillhandahåller granskade videogram om dessa är av sådant slag att förhandsgranskning skulle vara obligatorisk om tillhandahållandet skett kommersiellt. Om utlåning ändå skulle förekomma av videogram med extrema våldsskildringar kan ansvar utkrävas i efterhand för olaga våldsskildring.

Mottagare

Syftet med en utvidgad obligatorisk förhandsgranskning är i första hand att komma till rätta med utbudet av extrema våldsskildringar i hemvideogram. Det finns då inte skäl att låta förhandsgranskningen inbegripa det stora utbudet av videogram som är avsett för företag, myndigheter och institutioner. Denna s.k. institutionsmarknad bör därför undantas. Lämpligen kan detta göras genom att den obligatoriska förhandsgranskningen avgränsas till filmer och videogram som är avsedda för konsumenter, dvs. enskilda medborgare i deras egenskap av privatpersoner (jfr prop. 1973:138 s. 159 f.).

Syfte och innehåll

De avgränsningar av området för en obligatorisk förhandsgranskning som nu har angetts är inte tillräckliga. Vi anser att ytterligare av-

gränsning bör göras med utgångspunkt från innehållet i filmer och videogram.

Innehållet i filmer och videogram kan givetvis variera i det oändliga. Det finns inte någon allmänt vedertagen genreindelning som kan användas för avgränsning av området för en obligatorisk förhandsgranskning. Däremot kan man säga att vissa slags filmer och videogram erfarenhetsmässigt inte innehåller våldsskildringar.

Om filmer och videogram med visst innehåll generellt undantas från en obligatorisk förhandsgranskning uppkommer svårigheter med gränsdragningen. Det skulle vara fördelaktigt för allmänheten om man kunde få ett auktoritativt uttalande från granskningsmyndigheten i frågan om framställningen i ett videogram kräver förhandsgranskning eller inte. För att göra en sådan bedömning är det nödvändigt att ta del av innehållet i videogrammet, dvs. i realiteten granska det. En sådan ordning är därför inte praktiskt genomförbar.

I stället måste det ankomma på den enskilde distributören eller den som annars har ansvaret för att förhandsgranskning görs att under straffansvar göra denna avvägning. Ibland kanske det är nödvändigt att "för säkerhets skull" lämna en film eller ett videogram för granskning. Detta är en olägenhet som man nog måste acceptera. Vi vill dock påpeka att, enligt vår mening, straffansvar för underlåtenhet att låta förhandsgranska endast skall föreligga vid uppsåt eller grov oaktsamhet.

En del kategorier av filmer och videogram bör med hänsyn till innehåll och syfte kunna undantas från en allmän förhandsgranskning. Vi anser att bl.a. musikframföranden, idrottsevenemang och skildringar av religionsutövning bör undantas från granskningsplikt. Vidare anser vi att dokumentära skildringar av nyhetskaraktär bör vara undantagna. Detsamma gäller instruktioner om hantverk, hobby och liknande. Det kan emellertid inte undvikas att även framställningar som hänförs till dessa kategorier undantagsvis kan tänkas innehålla någon otillåten våldsskildring. Dessa får i så fall bli föremål för ingripande enligt brottsbalken.

6.5.3 Principförslag till lag om allmän förhandsgranskning av filmer och videogram

Vi har utarbetat ett principförslag till en lag om allmän förhandsgranskning av filmer och videogram. Detta presenteras här nedan. I avsnitt 6.5.4 diskuterar vi en alternativ lösning till en utvidgad förhandsgranskning. Denna syftar till att koncentrera granskningen i fråga om hemvideogram till framställningar med påtagliga våldsinslag. Vi har utarbetat ett principförslag till en lag med denna inriktning (se avsnitt 6.5.5 s. 112). Kostnadsberäkningar för de båda alternativen redovisas i avsnitt 6.6 s. 117.

Lag om allmän förhandsgranskning av filmer och videogram

Granskningsplikt

1 § Framställningen i en film eller ett videogram skall granskas och godkännas för spridning av statens biografbyrå innan den får visas vid en allmän sammankomst eller en offentlig tillställning.

Detsamma gäller framställningen i en film eller ett videogram som

1. i annat fall än som avses i första stycket skall visas på plats som är tillgänglig för allmänheten,
2. i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte skall tillhandahållas konsumenter för enskilt bruk.

2 § Från granskningsplikt undantas filmer och videogram som

1. sänds med stöd av 5 § första eller tredje stycket radiolagen (1966:755) eller med stöd av tillstånd enligt lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar,
2. utgör reklam för eller information om vara eller tjänst,
3. sprids i utbildningssyfte, för yrkesverksamhet, hobby, idrottsutövning eller liknande,

4. återger endast framförande av musikaliskt verk,
5. återger endast idrottsevenemang eller liknande,
6. återger endast gudstjänst eller liknande religionsutövning,
7. innehåller endast upptagning av verkligheten och har nyhetskaraktär,
8. innehåller videospel eller liknande spel.

3 § Biografbyrån får för filmfestivaler och liknande evenemang medge att framställningar i filmer och videogram visas även om de inte har granskats och godkänts för spridning. Ett sådant medgivande får förenas med villkor i fråga om tid och plats för visningen samt åldersgräns för tillträde.

Bedömningsgrunder och åldersgränser

4 § Framställningen i en film eller ett videogram får inte godkännas för spridning om händelserna skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller kan förläda till brott.

I andra fall får godkännande vägras endast om spridning av framställningen uppenbart skulle strida mot lag.

Ett beslut kan avse hela framställningen i en film eller ett videogram eller del av framställningen.

5 § Varje framställning i film eller videogram som godkänns för spridning skall hänföras till någon av följande åldersgrupper, nämligen

1. ingen nedre åldersgräns,
2. från sju år,
3. från elva år,
4. från femton år.

Framställningen får inte hänföras till någon av åldersgrupperna 1–3 om den kan vålla barn i aktuell åldersgrupp någon psykisk skada.

6 § Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som ej har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §.

Barn som inte har fyllt sju år och är i sällskap med vuxen person får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från sju år. Detsamma gäller barn som fyllt sju år men inte elva år i fråga om visning av en framställning som är tillåten för barn från elva år.

7 § I yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte får film eller videogram inte tillhandahållas någon som ej har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §.

Arkivering

8 § Biografbyrån skall förvara sådana delar av en granskad framställning som enligt 4 § inte har godkänts för spridning. Detta gäller dock inte en framställning som inte till någon del godkänts för spridning.

9 § Biografbyrån får för handläggningen av ärenden enligt denna lag framställa kopior av filmer och videogram.

Märkning

10 § Varje exemplar av en film eller ett videogram som skall visas offentligt eller som på något annat sätt skall tillhandahållas konsument för enskilt bruk skall vara försett med kontrollmärke som utfärdats av biografbyrån.

Avgifter

11 § Avgift för granskning enligt denna lag utgår med

1. grundavgift 200 kr.,
2. granskningsavgift 20 kr. per spelminut vid normal visningshastighet, dock minst 200 kr.

Om framställningen i en film eller ett videogram till väsentlig del är upptagen från verkligheten utgår inte granskningsavgift.

12 § Avgiften för kontrollmärke är 10 kr.

Överklagande

13 § Beslut om avgift enligt denna lag får överklagas hos kammarrätten. Annat beslut som biografbyrån meddelat enligt denna lag får överklagas hos regeringen.

Ansvar

14 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet,

1. visar en framställning i film eller videogram som omfattas av granskningsplikt enligt 1 § första stycket eller andra stycket 1. men inte har godkänts för spridning,
2. i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte till konsumenter för enskilt bruk tillhandahåller en framställning i film eller videogram som omfattas av granskningsplikt enligt 1 § andra stycket 2. men inte har godkänts för spridning,
3. bryter mot villkor enligt 3 §,
4. bryter mot 6 § om åldersgräns för tillträde till visning av en framställning i film eller videogram,
5. bryter mot 7 § om åldersgräns för tillhandahållande av film och videogram,
6. bryter mot 10 § om märkning av filmer och videogram.

6.5.4 Selektiv förhandsgranskning

Även om man gör så långtgående undantag från granskningsplikten som vi har angivit i föregående avsnitt återstår i stort sett hela utbudet av fiktionsfilm att förhandsgranska. En granskning av ett så stort antal titlar skulle bli mycket resurskrävande. Samtidigt gör förekomsten av kategorier som inte behöver granskas att kontrollen av hur granskningsskyldigheten efterlevs blir mer komplicerad. Den enskilde detaljisten blir tvungen att göra en egen bedömning varje gång det hävdas att ett visst videogram hör till en kategori som det är tillåtet att sprida i ogranskat skick. Det finns en uppenbar risk för att bestämmelserna om undantag från granskningsplikt medvetet utnyttjas för att kringgå kravet på förhandsgranskning.

Vi har därför försökt utforma ett alternativt förslag som leder till mindre omfattande granskning men som ändå bör kunna leda till samma eller bättre resultat när det gäller att motverka spridningen av extremvåld.

För visning vid allmän sammankomst och offentlig tillställning skulle kravet på förhandsgranskning vara detsamma som i dag.

När det gäller framställningar som är avsedda för hemvideomarknaden skulle granskningen göras mer selektivt. Urvalet skulle kunna göras med olika utgångspunkter.

En väg, som har valts i Finland, är att vissa distributörer ges generell dispens från kravet på att låta förhandsgranska sina videogram. Med en sådan ordning kan det antal framställningar som faktiskt blir föremål för granskning starkt begränsas. Det är emellertid en grannlags uppgift att avgöra vilka distributörer som skall ges det förtroende som en dispens av detta slag innebär. Systemet skulle lätt kunna leda till svårigheter för små distributörer. Framför allt kommer ett sådant system, enligt vår uppfattning, på ett oacceptabelt sätt i konflikt med principen som allas likhet inför lagen. Vi anser därför att vi inte kan förorda en selektiv förhandsgranskning efter mönster från den finska lagstiftningen.

En annan utgångspunkt för att göra urval av de videogram som skall granskas är att låta någon myndighet avgöra detta efter vissa i lag angivna kriterier. Det är då nödvändigt att myndigheten får kännedom om och överblick över utbudet av sådana framställningar som skall spridas på hemvideomarknaden. Det är ju bland dessa som urvalet skall göras. Ett ändamålsenligt sätt att få den nödvändiga överblicken är att införa obligatorisk registrering av framställningar i filmer och videogram som skall spridas till allmänheten.

För spridning skulle då krävas att filmer och videogram som distribueras till allmänheten var registrerade i ett offentligt register. Marknadsföring av icke registrerade videogram skulle vara straffsanktionerad. Som bevis på att registrering skett skulle varje videogramkopia märkas med bl.a. ett kontrollnummer. Enklast är att förse varje kassett och omslag med ett kontrollmärke. Av praktiska skäl bör märkningen göras genom distributören.

Registrering och märkning underlättar kontroll och identifiering. Möjligheterna förbättras att övervaka efterlevnaden av gällande bestämmelser om förbud mot skildringar av extremvåld.

Registrering för spridning skulle ske i alla fall det begärs, under förutsättning att det inte befanns vara uppenbart att framställningen innehöll extremvåld.

Varje möjlighet att vägra registrering på grundval av förhandsgranskning innebär en ytterligare begränsning av yttrandefriheten. För att den skall kunna godtas måste den kringgärdas med bestämmelser som – så långt möjligt – hindrar godtycke och missbruk.

Registermyndighetens beslut om registrering skulle i allmänhet grundas enbart på de uppgifter som lämnas om innehållet jämte det omslag, folder, fodral, broschyr och liknande som skall användas vid marknadsföringen.

I registreringsärendet skulle regelmässigt ges in ett exemplar av den framställning som ansökan avser. Registermyndigheten kan se på framställningen i samband med handläggningen av registreringsärendet men behöver i allmänhet inte göra det för att kunna besluta. I de fall det med hänsyn till uppgifter som lämnats eller på annat sätt framstår som tveksamt om en framställning kan registreras för spridning kan man gå in och se på framställningen. Skulle det då framstå som uppenbart att framställningen strider mot brottsbalkens bestämmelse om olaga våldsskildring skulle registrering vägras. En förutsättning för sådan vägran skulle dock vara att biografbyrån, som har den sakkunskap som behövs, först avgett ett utlåtande.

Genom den nu angivna ordningen skulle flagranta överträdelser av förbudet mot extremvåld kunna stoppas i samband med registreringsförfarandet. I andra fall skulle registrering ske. Sedan kan eventuella överträdelser, liksom nu, bli föremål för ingripande i efterhand.

Beträffande den närmare utformningen av ett system med registrering och möjlighet till förhandsgranskning av hemvideogram hänvisas till principförslaget till lag om registrering och förhandsgranskning av filmer och videogram (avsnitt 6.5.5 s. 112). Vi har också för att närmare redovisa hur en sådan lag kan fungera utformat en närmare motivering till vissa paragrafer i principförslaget (avsnitt 9 s. 143).

De flesta filmer och videogram som skulle omfattas av registreringsplikten omfattas av skyldigheten att lämna pliktexemplar enligt lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar.

Pliktexemplar som förvaras hos ALB har inte karaktär av allmän handling, eftersom pliktexemplaren har tillförts arkivet uteslutande för forsknings- och studieändamål (2 kap. 11 § 3. TF). Därför äger TF:s bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet inte tillämpning på pliktexemplar.

Det upphovsrättsliga skyddet för framställningar i film och videogram har grundläggande betydelse för de begränsningar som finns vad gäller

tillgängligheten av pliktexemplar. Huvudregeln är att materialet i ALB:s arkiv endast är tillgängligt för forskningens behov. Se närmare lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar samt upphovsrättslagen (1960:729).

Det kunde vara ändamålsenligt om pliktexemplar kunde användas i samband med övervakning och kontroll. Såväl ekonomiska som praktiska skäl talar för detta. Om man emellertid skulle göra pliktexemplar tillgängliga för annat ändamål än forskning, t.ex. för kontrollverksamhet, skulle dessa få karaktär av allmän handling. Följaktligen skulle reglerna om allmänna handlingars offentlighet bli tillämpliga. En sådan ordning skulle vara fördelaktig både för kontrollverksamheten och insynen i myndigheternas verksamhet. Den skulle också ligga väl i linje med de överväganden som ligger bakom offentlighetsprincipen. Det skulle emellertid kunna leda till ett omfattande gratistittande på filmer och videogram. Komplikationer skulle då kunna uppstå i förhållande till upphovsrättshavarna. Detta skulle kunna hindras om sekretess gällde för det arkiverade materialet. Vi har emellertid funnit att det knappast är genomförbart. Om en sekretessbestämmelse infördes av hänsyn till enskilds, dvs. upphovsrättshavarens, ekonomiska intresse skulle en skadeprovning förmodligen ofta leda till att videogrammet lämnades ut. Detta skulle knappast accepteras av upphovsrättshavarna och deras intresseorganisationer. Inför man absolut sekretess omöjliggörs insynen och värdet av bestämmelsen blir begränsat. Inte heller anser vi att det finns någon annan grund för att införa sekretess.

Med hänsyn till det innehåll – i allmänhet ren underhållning – som arkiverade videogram ofta har skulle det också vara orimligt att dessa såsom allmänna handlingar utan begränsning gjordes tillgängliga för envar.

Allmänhetens berättigade intresse av insyn i censurverksamheten får anses tillgodosett genom att de klipp som biografbyrån gör blir tillgängliga som allmän handling (jfr 6 § 3 mom. biograförordningen). En särskild föreskift om detta bör därför finnas. Framställningar som totalförbjudits torde, liksom nu, inte behöva förvaras som allmän handling hos någon myndighet.

6.5.5 Principförslag till lag om registrering och förhandsgranskning av filmer och videogram

Inledande föreskrifter

1 § Denna lag gäller framställningar i filmer och videogram som skall visas på plats som är tillgänglig för allmänheten eller som på något annat sätt i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte skall tillhandahållas konsumenter för enskilt bruk.

Dock undantas filmer och videogram som

1. sänds med stöd av 5 § första eller tredje stycket radiolagen (1966:755) eller med stöd av tillstånd enligt lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar,
2. utgör reklam för eller information om vara eller tjänst,
3. visas vid varumässa, utställning eller sportevenemang, om inte själva visningen utgör en allmän sammankomst,
4. innehåller videospel eller liknande spel.

2 § Statens biografbyrå handlägger frågor om granskning och åldersklassificering.

Biografbyrån svarar också för information och tillsyn i frågor med anknytning till byråns verksamhet. Vidare finns två rådgivande organ, nämligen statens filmgranskningsråd och statens barnfilmnämnd.

3 § Arkivet för ljud och bild för ett film- och videogramregister.

Visning vid allmän sammankomst och offentlig tillställning

4 § Framställningen i en film eller ett videogram skall granskas och godkännas för spridning av statens biografbyrå innan den får visas vid en allmän sammankomst eller en offentlig tillställning.

Om det begärs, skall biografbyrån även i annat fall granska framställningen i en film eller ett videogram.

5 § Biografbyrån får för filmfestivaler och liknande evenemang medge att framställningar i filmer och videogram visas även om de inte har granskats och godkänts för spridning. Ett sådant medgivande får förenas med villkor i fråga om tid och plats för visningen samt åldersgräns för tillträde.

6 § Framställningen i en film eller ett videogram får inte godkännas för spridning om händelserna skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller kan förläda till brott.

I andra fall får godkännande vägras endast om spridning av framställningen uppenbart skulle strida mot lag.

Ett beslut kan avse hela framställningen i en film eller ett videogram eller del av framställningen.

7 § Varje framställning i film eller videogram som godkänns för spridning skall hänföras till någon av följande åldersgrupper, nämligen

1. ingen nedre åldersgräns,
2. från sju år,
3. från elva år,
4. från femton år.

Framställningen får inte hänföras till någon av åldersgrupperna 1-3 om den kan vålla barn i aktuell åldersgrupp någon psykisk skada.

8 § Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som ej har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 7 §.

Barn som inte har fyllt sju år och är i sällskap med vuxen person får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från sju år. Detsamma gäller barn som fyllt sju men inte elva år i fråga om visning av en framställning som är tillåten för barn från elva år.

Spridning i annat fall

9 § Framställningar i filmer och videogram som i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte skall tillhandahållas konsumenter för enskilt bruk skall vara registrerade för spridning i film- och videogramregistret. Detsamma gäller framställningar i filmer och videogram som skall visas offentligt i andra fall än som avses i 4 eller 5 §.

10 § Om arkivet för ljud och bild anser det vara uppenbart att en framställning som inges för registrering har sådant innehåll som avses i 16 kap. 10 b § brottsbalken, skall utlåtande inhämtas från biografbyrån innan beslut i fråga om registrering meddelas.

Innan arkivet för ljud och bild beslutar att inhämta utlåtande skall sökanden underrättas.

Biografbyrån skall i utlåtandet ange om framställningen skulle kunna godkännas för spridning eller inte.

11 § Ansökan om registrering skall avslås om en framställning vid granskning inte har godkänts för spridning eller, enligt utlåtande från biografbyrån, inte skulle kunna godkännas för spridning.

12 § En framställning som har registrerats för spridning skall avföras ur film- och videogramregistret om

1. framställningen vid granskning av biografbyrån inte godkänts för spridning,
2. biografbyrån medgivit åtal enligt 16 kap. 10 d § brottsbalken med avseende på framställningen.

Film- och videogramregistret m.m.

13 § I film- och videogramregistret skall tas in uppgifter om

1. varje framställning som granskats enligt denna lag; det skall anges om och i vad mån framställningen godkänts för spridning och den åldersgräns som bestämts,
2. varje framställning för vilken gjorts ansökan om registrering för spridning; det skall anges om ansökan bifallits eller avslagits samt om registreringen upphört.

14 § Biografbyrån skall förvara sådana delar av en granskad framställning som enligt 6 § inte har godkänts för spridning. Detta gäller dock inte en framställning som inte till någon del godkänts för spridning.

15 § Biografbyrån och arkivet för ljud och bild får för handläggningen av ärende enligt denna lag framställa kopior av filmer och videogram.

Märkning

16 § Varje exemplar av en film eller ett videogram som skall visas offentligt eller som på något annat sätt skall tillhandahållas konsument för enskilt bruk skall vara försett med kontrollmärke som utfärdats av arkivet för ljud och bild.

Avgifter

17 § Avgift för granskning enligt denna lag och för registrering i samband med granskning utgår med

1. grundavgift 200 kr.,
2. granskningsavgift 20 kr. per spelminut vid normal visningshastighet, dock minst 200 kr.

Grundavgift och granskningsavgift utgår även om framställningen inte till någon del har godkänts.

Om framställningen i en film eller ett videogram till väsentlig del är upptagen från verkligheten utgår inte granskningsavgift.

18 § Avgift för registrering för spridning, som inte sker i samband med granskning, utgår med 200 kr..

19 § Avgiften för kontrollmärke är 5 kr.

20 § Beslut om avgift enligt denna lag fattas av arkivet för ljud och bild.

Om det finns synnerliga skäl får avgift efterges.

Överklagande

21 § Beslut om avgift enligt denna lag får överklagas hos kammarrätten. Annat beslut som biografbyrån eller arkivet för ljud och bild meddelat enligt denna lag får överklagas hos regeringen.

Biografbyråns utlåtande enligt 10 § får överklagas endast i samband med beslut i fråga om registrering.

Ansvar

22 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet

1. vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning visar en framställning i film eller videogram som inte har godkänts för spridning eller omfattas av medgivande enligt 5 §,
2. på plats som är tillgänglig för allmänheten, och som inte avses i 1., visar en framställning i film eller videogram som inte är registrerad för spridning,
3. i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte till konsumenter för enskilt bruk sprider en framställning i film eller videogram som inte är registrerad för spridning,

4. bryter mot villkor enligt 5 §,
5. bryter mot 16 § om märkning av filmer och videogram,
6. bryter mot 8 § om åldersgräns för tillträde till visning av en framställning i film eller videogram.

6.6 Kostnader och finansiering

6.6.1 Kostnader

Allmänt

I det följande redovisar vi kostnadsuppskattningar för några av de åtgärder som vi har diskuterat i det föregående, nämligen resurser för tillsyn, registrering samt förhandsgranskning.

Det finns två skäl till varför dessa uppgifter endast kan bli ungefärliga. Vi har för det första inte ansett oss kunna behandla de olika organisatoriska och hanteringsmässiga frågorna i detalj. Det får i stället ingå i det organisationsarbete som måste föregå eventuella reformer. Förutsättningar i fråga om personalåtgång m.m. kan givetvis ändras under ett sådant arbete.

Vidare är mängden filmer och videogram som skall hanteras omöjlig att beräkna med säkerhet. Vår kunskap om film- och videogrammarknaderna hänför sig främst till biografsektorn respektive den del av videoområdet som i distributörsledet representeras av IFPI och i detaljistledet av VIDSAM. Deras videobestånd har uppgivits till 7 000–8 000 titlar. Därtill kommer den stora marknad av pornografiska filmer och videogram som huvudsakligen distribueras genom andra kanaler. Det har till utredningen uppgivits att enbart denna marknad omfattar ca 6 000 film- och videogramtitlar. En annan föga känd marknad är de filmer och videogram som distribueras till butiker som specialiserat sig på särskilda filmer och videogram, t.ex. för vissa intresse- eller språkgrupper.

Ännu en osäker faktor är i vilken utsträckning de filmer och videogram som i dag finns på marknaden kommer att sändas in för granskning. Förekomsten av förhandsgranskning kan leda till att en del filmer försvinner från distributionen – eller i fortsättningen bjuds ut illegalt. Det sistnämnda torde bl.a. gälla för de piratkopierade filmer som redan i dag sprids utan rättighetshavarnas tillstånd.

Mot bakgrund av det vi nu har anfört har vi för kostnadsberäkningen antagit följande om marknaden. Antalet titlar är 8 000. Varje år tillkommer 1 000 – 2 000 nya titlar. Antalet kassetter på marknaden beräknar vi till 4 miljoner och det årliga tillskottet till 1 miljon. Vi vill emellertid i detta sammanhang erinra om erfarenheterna från Norge där antalet titlar på marknaden visade sig vara betydligt större än beräknat.

Vi har vidare beräknat övergångsperioden till ett år för alternativet med registrering och selektiv förhandsgranskning och tre år för den allomfattande förhandsgranskningen.

Tillsyn

I avsnitt 6.4.2 s. 91 har vi skisserat en förstärkning av biografbyrån med personal för information och tillsyn. Lönekostnaderna för fyra handläggare och en assistent beräknas till ca 1 miljon kr. För resor och övriga omkostnader beräknas 200 000 kr. Den sammanlagda årliga kostnaden skulle alltså uppgå till 1,2 miljoner kr.

Registrering

I avsnitt 6.4.3 s. 93 presenterar vi ett system som innebär att filmer och videogram som på olika sätt skall spridas till allmänheten skall vara registrerade i ett offentligt register hos ALB. På grundval av uppgifter från ALB beräknar vi kostnaderna för registrering till i genomsnitt 90 kr. per titel. I beräkningen ingår hanteringskostnader för registrering-

en samt vissa datakostnader. Däremot ingår inte kostnader för hantering av kontrollmärken.

Genom att vi anser att alla videogram som skall registreras också skall arkiveras som pliktexemplar kommer kostnaderna för arkivering av pliktexemplar att öka något.

Mot denna bakgrund uppskattar vi att kostnaden för registrering och arkivering uppgår till 100 000–200 000 kr. per år. Under övergångstiden uppkommer en ytterligare kostnad på 800 000 kr. för att behandla de videogram som finns på marknaden.

Utöver dessa kostnader tillkommer kostnader för hantering av kontrollmärken samt för information om registrets innehåll. Vi har inte ansett det möjligt att redan nu beräkna dessa kostnader.

Förhandsgranskning

Allmän förhandsgranskning (avsnitt 6.5.3)

Vi har skisserat två modeller för förhandsgranskning. Enligt den ena skulle alla filmer och videogram som inte tillhörde vissa undantagna kategorier förhandsgranskas av biografbyrån. Eftersom vi anser att en sådan ordning skulle medföra en mycket omfattande granskningsverksamhet har vi också utformat ett principförslag enligt vilket förhandsgranskning i fråga om filmer och videogram för annat än offentlig visning endast skulle behöva ske om ALB vid en prövning av ansökan om registrering finner det uppenbart att framställningen innehåller otillåtna våldsskildringar.

Biografbyråns granskningsverksamhet kostar för närvarande ca 3,8 miljoner kr. per år. Av detta är 2,1 miljoner kr. lönekostnader till byråns personal, som omfattar 13 personer varav 5 halvtids- eller deltid-arbetande censorer. I dessa kostnader ingår även arvoden till de rådgivande organen statens filmgranskningsråd och statens barnfilm-

nämnd. Biografbyråns övriga förvaltningskostnader uppgår till 0,5 miljoner kr. och lokalkostnaderna till 0,7 miljoner kr. Kapitalkostnaderna för investeringar i utrustning och lokaler utgör 0,5 miljoner kr.

Antalet granskade långfilmer brukar vara mellan 300 och 400 per år. Förutom en noggrann granskning av provkopier av dessa filmer utför biografbyrån också kontroll och vid behov klippning av övriga kopior som skall visas offentligt. Under det senaste året har det som vi nämnt tidigare skett en kraftig ökning av antalet granskade videogram (jfr avsnitt 2.4 s. 32 f). Om det senaste halvårets tillströmning håller i sig skulle det årliga antalet uppgå till ca 200 titlar.

Våra principförslag innebär att biografbyråns uppgift att kontrollera visningskopior av film upphör. Detta bör medföra att behovet av teknisk personal minskar i någon mån. Å andra sidan tillkommer uppgiften att framställa kopior av förbjudna delar av videogram.

Enligt förutsättningarna för beräkningen är tillströmningen av nya videogram mellan 1 000 - 2 000 per år. Eftersom en del av dessa torde överensstämma med biograffilmer eller motsvara videogram som i dag lämnas in för frivillig granskning måste nettoökningen av biografbyråns arbetsuppgifter bli lägre. Å andra sidan är byråns organisation inte dimensionerad för en så stor belastning som för närvarande.

På grundval av uppgifter från biografbyrån räknar vi med att personalbehovet skulle behöva öka till mellan 24 och 37 personer, varav 12 resp. 23 halvtids- eller deltidsarbetande censorer. Under övergångsperioden skulle ytterligare 8 censorer behöva engageras på halvtid.

I jämförelse med nuvarande situation skulle lönekostnaderna öka med mellan 1,6 och 3 miljoner kr. Under övergångsperioden på tre år skulle lönekostnaderna behöva vara ytterligare 1 miljon kr. per år.

Övriga förvaltningskostnader beräknas öka med 1 miljon kr. till 1,5 miljoner kr.

På grund av ökat lokalbehov ökar lokalkostnaderna med 0,5 miljoner kr. till 1,2 miljoner kr. Vi har härvid inte tagit hänsyn till en av biografbyråns förväntad hyresökning.

Investeringskostnaderna för lokaler, videoutrustning och ADB kan beräknas till 4,5 miljoner kr. De årliga kapitalkostnaderna ökar därmed med 0,9 miljoner kr. till 1,4 miljoner kr.

En så kraftig ökning av granskningen som detta alternativ skulle leda till gör att formerna för nuvarande lekmannamedverkan i biografbyråns arbete kan behöva omprövas. Om prövningen skulle få till följd att filmgranskningsrådet och/eller barnfilmnämnden skulle avskaffas minskas kostnaderna med högst ca 0,2 miljoner kr.

Kostnaderna för video- och filmbranschen är svårare att beräkna. De avser bl.a. hanteringen av själva granskningen och av kontrollmärkning. Märkning av de ca 4 miljoner kassetter som finns ute i handeln innebär en omfattande engångskostnad. För filmbranschen innebär bortfallet av kopiegranskningen att uppgiften att klippa i visningskopior flyttas från biografbyråns till filmdistributörerna. Detta torde inte medföra någon nettokostnad utom för enstaka mindre distributörer utan egen klipputrustning.

Enligt vad som uppgivits från branschhåll skulle branschens kostnader ungefär motsvara biografbyråns. Om detta är riktigt skulle alternativet med en allomfattande förhandsgranskning kosta branschen 6-7 miljoner kr. per år. Kostnaderna för märkning av uteliggande lager har vi inte försökt uppskatta.

Selektiv förhandsgranskning (avsnitt 6.5.5)

Kostnaderna för den förhandsgranskning som skulle behöva ske för att biografbyråns skall kunna yttra sig i ärenden om en ifrågasatt vägran att registrera en film eller ett videogram beror på i vilken omfattning byråns utlåtanden begärs. Vi räknar inte med att ALB kommer att finna anledning att begära utlåtanden i fråga om mer än en liten del av al-

la titlar som anmäls för registrering. Många av dessa torde motsvaras av de videogram som nu anmäls för frivillig granskning. Mot denna bakgrund räknar vi med att kostnadsökningen hos biografbyrån för en selektiv förhandsgranskning kommer att bli obetydlig. För branschen skulle de kostnader som uppstår utöver registreringsavgiften bli ungefär de samma som i alternativet med en allomfattande förhandsgranskning.

6.6.2 Finansiering

Liksom för närvarande är fallet med filmcensuren bör kostnaderna för granskning och registrering av filmer och videogram täckas med avgifter. Däremot bör den utökade verksamheten med tillsyn och information betalas över statsbudgeten med hänsyn till att det närmast är frågan om en brottsförebyggande verksamhet.

För närvarande är avgiften för biografbyråns granskning relaterad till filmlängd resp. speltid. Avgiften för granskning av den första kopian är högre än för de följande kopiorna. Anledningen till detta är att de följande kopiorna är lättare att granska (se prop. 1985/86:36 s. 6).

Dokumentärfilmer och vissa andra kategorier av "nyttofilmer" går för en lägre taxa. Även i detta fall motiveras skillnaden med att det erfarenhetsmässigt krävs en mindre arbetsinsats för att granska filmer av detta slag (se prop. 1985/86:36 s. 7).

Våra olika alternativ för förhandsgranskning och registrering av filmer och videogram innebär att det är själva framställningen i filmen eller videogrammet som skall godkännas resp. registreras, inte som nu det enskilda exemplaret. Därmed bortfaller behovet för biografbyrån att granska varje kopia. I stället ansvarar den som sprider filmer eller videogram för att innehållet i de exemplar som sprids överensstämmer med innehållet i det exemplar som har granskats resp. registrerats. För att det skall vara klart att spridaren har tagit på sig detta ansvar skall spridaren förse varje exemplar med ett kontrollmärke.

Ett avgiftssystem som är anpassat till de nya principerna bör bestå av tre komponenter, nämligen grundavgift, granskningsavgift och avgift för kontrollmärken.

Grundavgiften är en fast avgift som betalas för varje titel som anmäls för granskning eller registrering.

Granskningsavgiften är relaterad till speltiden och erläggs för varje titel som anmäls för granskning. Med hänsyn till att granskningen av dokumentära framställningar erfarenhetsmässigt är föga resurskrävande bör granskningsavgift inte utgå för sådana framställningar.

Avgiften för kontrollmärken utgår med ett visst belopp för varje märke. Härigenom fördelas kostnaderna för verksamheten i viss mån efter bärkraft.

Det är svårt att på förhand beräkna vilken intäkt som en viss nivå på de olika avgifterna skulle leda till eftersom detta är beroende av faktorer som är ofullständigt kända. Sålunda beror intäkten av grundavgiften förutom på avgiftens höjd av antalet titlar. Granskningsavgiftens intäkter beror på antalet titlar som granskas och på den genomsnittliga speltiden. Intäkterna av kontrollmärkesavgiften beror på upplagornas storlek.

I det föregående har vi antagit att antalet titlar ökar med 1 000 – 2 000 per år, att antalet kassetter på marknaden är ca 4 miljoner och att 1 miljon nya kassetter tillkommer varje år. Vi har understrukit att dessa antaganden är mycket osäkra.

Med dessa antaganden skulle den genomsnittliga upplagan vara 500 – 1 000 exemplar per videogram. För populära spelfilmer på videogram är upplagan givetvis mycket större. Det finns emellertid troligen många titlar i andra genrer som går ut i mycket små upplagor.

Beträffande speltiden har vi hittills inte gjort några antaganden. En vanlig spelfilm är i allmänhet mellan 80 och 100 minuter. Inom andra

filmgenrer är emellertid speltiden oftast kortare. För intäktsberäkningen antar vi att den genomsnittliga speltiden är 60 minuter.

I alternativet med en allomfattande förhandsgranskning kommer de kostnader som skall finansieras med avgifter att ligga i storleksordningen 10 miljoner kr. per år. I alternativet med registrering kombinerat med selektiv förhandsgranskning stannar kostnaderna vid ca 5 miljoner kr. per år. I båda fallen blir kostnaderna högre under en övergångsperiod.

Med de förutsättningar som vi har angivit skulle en grundavgift om 200 kr., en granskningsavgift om 20 kr. per spelminut och en kontrollmärkesavgift om 10 kr. ge en intäkt om 10 miljoner kr. i alternativet med en allomfattande förhandsgranskning. Under övergångsperioden, när kostnaderna är större skulle också intäkterna öka.

I alternativet med registrering och selektiv förhandsgranskning skulle granskningsavgift endast utgå för filmer och videogram som skall visas offentligt eller som förhandsgranskas på frivillig grund. Vi har räknat med att 500 titlar kommer att förhandsgranskas i detta alternativ.

Med oförändrade förutsättningar i övrigt skulle en grundavgift om 200 kr., en granskningsavgift om 20 kr. per spelminut och en kontrollmärkesavgift om 5 kr. ge en intäkt om 6 miljoner kr. Även i detta alternativ ökar intäkterna under övergångsperioden.

7 Utredningens sammanfattande överväganden

I föregående avsnitt har vi diskuterat några olika möjligheter att genom lagstiftning ingripa mot sådana våldsskildringar i rörliga bilder som av nästan alla i samhället anses icke önskvärda. Det är fråga om den typ av skildringar som i den allmänna debatten ofta kallas extremvåld.

I detta avsnitt vill vi göra en samlad bedömning av vilka åtgärder vi anser att riksdag och regering bör vidta för att begränsa skadeverkingarna av våldsskildringar i filmer och videogram. Vi vill emellertid först sätta in frågan om film- och videovåldet i ett större sammanhang.

Våldet är ett övergripande samhällsproblem. Våldsbrottsligheten har ökat allt sedan mitten av 1960-talet. Det är viktigt att begränsa den stegring av våldet som har kunnat konstateras.

Utbudet av våldsskildringar i filmer och videogram sätts ofta i samband med våldsbrottslighetens utveckling. Redan det faktum att våldsbrottsligheten har haft en i stort sett jämn ökning sedan mitten av 1960-talet talar mot att medievåldet isolerat utgör en påverkansfaktor. Som närmare utvecklas i fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande (SOU 1986:14) Påföljd för brott (särskilt avsnitten 2 och 6) måste grunden till brottslighetens ökning främst sökas i de stora samhällsförändringarna. Den redovisning av den kriminologiska forskningen som lämnats från Peter Gerdman vid BRÅ (bilaga 2, s. 225) pekar också på att videovåldets våldsframkallande effekter visserligen inte helt kan uteslutas men att det är föga sannolikt att videovåldet i detta sammanhang skulle ha någon större betydelse om man jämför med andra kända

faktorer bakom våldet. Vi vill betona att problemet med våldsbrottsligheten är för allvarligt för att "bekämpas" genom en åtgärd mot extremvåldet i film och video som kan vara bekväm för de flesta men som inte påverkar den reella utvecklingen. Det är således viktigt att vi inte ser åtgärder mot skildringar av extremvåld som insatser mot våldsbrottsligheten.

Inte heller när det gäller mindre långtgående verkningar av medievåld är forskningsresultaten alldeles entydiga. I vår rapport Videovåld (s. 51 ff) redovisade fil.dr. Inga Sonesson och professor Karl-Erik Rosengren att man å ena sidan bara finner måttliga eller svaga samband mellan massmedieanvändning, attityder och beteende vid representativa populationsstudier. Å andra sidan tycker sig lärare, ungdomsledare och socialarbetare i konkreta fall kunna se starka skadliga effekter av massmedievåldet. De till synes motstridiga resultaten beror framför allt på de olika forskningsansatserna och behöver inte innebära att den ena sidan har "fel".

Även om det inte går att genom statistiska undersökningar isolera videovåldets betydelse för attitydbildning och verkligt våld är det enligt vår mening troligt att det finns samband. En omfattande konsumtion av våldsfilm kan förstärka de tendenser till våldsutövning som redan finns i många miljöer. Filmerna kan fungera som inspirationskälla i fråga om nya vapen och nya våldsmetoder. De reaktionsmönster som är vanliga i filmer – t.ex. att svara med våld på provokationer – kan tas över och användas i vardagliga situationer. På längre sikt kan våldsfilmerna leda till en avtrubning av vissa människors reaktioner inför våldet i samhället. Vi utsätts genom våldsskildringar för en människosyn, som strider mot de värden, som vi ansett fundamentala för ett demokratiskt samhälle. De aktuella filmerna ger också en mycket felaktig bild av vilka skador olika sorters våld orsakar. Detta bidrar till att den som använder sig av våld på det sätt han sett i film, t.ex. sparkar mot huvudet, inte inser att de skador han orsakar är mångdubbelt värre än de som framgick av filmen.

När det gäller utformningen av olika åtgärder mot filmer och videogram med våldsinslag måste man beakta att förbud och andra hindran-

de åtgärder endast i *begränsad omfattning* kan *påverka utvecklingen*. Detta har bl.a. följande orsaker.

Ett förbud kan inte rimligen omfatta mera än de extrema våldsskildringarna. Det finns ett fullt legitimt behov av filmer och videogram med spänning och äventyr och det finns även anledning att i film och videogram skildra problem i samband med våldet. Det kan aldrig komma i fråga att hindra alla våldsinslag i sådana skildringar.

Vid offentliga visningar kan biografpersonalen se till att åldersgränserna respekteras. Vid visningar i hemmet finns inte motsvarande möjlighet. Även om det är förbjudet att hyra ut videogram med vissa våldsskildringar till en person under en viss ålder går det inte för samhället att kontrollera vem som är med vid visningen.

Vid sidan av offentliga visningar och hemvideo kan vi också få del av program med rörliga bilder genom TV. För den svenska televisionen gäller regler för programutbudet som fastställts i avtal mellan staten och programföretaget. Programutbudet i utländska TV-kanaler, som t.ex. förmedlas via satellit, kan inte påverkas av svenska myndigheter.

Även om TV-företagens programtablåer är sådana att program som är olämpliga för barn sänds t.ex. sent på kvällarna kan den som har en videobandspelare spela in sådana program och se dem vid andra tillfällen.

Videotekniken har också gjort det mycket lätt att framställa piratkopior av filmer som har gjorts tillgängliga på video. I Jonas Walls undersökning (bilaga 1 s. 154) redovisas att nära hälften av de skolbarn som hade tagit del av de mest våldsamma filmerna hade fått tag i dem genom lån av kamrat eller genom piratkopiering. Vi har alltså här en betydande hantering som det är närmast omöjligt att komma åt genom åtgärder från samhällets sida.

Utvecklingen har medfört att den enskilde i mycket högre grad än tidigare kan välja det han ser i TV eller video. Detta leder givetvis till att

olika personer ser olika program, och att några koncentrerar sitt tittande till filmer med våldsinslag.

Den som vill se på sådana filmer är inte hänvisad enbart till extremvåldet. Många filmer med ett mer eller mindre omfattande våldsinnehåll är godkända för offentlig visning för vuxen publik. Genom att det inte är möjligt att kontrollera vem som faktiskt tittar på hyrvideogram eller TV-program kan även yngre barn se på sådana filmer genom dessa medier. Det är alltså möjligt att barn tar skada av våldsfilmer utan att ha sett en enda film som inte är tillåten för visning på bio.

Vidare gör framför allt videotekniken det möjligt att under kort tid se ett mycket stort antal filmer med våldsinnehåll som var för sig kan vara godkända för vuxenvisning på biograf. Det är inte osannolikt att ett sådant konsumtionsmönster kan vara skadligt även för äldre ungdomar.

Det viktigaste medlet för att begränsa skadeverkningarna av våldsskildringar i rörliga bilder är därför *ett ökat engagemang hos de vuxna*. Inga åtgärder från samhällsorganens sida kan ersätta föräldrarnas intresse för sina barns utveckling. Detta intresse kan ta sig uttryck i både en viss övervakning av barnens fritid och insatser för att ge barnen meningsfulla intressen.

Stat och kommun kan stödja dessa strävanden på olika sätt. Genom en allmän satsning på en god fritidsmiljö underlättas valet av meningsfulla sysselsättningar för barn och ungdom. Det är vidare omvittnat att ett aktivt intresse för film- och videomedierna minskar risken för påverkan av våldsskildringar. Både skolan och olika frivilliga organisationer bör kunna göra en insats för att väcka och ta vara på barnens intresse. De särskilda medel som riksdagen har anvisat för filmvisning för barn och ungdom bör kunna få betydelse i detta sammanhang.

Vi avstår som redan tidigare framhållits från att gå in närmare på åtgärder av detta slag. När det gäller Filminstitutets verksamhet med spridning och visning av värdefull film har en särskild utredare tillkal-

lats som enligt sina direktiv (dir. 1987:46) skall redovisa resultatet av sitt arbete senast den 30 juni 1988.

Vårt utredningsarbete handlar i stället om *samhällsåtgärder* för att *motverka spridningen* av extrema våldsskildringar i filmer och videogram.

Sådana åtgärder får givetvis en effekt på tillgången till filmer och videogram med extrema våldsinslag. Även om man, av skäl som angetts i det föregående, inte skall vänta sig att förbudsåtgärder på detta område kan slå igenom helt, påverkar de givetvis möjligheterna för framför allt barn och ungdom att ta del av material som omfattas av förbudet.

Ett ställningstagande från samhällsorganens sida kommer dessutom att tjäna som stöd för föräldrar och andra som vill ta ansvar för vad barn ser på film, video och TV. De gränser som föräldrarna sätter för sina barn kan uppfattas som sanktionerade av samhället.

I avsnitt 6.3 har vi diskuterat hur *straffrättsliga åtgärder* kan utformas för att ge större effekt åt rättsväsendets arbete mot skildringar av extremvåld. Vi anser att brottsbekämpningen i första hand bör inriktas mot den grövre kriminaliteten. Det är endast genom insatser mot importen och grossistledet som en verklig förändring kan åstadkommas. Den hittillsvarande ensidiga inriktningen på detaljistledet anser vi otillräcklig.

Vi föreslår att brottsbalken ändras på det sätt vi redovisat tidigare. Ändringen innebär en höjning av straffskalan för olaga våldsskildring. Därigenom bör straffhotet kunna bli en betydelsefull realitet för dem som mer systematiskt bryter mot lagen. Om straffskärpningen kombineras med de förändringar inom tillsynsorganisationen som vi föreslår är det mycket sannolikt att utbudet av extremvåld kommer att minska. Det är självfallet svårt att bedöma hur stor del av videobrottsligheten som kommer att fortsätta i andra former. Beaktas skall emellertid att tillsynsverksamheten kan koncentreras till en mindre del av marknaden eftersom en självsanering pågår inom den del av marknaden som representeras av IFPI och VIDSAM. Särskilt för barn och ungdomar

torde med denna lösning tillgängligheten av extremvåld i den allmänna videohandeln bli väsentligt mindre än för närvarande.

I den allmänna debatten har starka krav framställts på *förhandsgranskning* av *hemvideogram*. Vi har också i avsnitt 6.5 s. 95 f. diskuterat två olika alternativ till en lagstiftning om förhandsgranskning. Vi har genom att inte begränsa oss till ett enda alternativ velat vidga diskussionen. Det har varit mycket värdefullt för oss att vi kunnat studera och beakta de system som under senare år införts i Finland, Norge och Storbritannien. Systemen i dessa länder skiljer sig åt i väsentliga avseenden och ger därför en provkarta på olika vägar för att försöka lösa det aktuella problemet. Syftet med att redovisa olika lösningar är också att ge ett bättre underlag för den diskussion av förslagen från konstitutionell synpunkt, som är nödvändig eftersom det rör sig om inskränkningar i yttrandefriheten. Innan vi närmare går in på denna fråga skall vi något överväga andra för- och nackdelar med de båda alternativen.

Vi har ansett att det är uteslutet att förhandsgranska hela utbudet av videogram. Mot en totalgranskning talar både resursskäl och svårigheten att bygga upp en effektiv och kvalificerad granskningsapparat av den omfattning som skulle behövas. Videogram förekommer i så många olika sammanhang utöver underhållning. Om alla skulle förhandsgranskas bara för att det skulle gå att komma åt extremvåldet skulle detta möta föga förståelse i det allmänna rättsmedvetandet. Videogram förekommer på leksaksavdelningar, i undervisning, som reklam i skyltfönster, vid kongresser och mässor m.m. Varje regelsystem för förhandsgranskning måste innehålla undantag från granskningsplikt.

Vi diskuterade först en ordning där vissa kategorier av program undantas från granskningsskyldighet, t.ex. instruktionsprogram och skildringar av idrottsevenemang eller musikframföranden. Granskningen blir ändå omfattande och de många undantagna kategorierna försvårar kontrollen och gör det lättare att kringgå lagstiftningen.

Detta alternativ torde också komma att ge arbetet vid statens biografbyrå en ny karaktär. Det blir en omfattande uppgift, som kräver en väsentligt utökad medarbetarstab. Detta kan i sin tur leda till svårigheter

för byrån, då det gäller att hålla uppe kvaliteten i granskningsarbetet, bl.a. blir det väsentligt svårare att upprätthålla en enhetlig bedömning. Hela frågan om lekmannamedverkan i granskningsarbetet torde också behöva omprövas om detta alternativ väljs. Rättssäkerheten i granskningsarbetet kan bli lidande.

En granskning av större delen av alla videogram har även den nackdelen, att det torde bli svårt att undvika, att granskningen blir en belastning särskilt för den produktion som inte är inriktad på en massmarknad. Det gäller t.ex. vissa kvalitetsfilmer eller framställningar med inriktning på språkliga och andra minoritetsgrupper. De som distribuerar material av detta slag arbetar ofta med smala kostnadsmarginaler och varje ytterligare kostnad kan verka kraftigt produktionshämmande. Granskningen skulle härigenom kunna leda till en minskning i utgivningen av kvalitetsfilm.

Samtidigt kan det befaras att en obligatorisk granskning ändå inte kommer att träffa alla filmer och videogram med extremvåld. Den som importerar eller distribuerar dessa alster torde i allmänhet vara medveten om att de ej är tillåtna. De kommer därför troligen att olagligt säljas eller hyras ut utan förhandsgranskning. En sanering av marknaden kan här ske främst genom sådana straffrättsliga åtgärder som vi tidigare redovisat.

Mot den bakgrund som nu tecknats har vi funnit det naturligt att överväga en lösning som ger en selektiv granskning med inriktning på våldsinslag. Systemet bygger på att en registreringsskyldighet införs för alla framställningar i filmer eller videogram som säljs eller hyrs ut till konsumenter för privat bruk. Registrering skall vägras för videogram som uppenbart innehåller extremvåld. Om registreringsmyndigheten (ALB) anser det vara uppenbart att en framställning innehåller extremvåld skall ALB, på grund av ett utlåtande från biografbyrån kunna vägra registrering. Med en sådan ordning bör granskningens omfattning bli mycket begränsad samtidigt som det finns möjlighet att hindra att hemvideogram med extremvåld registreras.

Vi har redan i rapporten Videovåld betonat vikten av att yttrandefriheten måste värnas även när det gäller bildkonstnärernas rätt att uttrycka sig. Denna fråga har för kort tid sedan ingående behandlats av YFU och vi har inte funnit anledning att nu vidareutveckla våra synpunkter på denna fråga. I yttrande över vår rapport har också flera betonat det negativa i begränsningar av denna frihet.

Samtidigt har vi emellertid funnit att det finns en mycket utbredd opinion som kräver granskning av filmer och videogram med extremvåld. Detta har kommit till uttryck i ett stort antal yttranden över vår rapport. Det har också framgått av ett stort antal skrivelser till utbildningsdepartementet och utredningen. Även i många andra former har denna opinion kommit till uttryck.

Det återstår för oss att bedöma såväl de olika förslagens ändamålsenlighet som deras förenlighet med regeringsformens bestämmelser om yttrandefriheten och informationsfriheten.

Vi har i avsnittet om gällande rätt redogjort för regeringsformens bestämmelser om yttrandefriheten och informationsfriheten. I det följande resonemanget bortser vi från bestämmelserna om mötesfriheten eftersom de förslag vi diskuterar inte riktar sig särskilt mot yttranden vid sammankomster (jfr prop. 1975/76:209 s. 105).

Fyra villkor skall enligt 2 kap. 12 § RF vara uppfyllda för att en rättighetsbegränsning skall få göras.

1. Den får göras endast för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle.
2. Den får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den.
3. Den får inte sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar.

4. Den får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

I fråga om yttrandefriheten och informationsfriheten gäller vidare att de får begränsas endast med hänsyn till något av de skäl som anges i 2 kap. 13 § RF.

Ändamålet med vårt förslag är att förhindra att barn och ungdom skall ta skada av framställningar av rörliga bilder med framför allt grova våldsskildringar – extremvåld. Risker för skadeverkningar av våldsförframställningar har ansetts utgöra sådana skäl som enligt 2 kap. 13 § RF tillåter begränsningar av yttrandefriheten [se bl.a. departementspromemorian Våldet i videogram (Ds Ju 1980:14) s. 22].

Lagrådet uttalade i ärendet om videovåldslagens införande att syftet att skydda barn från skadeverkningar av skildringar av extremt våld uppenbarligen var ett ändamål som var godtagbart i ett demokratiskt samhälle (p. 1). Utskottet – och riksdagen – anslöt sig till denna uppfattning. Vi har inte någon annan mening (se KU 1980/81:28 s. 44 samt rskr 1980/81:424).

Eftersom de förslag som vi presenterar endast avses förhindra spridning av närgångna skildringar av brutalt våld i de fall då det inte finns några beaktansvärda intressen som talar för att framställningen bör få spridas anser vi att det också är klart att yttrandefrihetsinskränkningarna inte sträcker sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen (p. 3). Vi anser att biografförordningens och brottsbalkens bestämmelser tillgodoser kravet på att så preciserat som möjligt ange att det endast är sådana skildringar det skall gå att ingripa emot. Vi föreslår inte någon ändring i detta avseende.

Begränsningen under p. 4 anser vi att man i det här sammanhanget kan bortse ifrån eftersom det är helt klart att förslagen inte syftar till någon begränsning på politiska eller andra sådana grunder som avses där.

Vi har kunnat konstatera att våldsskildringar och särskilt extremvåldsskildringar kan ge upphov till vissa skadeeffekter. Dessa effekter torde inte kunna förhindras utan att man begränsar visning av våldsskildringar. Frågan är hur långt man kan och behöver gå för att nå detta resultat, dvs. hur ingripande begränsningar i yttrandefriheten får vara utan att man åsidosätter föreskriften att en begränsning aldrig får gå utöver det ändamål som har föranlett den (p. 2).

Inledningsvis måste man ställa frågan om det är nödvändigt att förbjuda spridning till vuxna för att nå skyddet för barnen. Lagrådet lämnade i det nyss nämnda ärendet denna fråga öppen (KU 1980/81:28 s. 45). Utskottet uttalade att ett förbud mot spridning av närgångna skildringar av brutalt våld tillkomna i spekulationssyfte inte kan kränka de syften som bär upp reglerna om yttrandefrihet. Om det var nödvändigt för att tillgodose det angivna intresset kunde därför ett sådant förbud riktas också mot vuxna (s. 8).

Vi har nu sju års ytterligare erfarenhet av spridningen av våldsvideogram. Bl.a. den enkät Jonas Wall genomfört och de otaliga rapporter vi fått från lärare, social personal m.fl. visar att barn och ungdomar har lätt att få tag på våldsvideogram. Vi anser därför att man om man vill försöka hindra barn från att se skildringar av extremvåld måste förbjuda dessa även för vuxna.

Det är givet att de principiella betänkligheterna är betydligt större mot en förhandsgranskning (censur) än mot ingripanden i efterhand. Ett efterhandsingripande sker i offentlighetens ljus, med möjlighet att väcka debatt, prövning av domstol m.m. Förutsättningarna för när ingripande får ske är som vi tidigare framhållit klart angivna. Detta är viktigt ur rättssäkerhetssynpunkt. En skärpning av straffen och en effektivare övervakning anser vi därför inte inger några betänkligheter från yttrandefrihetssynpunkt. Vårt förslag till ändring av brottsbalken är således förenligt med regeringsformens bestämmelser om yttrandefriheten.

Enighet råder i stort sett om att dagens filmcensur fungerar på ett tillfredsställande sätt (se t.ex. prop. 1986/87:151 s. 95). Den anses också förenlig med yttrandefrihetsbestämmelserna i regeringsformen (se

prop. 1984/85:83 s. 9). Vi anser det också klart att inte varje utvidgning av förhandsgranskningen behöver strida mot regeringsformen. Avgörande är hur man kan avgränsa granskningen, vilka ingripanden som skall kunna göras och framför allt vilka alternativ som erbjuds. Det är också viktigt att hålla i minnet att det är en principiell nyhet i svensk rätt att censurera sådant som medborgarna skall ta del av i hemmet (se avsnitt 6.5.1 s. 96).

Ju mer man kan precisera vad som skall granskas i förväg desto mindre blir betänkligheterna. Det är dock ofrånkomligt att en allmän förhandsgranskning även med de avgränsningar vi föreslår i 2 § i principförslaget till lag om allmän förhandsgranskning av filmer och videogram (se avsnitt 6.5.3 s. 104) kommer att innebära en inte obetydlig utvidgning av censuren. En stor mängd filmer och videogram kommer att behöva förhandsgranskas. Siffrorna från Storbritannien stöder detta. Endast ett begränsat antal av dessa filmer och videogram kommer att föranleda några ingripanden. Vi anser oss dock inte kunna förorda några ytterligare undantag i 2 §. Som vi har sagt medför varje undantag en försvagning av effektiviteten i systemet eftersom det blir lättare att ursäkta sig för att man inte granskat. Ett betydande antal filmer och videogram kommer då inte att vara märkta och därmed försvåras kontrollen.

Det alternativ med registrering och möjlighet till förhandsgranskning som vi redan tidigare funnit ha företrädare framför en allmän förhandsgranskning, är mindre ingripande än ett system med generell granskning eftersom det här sannolikt skulle komma att bli fråga om en mycket liten del av utbudet som faktiskt granskas. Möjligheterna för ALB att föranstalta om granskning är enligt 12 § 2. i principförslaget till lag om registrering och förhandsgranskning av filmer och videogram (se avsnitt 6.5.5 s. 112) begränsad till extremvåldssituationer. Däremot är det ju ett lika stort utbud som kommer att "löpa risk" att bli granskade eftersom den enskilde inte säkert kan förutse vilket ställningstagande ALB kommer att göra. Redan detta upplevs av många som ett starkt ingrepp i yttrandefriheten. Det bör dock betonas att ALB inte skall kunna lämna ett videogram till granskning "för säkerhets skull". Myndigheterna skall anse det uppenbart att videogrammet innehåller extremvåld.

För att anse en utvidgning av förhandsgranskningen i den ena eller andra formen förenlig med regeringsformen måste man enligt vår uppfattning jakande besvara följande två frågor:

1. Är det viktigt att begränsa förekomsten av extrema våldsskildringar om man vill undvika att barn och ungdom tar skada av våldsskildringar i rörliga bilder?

2. Begränsar ett system med förhandsgranskning förekomsten av extrema våldsskildringar?

Man måste vidare nekande besvara följande fråga:

3. Finns det någon annan metod som är lika effektiv?

Frågorna låter sig tyvärr inte enkelt besvaras, som vi tidigare redovisat. De skadeeffekter forskarna anser sig finna orsakas givetvis inte bara av extremvåldsskildringar utan också av det mer "traditionella" underhållningsvåldet. Detta kommer även i fortsättningen att vara lättillgängligt i hemvideogram och TV-sändningar. Det är svårt att med bestämdhet hävda att skadeverkningarna av våldsskildringar skulle vara lägre i ett samhälle som tillät det barnförbjudna våld som finns i dag men som saknade extremvåldet.

Det finns också all anledning att varna för en övertro på förhandsgranskningens effektivitet. Det är troligt att utbudet av extremvåld skulle minska och bli mer svårtillgängligt. Men tyvärr vågar vi inte hoppas på att det skulle försvinna. Möjligheterna att kringgå kontrollsystemet kommer inte att kunna helt elimineras. Samtidigt framstår förhandsgranskningen som en ändamålsenlig åtgärd för att hindra en öppen distribution av extremvåldsskildringar.

Vi har funnit att en bred opinion är övertygad om att censur utgör ett verksamt medel mot videovåld. Vi är dock tveksamma om opinionsbildarna alltid har klart för sig skillnaden mellan förbjudet extremvåld och andra tillåtna våldsskildringar.

Vi vill än en gång betona att det förhållandet att vissa skildringar kan förefalla förflackande, smaklösa eller kränkande för vedertagna värderingar och därför kan sägas vara i högsta grad umbärliga inte i sig är ett skäl för att tillgripa censur.

Det finns en utbredd uppfattning i breda samhällslager, att samhället på ett klarare sätt än som idag sker, bör ge uttryck för sin avsky för skildringar av extremvåld. Samhället kan härigenom visa att det ställer upp bakom och stöder den allmänna opinionens fördömande av videovåldet. Ett sådant ställningstagande skulle kunna utgöra ett moraliskt stöd för föräldrar och andra fostrare i kampen mot videovåldet.

Det är också svårt att med bestämdhet hävda att en tillräckligt effektiv övervakning i kombination med strängare straff och uppmuntran av frivilliga insatser inte skulle kunna leda till lika goda resultat – med betydligt mindre ingripande, billigare och enklare insatser – som en förhandsgranskning.

I den fråga vi särskilt har att överväga, dvs. påverkan på barn och ungdom av extremvåld i filmer och videogram, är det ytterst svårt att göra förutsägelser om effekten av olika tänkbara åtgärder från samhällets sida. Det längsta vi vågar sträcka oss till i precisering kan med användande av juridiska beviskrav närmast betecknas som antaganden. Vi finner det således rimligt att anta att en förhandsgranskning och registrering skulle kunna i förening med de skärpta straffrättsliga åtgärder som vi föreslår medverka till att kontrollen över den öppna handeln med videogram skärps.

Vid övervägandena måste också beaktas att Finland, Norge och Storbritannien under de senaste åren infört kontroll av hemvideogram. Även i dessa länder har man självfallet haft att ta hänsyn till de krav yttrandefriheten ställer. Norge och Storbritannien har haft att tillse att lagstiftningen uppfyller de krav som Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna ställer. Redan i avsnitt 2.6 (s. 35) har vi redovisat dessa krav. Kraven synes i nu berört hänseende ligga nära rege-

ringsformens skydd för yttrandefriheten. Prövningen måste emellertid göras utifrån varje lands egna förutsättningar.

Vårt utredningsarbete ger vid handen att det är ytterst tveksamt om censur i en eller annan form hos oss är ett lämpligt medel för att uppnå det mål vi eftersträvar dvs. att komma till rätta med problemet att barn och ungdomar tar skada av extremvåld i rörliga bilder. Någon ytterligare begränsning av tillgängligheten av extremvåld i videogram skulle antagligen åstadkommas om man inför allmän förhandsgranskning av hemvideogram. Dessa begränsade effekter måste emellertid vägas mot de omfattande resurser som en förhandsgranskning kräver. Dessa resurser kommer i varje förhandsgranskningssystem – alltså även ett selektivt – att främst gå åt för att kontrollera den del av marknaden som ej innehåller extremvåld. Vårt förslag om en särskild tillsynsorganisation i kombination med kraftigt höjda straff har inte denna nackdel. De resurser som samhället ställer till förfogande kan helt utnyttjas för kontroll av utbudet av extremvåld i videogram. Den pågående självnsreringen inom videomarknaden ger ytterligare möjligheter till en koncentrerad inriktning mot dessa våldsskildringar. Vi menar således att samhällets kontrollverksamhet ger störst effekt om den utnyttjas för denna tillsyn.

En samlad bedömning leder oss till slutsatsen, att vi inte kan förorda att ett system för förhandsgranskning införs i vårt land. Vid denna bedömning har vi även vägt in att det är tveksamt om det – främst med hänsyn till förhandsgranskningens begränsade effekter i förhållande till alternativet med tillsyn – är förenligt med regeringsformens regler om skydd för yttrandefriheten, att nu införa censur av hemvideogram. Denna tveksamhet om grundlagsenligheten av en förhandsgranskning är således för oss ett ytterligare skäl för att förorda alternativet med ökad tillsyn. Det är viktigt att vår lagstiftning ges ett sådant innehåll att även varje tveksamhet om grundlagsenligheten undviks. Utan tvekan finns det emellertid en stark opinion för allmän förhandsgranskning av hemvideogram. Eftersom vi emellertid rör oss inom ett område där yttrandefrihetsrättsliga aspekter måste ges en hög prioritet, kan enligt vår uppfattning inte enbart detta skäl vara tillräckligt för censurlagstiftning.

Vi vill erinra om att KU i betänkandet 1987/88:36 om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m. åter aktualiserat frågan om ett vidgat grundlagsskydd för andra medier än det tryckta ordet. Det är självklart att grundlagsskyddet för framställare av filmer och videogram härvid kommer att bli en central fråga. Även frågor om ansvarig utgivare för filmer och videogram och vuxencensurens förenlighet med yttrandefriheten kommer under förnyat övervägande. Vi har vid våra ställningstaganden beaktat detta fortsatta beredningsarbete och vägt in konsekvenserna av denna osäkerhet om den fortsatta utvecklingen i våra förslag bl.a. på det sätt att vi ej närmare tagit upp frågan om ansvarig utgivare. Vi anser slutligen att en seriös uppföljning av såväl effekterna av de förslag vi lägger fram som den utveckling som videomarknaden undergår genast bör planeras och genomföras. Denna planering har vi av tidsskäl ej nu kunnat göra. Erfarenheten från en sådana uppföljning måste vara av stort värde i det fortsatta arbetet med problemet att barn och ungdom tar skada av medievåldet.

8 Specialmotivering till förslaget till lag om ändring i brottsbalken

16 kap. 10 b §

I paragrafen har tagits in ett nytt andra stycke. I den allmänna motiveringen har vi närmare utvecklat varför vi anser att brottet olaga våldsskildring för närvarande har ett alldeles för lågt straffvärde. Brottet olaga våldsskildring omfattar handlingar med en mycket stor variation i straffvärdet. Vi har bl.a. därför ansett lämpligt att föra in ett nytt grovt brott, grov olaga våldsskildring.

Redan inledningsvis betonas detta brotts höga straffvärde bl.a. genom att lägsta straff angetts till tre månader. Vi har härigenom markerat att det här inte är fråga om ett brott, där straffmätningen även i allvarliga fall skall ligga kring fängelseminimum, dvs. fängelse 14 dagar – en månad. En sådan markering förekommer ej sällan i brottsbalken. Vi vill erinra om att för grov stöld har vi ett straffminimum på sex månader. Brottet grov stöld omfattar t.ex. alla typer av inbrott i bostäder. Vid en sådan jämförelse måste ett minimistraff av tre månader vid grov olaga våldsskildring närmast betecknas som lågt. Vi har emellertid inte velat i detta sammanhang gå längre upp i straffskalan än som skett i förslaget.

I den nya bestämmelsen anges också vilka faktorer som skall tillmätas särskild vikt vid ställningstagande till om brottet är grovt. Vi berör först omfattningen och yrkesmässigheten. Avsikten är här att med bestämmelsen främst nå import och grossistverksamhet av stor omfattning. Det är naturligtvis inte så att brottet blir grovt enbart på grund av det förhållandet att brottet begåtts i en yrkesmässig verksamhet.

Det måste vara fråga om en omfattande uthyrning eller försäljning av t.ex. klart otillåtna filmer eller videogram. Brottet måste således ha utgjort ett väsentligt led i verksamheten.

Brottet olaga våldsskildring i brottsbalken torde främst avse att skydda personer under femton år mot extremvåldet. Vi har därför sett det som särskilt allvarligt när man inriktar sin verksamhet på personer som tillhör denna ålderskategori. Detta kan ske genom att reklamen riktas särskilt mot denna åldersgrupp eller att t.ex. en framställning med extremvåld ges en sådan inramning att den särskilt drar till sig intresse från de yngre tittarna. Även distribution för visningar som särskilt riktar sig till en yngre publik omfattas av bestämmelsen.

Slutligen har vanemässighet angetts som ett rekvisit som kan göra brottet grovt. Det förhållandet att brottet begåtts yrkesmässigt innebär ofta också att fråga är om vanemässighet. Emellertid avses att med vanemässighet täcka upp fall där brottet begåtts under en längre tidsperiod. Även om varje uthyrning eller försäljning är ett brott för sig skall bedömningen grundas på en helhetsbedömning av det brottsliga förhållandet. Vid denna bedömning kan hänsyn också tas till förhållanden som i tiden ligger före den gärning som avses med åtalet. Åklagaren bör i sådant fall särskilt ange i gärningsbeskrivningen att bedömningen av brottets grovhet skall göras efter en helhetssyn med angivande av de moment som gör brottet grovt.

9 Närmare motivering till principförslaget till lag om registrering och förhandsgranskning av filmer och videogram

1 §

Paragrafen anger lagens tillämpningsområde i stort. Frågan om avgränsning har mer utförligt behandlats i avsnitt 6. Närmare avgränsningar anges, i fråga om obligatorisk förhandsgranskning i 4 § och vad gäller registreringsskyldigheten i 9 §.

Enligt biografförordningen skall varje exemplar av en biograffilm ges in till biografbyrån, som har att utföra klipp och märkning. Enligt detta principförslag skall hanteringen hos biografbyrån begränsas till ett exemplar av framställningen.

För närvarande gäller kravet på allmän förhandsgranskning filmer och videogram som skall visas vid allmän sammankomst eller vid offentlig tillställning. Någon ändring i detta avseende föreslås inte. Den obligatoriska förhandsgranskningen skall gälla i samma utsträckning som i dag (4 §). Registreringsskyldighet enligt 9 § skall gälla även andra filmer och videogram som visas på plats som är tillgänglig för allmänheten. Det gäller exempelvis visning av s.k. trailers på restauranger liksom visning av filmer och videogram i butiker och varuhus. Undantag gäller dock för framställningar som utgör reklam för vara eller tjänst.

Avgränsningen när det gäller registrering av framställningar i film eller videogram som skall tillhandahållas konsumenter för enskilt bruk när tillhandahållandet sker i yrkesmässig verksamhet eller annars i

förvärvssyfte har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen, se avsnitt 6.

De undantag som anges i paragrafens andra stycke 1-3 motsvarar de som nu finns i biografförordningen. Dessa undantag bör också gälla ifråga om registreringsskyldigheten. Undantag har också gjorts för videospel eftersom de inte har ett i detalj bestämt innehåll utan framställningen påverkas under spelets gång.

2 §

Statens biografbyrå har den kompetens och sakkunskap som erfordras för granskning och bedömning av framställningar i film och videogram. Någon ändring har vi inte ansett vara påkallad. Ej heller har vi ansett att det nu finns anledning föreslå några ändringar vad gäller statens filmgranskningsråd och statens barnfilmnämnd. Det kan dock finnas anledning att närmare överväga frågan i samband med den översyn av instruktionerna för dessa organ som anges i våra direktiv.

Biografbyråns verksamhet kommer att utvidgas genom lagen. Den kommer att omfatta

- * granskning av framställningar i film och videogram som skall visas vid allmän sammankomst eller vid offentlig tillställning
- * granskning av andra framställningar för vilka förhandsgranskning begärs
- * prövning av åtalsmedgivande enligt 16 kap. 10 d § BrB
- * utlåtanden över registreringsansökningar på begäran av ALB, 10 §
- * information och tillsyn.

3 §

Arkivet för ljud och bild är den myndighet som handhar registrering och arkivering av material enligt pliktexemplarslagen. Huvuddelen av

vad som skall registreras enligt den nu föreslagna lagen är sådana framställningar som också omfattas av pliktexemplarsskyldigheten. Vi anser att alla framställningar som omfattas av gransknings- eller registreringsskyldighet också skall omfattas av skyldigheten att lämna pliktexemplar (se avsnitt 2.3 s. 30).

Samtidigt får man censurmyndigheten som en fristående myndighet, som i vissa fall kan anlitas för sakkunnigutlåtande (10 §).

4 §

Lagen (1956:618) om allmänna sammankomster är tillämplig på allmänna sammankomster som hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i allmän eller enskild angelägenhet eller som är att hänföra till föreläsning eller föredrag för undervisning eller meddelande av allmän eller medborgerlig bildning eller till religionsutövning. Lagen gäller vidare för allmän teaterföreställning, konsert, biografföreställning eller annan allmän sammankomst för framförande av konstnärligt verk.

Enligt allmänna ordningsstadgan (1956:617) är offentlig tillställning tävling och uppvisning i sport och idrott, danstillställning, cirkusföreställning, tivoli- och marknadsnöjen, festtåg samt tillställning av annat slag som anordnas för allmänheten och som inte avses i lagen om allmänna sammankomster. Om tillträde till en tillställning är beroende av medlemskap i förening eller av inbjudan, skall tillställningen ändå anses som offentlig, om den ingår i en rörelse som uppenbarligen drivs uteslutande eller väsentligen för anordnande av sådana tillställningar. Är en tillställning med hänsyn till omfattningen av den krets som har tillträde eller till de villkor under vilka tillträde lämnas att jämföras med tillställning till vilken allmänheten har tillträde, skall den likaså anses som offentlig.

I biografförordningen används begreppet "offentlig förevisning" av film eller videogram. Offentlighetsbegreppet enligt biografförordningen omfattar visning vid allmän sammankomst och vid offentlig tillställning.

Någon ändring av området för den allmänna förhandsgranskningen föreslås inte.

Enligt biografförordningen skall varje filmkopia ha godkänts av biografbyrån. I praktiken innebär detta att biografbyrån skall hantera varje exemplar av en framställning på film. Personalen skall göra eventuella klipp i varje kopia samt markera på filmrullen att godkännande skett. Bortklippta delar av en film skall tas i förvar (6 § 3 mom. biograf-förordningen).

Enligt detta principförslag skall en viss framställning bli föremål för granskning. Om denna framställning, dvs. innehållet, finns på film eller videogram är utan betydelse. Granskning och godkännande avser framställningen som sådan. Biografbyrån skall inte hantera och göra klipp i eventuella filmkopior. Det får ankomma på distributören att under straffrättsligt ansvar själv utföra klippen och genom märkning intyga att varje exemplar som sprids överensstämmer med det granskade och godkända exemplaret.

Det kan vara till fördel ur flera synpunkter att låta förhandsgranska videogram även om de inte skall visas offentligt. Man får en åldersklassificering av framställningen. Denna kan tjäna som vägledning för föräldrar och andra vuxna så att de undviker att välja direkt olämpliga filmer och videogram. Det är alltså väl möjligt för en branschorganisation att genom frivillig överenskommelse införa en förhandsgranskning av allt som distribueras genom organisationen.

Bedömningsgrunderna skall vara desamma oavsett om avsikten är att framställningen skall visas offentligt eller inte.

5 §

Paragrafen saknar motsvarighet i biografförordningen; dock finns det möjlighet till avgiftsbefrielse enligt 9 § första stycket. Vi anser att det finns ett kulturellt intresse och praktiskt behov för att vid filmfestivaler och liknande evenemang kunna visa framställningar som inte har

godkänts för spridning. Den föreslagna undantagsregeln förutsätts bli tillämpad restriktivt. De villkor som kan föreskrivas bör främst inriktas på att skydda barn.

6 §

Paragrafen motsvarar 3 § 1 mom. biografförordningen.

Någon ändring i fråga om toleransnivån föreslås inte. Vi har övervägt frågan om samma kriterier borde användas i den nu föreslagna lagen och i 16 kap. 10 b § brottsbalken. Se närmare avsnitt 6.3.1 s. 87.

7-8 §§

Åldersgränserna har behandlats i avsnitt 5.

Någon ändring av nuvarande åldersgränser föreslås inte. Däremot föreslås att en möjlighet öppnas för barn att i sällskap med vuxen få tillträde till visning av framställningar som har klassificerats för en högre åldersgrupp. Med vuxen avses den som fyllt 18 år. Se närmare avsnitt 5.3.3 s. 70.

9 §

Registreringsskyldigheten omfattar spridning som sker i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvsyfte. Som en ytterligare förutsättning för att registreringsskyldighet skall föreligga gäller att spridning sker till konsumenter för enskilt bruk. Se härom i avsnitt 6.5.2 s. 97 f.

Registreringsskyldighet gäller också framställningar som visas på plats dit allmänheten äger tillträde. Framställningar som visas vid allmänna sammankomster och vid offentliga tillställningar omfattas av den obligatoriska förhandsgranskningen. Registreringsskyldigheten avser bl.a. visningar i varuhus och butiker.

Registreringen avser en framställning med visst bestämt innehåll. Om flera versioner förekommer omfattar registreringsskyldigheten varje version. Varje version måste ges in till ALB i samband med ansökan om registrering.

Registreringen är ingen garanti för att framställningen inte strider mot förbudet mot extremvåld. Ansvaret för innehållet vilar, liksom enligt nu gällande bestämmelser, på dem som sprider framställningen. Den som känner sig osäker kan alltid begära förhandsgranskning. I första hand bör det vara producenten eller grossisten som är ansvarig.

10 §

ALB skall i allmänhet registrera de framställningar som ges in utan någon föregående granskning. Som underlag för registreringen skall i första hand läggas de uppgifter som sökanden skall lämna om framställningen samt det omslag eller motsvarande som är avsett att användas vid marknadsföringen.

Mer detaljerade föreskrifter om vad ansökan om registrering skall innehålla bör ges i verkställighetsföreskrifter.

ALB skall dock kunna vägra registrering av framställningar som innehåller uppenbart olagliga våldsskildringar enligt 16 kap. 10 b § BrB. En möjlighet har därför öppnats att i sådana fall begära utlåtande från biografbyrån.

Om ALB anser det vara uppenbart att en framställning innehåller olaga våldsskildring i brottsbalkens mening skall utlåtande från biografbyrån inhämtas. Innan ALB beslutar att inhämta sådant utlåtande skall sökanden underrättas. Föreskrift härom har tagits in i paragrafens andra stycke. Utlåtande från biografbyrån är nödvändigt för att ALB skall vägra registrering.

Den granskning som biografbyrån gör på begäran av ALB ersätter ine en granskning enligt 4 §.

Biografbyråns kostnader för att avge utlåtande skall ersättas av ALB. Någon avgift för utlåtandet skall inte tas ut av sökanden.

11 §

Registrering får inte vägras i andra fall än som anges i 10 §.

I förordning bör tas in föreskrifter om vilka uppgifter som skall finnas i ansökan om registrering. En ofullständig ansökan kan givetvis leda till att registrering inte kan ske. Eftersom ALB inte skall göra någon formell prövning av sökandens rätt till framställningen, går det inte att undvika att en och samma framställning ibland kan komma att bli registrerad under flera registreringsnummer. Detta bör anmärkas i registret.

12 §

I paragrafen anges när omprövning av registrering skall ske. Om en och samma framställning förekommer under flera registreringsnummer skall omprövning ske av samtliga registreringar. För att registret skall kunna fungera som ett bra hjälpmedel vid kontrollen är det viktigt att det av registret framgår vilka framställningar som inte får spri-
das.

Underrättelse till ALB skall ske när biografbyrån medger åtal enligt 16 kap. 10 d § BrB. ALB skall också underrättas om domar i mål enligt 16 kap. 10 b och 10 c §§ BrB. Föreskrifter härom bör tas in i förordning.

Vi har inte funnit det nödvändigt att ta in någon bestämmelse om möjlighet att få uppgift om registrering avförd på begäran av den som ansökt om registreringen.

13 §

I paragrafen anges några viktiga uppgifter som skall tas in i film- och videogramregistret. Mer detaljerade föreskrifter bör meddelas i förordning.

Bland de uppgifter som bör tas in i registret är titel, ursprungsland, distributör, åtalsmedgivande och domar.

Det är viktigt att uppgifter om förändringar i registret på ett enkelt sätt görs tillgängliga för dem som är verksamma i film- och videobranscherna men även för allmänheten. En föreskrift härom bör tas in i verkställighetsföreskrifter. Förteckning med uppgifter om ändringar i registret bör tillhandahållas utan kostnad.

14 §

Det är naturligtvis angeläget att allmänheten har insyn i en sådan verksamhet som censur. Vi anser att detta krav i rimlig grad kan tillgodoses genom den föreskrift som tagits in i 14 § (jämför 6 § 3 mom. biografteckningsförordningen). Ljud- och bildbevarandekommittén har i betänkandet (SOU 1987:51) Ljud och bild för eftervärlden föreslagit ändringar i pliktexemplarslagen som rör videogram. Utredarens förslag bereds för närvarande i regeringskansliet. Vi föreslår att alla framställningar som skall vara registrerade i film- och videogramregistret skall omfattas av skyldigheten att lämna pliktexemplar.

17-20 §§

Avgiftssystemet beskrivs i avsnitt 6.6 s. 117.

ALB skall fastställa avgiften. Detta gäller även om förhandsgranskning har skett. Det är ändamålsenligt att en och samma myndighet alltid prövar avgiftsfrågan samt handhar hanteringen av kontrollmärken.

För att kunna fastställa avgiften för filmer och videogram som har förhandsgranskats behöver ALB vissa uppgifter från biografbyrån. Biografbyrån skall ange speltiden vid normal visningshastighet. Speltiden skall avse den framställning som getts in för granskning, även om biografbyrån beslutat om klipp i denna. Granskningsavgift skall utgå även om framställningen har totalförbjudits.

Det förutsätts att ALB inte skall behöva kontrollera biografbyråns uppgift om speltid.

Biografbyrån skall också ange om en granskad framställning till väsentlig del är upptagen från verkligheten. I så fall skall enligt 17 § tredje stycket granskningsavgift inte tas ut.

Synnerliga skäl att efterge avgift kan föreligga i vissa fall. Exempel på en sådan situation är när en framställning har avförts ur film- och videogramregistret på grund av att åtalsmedgivande lämnats. Om åtal inte väcks eller frikännande dom meddelas kan det framstå som orimligt att ta ut avgift för en ny ansökan om registrering av framställningen.

Närmare föreskrifter om avgiftsbetalningen meddelas i verkställighetsföreskrifter.

ALB:s beslut om avgift kan överklagas hos kammarrätten (21 §).

Videofilmer och videotittande hos skolbarn.

Rapport del 2

Rapporten är på uppdrag av Våldsskildringsutredningen gjord av Jonas Wall vid Institutet för massmediastudier. De åsikter som framförs i rapporten är författarens egna.

INNEHÅLL

RAPPORT DEL 2

VIDEOFILMER OCH VIDEOTITTANDE HOS SKOLBARN

Allmänt om undersökningens uppläggning	157
Resultat	164
Utbudet på videomarknaden	164
Vad är det för filmer barn och ungdom kan se på video?	164
Barntillåtna, barnförbjudna och totalförbjudna videofilmer	164
Från snälla till otäcka videofilmer	165
Några fakta om undersökningens videofilmer	166
Vad har filmerna skolungdomar ser för åldersgräns?	167
Barntillåtet och barnförbjudet	167
Senast sedda video och bästa video – åldersgränser	167

Vad ser skolungdomarna för genrer?	169
Senaste och bästa video – genre	169
Förändrat val av videofilmer	170
Vad såg skolungdomar på video 1981?	170
Vad bestämmer senaste och bästa video?	171
 Utbudets betydelse	 172
Är bra filmer barnförbjudna?	172
Vad skolelever ser och vad som finns i utbudet	173
 De tio vanligaste videofilmerna	 174
Senaste videofilm	174
Bästa videofilm	176
Värsta videofilm	178
 Vad är otäcka och skrämmande videofilmer?	 181
Vad "småungar" absolut inte bör se	181
 Varifrån kommer kassetterna?	 183
 Skolelever och otäcka videofilmer	 187
Hur många tittar på videofilmer som kan vara psykiskt skadliga?	187
Totalförbjuden och barnförbjuden film efter klipp	187
En liten grupp i känslig ålder	190
Hur många ser totalförbjudna filmer?	191
Skräck och våldsfilmer	193
Finns det otäcka och skrämmande filmer bland skolelevernas val av bästa videofilm?	196
Stora skillnader mellan pojkar och flickor och mellan åldrarna	199

Hur mycket ser 12- och 13-åringar på otäcka videofilmer?	199
Hur ofta tittar 12- och 13-åringar på barnförbjudna och totalförbjudna filmer?	202
Varifrån skaffar 12- och 13-åringarna sina kassetter?	204
 Videotittande och verklighetsuppfattning	206
Skattning av antal mord som begås	206
Extrema högkonsumenter och skattning av mord	208
Påverkas skoleleverna av att man i skolan pratar om video?	211
Skolelevernas syn på straff för dråp	212
 Diskussion av resultatet	214
Video och kulturarv	216
Frigörelseår - videotittarår	217
Några 12- och 13-åringar och deras videotittande	218
Piratkopiering och förhandsgranskning	219
 Litteraturlista	222

FÖR VÅLDSSKILDRINGSUTREDNINGEN

RAPPORT DEL 2

VIDEOFILMER OCH VIDEOTITTANDE HOS SKOLBARN

ALLMÄNT OM UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING

Bakgrund

Den här rapporten är en komplettering av rapporten "HUR ANVÄNDER UNGDOMAR VIDEO?" vilken ingår som bilaga 3 i Våldsskildringsutredningens rapport "VIDEOVÅLD" (Ds U 1987:8). Syftet med ett fortsatt bearbetande av datamaterialet är att skaffa fakta kring skolungdomars videotittande och speciellt undersöka vad för typ av videofilmer man ser. (En sammanslagning av de båda rapporterna publiceras under 1988 med namnet SKOLBARNS VIDEOTITTANDE OCH VIDEOFILMER.)

Det som är speciellt och unikt med datamaterialet från enkätundersökningen – HUR ANVÄNDER UNGDOMAR VIDEO? – är att det innehåller de titlar skoleleverna har sett på video. Till dessa videofilmtitlar har vi sedan kopplat fakta om filmernas åldersgränser, genrer m.m.

Databearbetning

De ursprungliga enkätsvaren (1 773 elevers svar i ett stickprov på skolelever i Stockholm, årskurs 6 till första året i gymnasiet) har först bearbetats med hjälp av databashanteringsprogram. Under den processen

har bl.a. inmatningsfel tillrättalagts. Därefter har databasen bearbetats med hjälp av flera olika statistikprogram.

De i enkäten namngivna videofilmtitlarna har bearbetats separat med såväl ordbehandlingsprogram som med databasprogram för att sedan återföras till den ursprungliga databasen.

För planering, uppläggning och speciella datakörningar har datakonsult och tillika samhällsvetare Gerd Hagmeyer-Gaverus ansvarat.

Tre nya variabler

De ursprungliga titlarna eleverna angav då de fyllde i enkäterna har fackgranskats, korrigerats för stavfel, språkliga oklarheter etc. samt jämförts med titlar som är kända och finns i tillgängliga register. Därefter har personal på statens biografbyrå letat reda på kompletterande uppgifter i biografbyråns arkiv. Titlarna har sedan kategoriserats i olika genrer.

På detta sätt har vi kunnat komplettera undersökningen med tre nya variabler;

1. *Åldersbedömning*

Eftersom det är intressant att pröva i vilken utsträckning de yngre skoleleverna ser på barnförbjudna filmer har vi i efterhand skapat en ny variabel för detta.

På biografbyrån finns uppgifter om de filmer som man där har bedömt. Med hjälp av dessa har vi skapat följande variabelvärden:

- 1 Barntillåten, tillåten från 7 år eller från 11 år.
- 2 Tillåten från 15 år utan klipp.
- 3 Tillåten från 15 år efter att otäcka scener är bortklippta.
- 4 Totalförbjuden.

5 Okänd.

De filmer som har variabelvärdet 3 är intressanta eftersom många hävdar att de på videomarknaden ofta förekommer i oklippta versioner.

I den löpande texten förekommer både begreppen åldersbedömning och åldersgräns som beteckning för denna variabel.

2. *Genreindelning*

Eftersom frågan om eventuell psykisk skadlighet är central då det gäller skolelevernas videotittande är det också av intresse att undersöka vilka genrer som eleverna föredrar och om det går att koppla dessa val bl.a. till utbudet på marknaden men också till utvecklingspsykologiska resonemang, t.ex. de ungas intresse för det förbjudna.

Placeringen av filmerna på genreskalan har två syften; dels att åstadkomma en genreindelning så att vi kan säga något om vad skoleleverna tittar på och dels göra genreindelningen till en skala för rangordning med avseende på hur pass skrämmande de olika filmerna kan tänkas vara.

Det innebär att skalan börjar med genren tecknade filmer som oftast är mycket lite skrämmande och slutar med genren polisvåldsfilmer som brukar omfatta de mest våldsamma och skrämmande filmerna.

Det bör genast framhållas att det senare syftet kan vara svårt att uppnå all den stund filmerna inte alltid låter sig inordnas inom de uppsatta genrererna på ett sådant sätt att de svarar emot skalan "oskyldig" till "skrämmande och otäck".

	Variabel- värde:		Variabel- värde:
Tecknade filmer	1	Gangsterfilmer	9
Komedi	2	Varulvs- och vampyrfilmer	10
Drama	3	Skräck	11
Äventyr	4	Zombie-filmer	12
Science fiction	5	Karate och Ninja- filmer	13
Boxning	6	Krigsfilmer	14
Western	7	Våldsfilmer	15
Pornografi	8	Polisvåldsfilmer	16

3. *Anmärkning*

Den tredje variabeln är "öppen" dvs. den innehåller en del anmärkningar om titlarna. T.ex. från vilket land filmen kommer, om filmen är fälld i någon tingsrätt m.m.

Diskussion om genreskalan

En viktig strävan i arbetet med att undersöka skolbarnens videotittande har bl.a. varit att utveckla bedömningskriterier för de videofilmer barn och ungdomar vanligtvis ser, tycker är bäst, tycker är värst osv.

Hur man än konstruerar dessa kriterier måste de med nödvändighet bli baserade på subjektiva bedömningar. Genom att be en av de få experterna på området, Gunnel Arrbäck chef på statens biografbyrå, om hjälp anser vi att de godtyckliga inslagen i dylika bedömningar har minimerats.

Genreskalans tillförlitlighet

Ett sätt att undersöka i vilken utsträckning vi kan lita på att genreskalan ger oss någon vetskap om de filmer skoleleverna ser, är att jämföra titlarnas åldersbedömning med genreskalan. Om skalan är acceptabel bör vi t.ex. hitta de flesta totalförbjudna filmerna bland vålds- och polisvåldsfilmer medan de flesta barntillåtna bör finnas bland tecknade filmer och komedier.

Man kan naturligtvis invända att även åldersbedömningen bygger på subjektiva bedömningar. Det finns exempel på att statens biografbyrås censorer har bedömt filmer både mer respektive mindre vanskliga för barn och ungdomar att se än vad kritiker och den allmänna opinionen har ansett. Här spelar många faktorer roll. Utbudet på filmmarknaden växlar i vissa avseenden. Våldet i filmerna man granskar har trappats upp under den sista tioårsperioden. Det händer också att regeringen upphäver t.ex. ett totalförbud som statens biografbyrå har fattat.

Filmer som anses ha respektive inte ha vissa kvaliteter, kan komma att åldersbedömas olika trots att våld eller skrämmande inslag förekommer i samma utsträckning.

Generellt kan dock sägas att censorerna har en omfattande erfarenhet och att de alltid då de är tveksamma om åldersgräns eller totalförbud är fler som gör bedömningarna. I vissa fall tar man också hjälp av en särskild nämnd vid bedömningen. De fall då censorerna är oense är relativt få.

Om vi tar med i bedömningen att ett något ökat accepterande av våld, skräck m.m. kännetecknar statens biografbyrås granskningar idag jämfört med för tio år sedan kan vi ändå på sannolik grund påstå att åldersbedömningarna inklusive totalförbudbedömningar till övervägande del utgör ett relativt godtagbart mått på när en film är olämplig för vissa åldrar eller inte ska visas alls.

Jämför vi den konstruerade genreskalans värden för de angivna titlarna med dessa åldersbedömningar finner vi till att börja med att alla de

totalförbjudna filmer som omnämnes i undersökningen finns fördelade mellan värdet 11 (skräckfilmer) till värdet 16 (polisvåldsfilmerna) med ett undantag. Bland de 17 krigsfilmerna finns ingen totalförbjuden film alls.

När det gäller de filmer som blivit barnförbjudna först efter klipp finns dessa mellan genrevärdena 7 (westernfilmer) till 16, med undantaget att det inom genren 4 (äventyr) finns tio filmer med den åldersbedömningen. Totalt omfattar genren äventyr 62 filmer.

Undersöker vi de filmer som är tillåtna från 11 år eller för yngre finner vi att nästan alla finns mellan genrevärdena 1 till 5. Undantagen är en filmtitel med 11-årsgräns bland karatefilmerna (13) och tre titlar bland skräckfilmerna (11).

Provar vi sambandet statistiskt får vi också ett sambandsmått som enligt gängse statistisk bedömning är acceptabelt ($r_{\text{rang}} = +0,4$).

647 videofilmtitlar

Då den första rapportdelen skrevs hade 155 titlar av de uppgivna videofilmerna identifierats.

I föreliggande rapport har materialet kompletterats ytterligare.

Referenslistan över videofilmer som alltså bygger på skolelevernas uppgifter, innehåller totalt 1 044 olika titlar. Efter ett omfattande arbete har vi med hjälp av statens biografbyrå identifierat 647 titlar totalt. Det betyder att vi har uppgifter om 62 % av titlarna.

Eftersom de flesta av dessa titlar har höga frekvenser medan de resterande 397 med något undantag, har ett som frekvens, innebär det att vi för alla elevers benämningar av titlar i undersökningens enkäter täcker 92 %.

På grund av att så många fler titlar har identifierats i denna kompletterande undersökning bör det här skjutas in att uppgifter om åldersgränser och genrer i den första rapporten inte helt stämmer med uppgifterna i föreliggande rapport. De nya uppgifterna bygger på ett betydligt större underlag och är därför mer tillförlitliga.

397 oidentifierade titlar

Vad innebär de oidentifierade titlarna för undersökningsresultatets tillförlitlighet?

Grovt sett kan vi dela in de oidentifierade titlarna i tre grupper. 1) Filmer som bolagen aldrig har bett biografbyrån granska, antingen för att de på förhand anar att de inte skulle passera eller för att det aldrig har varit tänkt att de skulle visas på biograf och därmed behöver de inte prövas. 2) Filmer som bolag eller distributör har ändrat titeln på men som under originaltiteln är bedömd av biografbyrån. I några fall som vi känner till har man också ändrat något i filmens innehåll för att filmen ska framstå som ny. 3) Titelangivelser som är så pass felstavade eller missuppfattade att de inte går att koppla ihop dem med de korrekta titlarna.

Med tanke på de erfarenheter vi har skaffat oss genom att identifiera elevernas titelangivelser bedömer vi det som troligt att många av de oidentifierade titlarna finns inom den tredje gruppen. Vi bedömer det därför som troligt att de titlarna är proportionellt fördelade över de olika åldersgränserna.

Även om vi antar att många av de oidentifierade titlarna skulle kunna hänföras till den första och andra gruppen samt att de i huvudsak vore totalförbjudna eller barnförbjudna skulle inte resultatet påverkas i någon nämnvärd omfattning eftersom skolelevernas totala angivande av titlar vi inte kunnat identifiera endast utgör 8 % av alla svar i undersökningen.

RESULTAT

UTBUDET PÅ VIDEOMARKNADEN

Vad är det för filmer barn och ungdom kan se på video?

Låt oss börja med videomarknaden och ett övergripande perspektiv.

Vad är det för filmer som förekommer på video?

Om vi gör antagandet att de titlar som är benämnda i undersökningen i någon mening speglar den större delen av vad som finns på marknaden och erbjuds ungdomar, kan vi börja med att säga följande;

Barntillåtna, barnförbjudna och totalförbjudna videofilmer

- * Av de 647 identifierade titlarna återfinns 31 % bland de *barntillåtna* eller *tillåtna från 11 år*.
- * De resterande 69 % är således *tillåtna från 15 år* eller *totalförbjudna*.
- * Andelen som är *tillåtna från 15 år* utan att biografbyrån krävt några *klipp* i filmen är 42 %.
- * De titlar som biografbyrån har *tillåtit från 15 år* efter *klipp* utgör 21 % bland de identifierade titlarna. Dessa videofilmer är intressanta eftersom många hävdar, som vi tidigare nämnt, att de på videomarknaden ofta förekommer i oklippt version.
- * De *totalförbjudna* filmerna utgör 7 % av de identifierade titlarna.

Från snälla till otäcka videofilmer

Med samma antagande om de förekommande titlarna som ovan, dvs. att de i någon mån speglar utbudet till ungdomar, kan frågan om vad det finns för filmer på videomarknaden också besvaras med avseende på olika *genrer* och här finner vi följande fördelning av de identifierade 647 titlarna:

Tecknade filmer	1%	Gangsterfilmer	1%
Komedi	19%	Varulvs- och vampyrfilmer	1%
Drama	22%	Skräck	14%
Äventyr	9%	Zombie-filmer	2%
Science fiction	4%	Karate och Ninja-filmer	3%
Boxning	0%	Krigsfilmer	3%
Western	2%	Våldsfilmer	14%
Pornografi	3%	Polisvåldsfilmer	2%
100%			

De fem största genrererna i det vi kallar videomarknadens utbud till ungdomar är sålunda: *Drama* 22 %, *Komedi* 19 %, *Våldsfilmer* 14 %, *Skräck* 14 % och *Äventyr* 9 %.

Det är uppenbart att våld och skräck "säljer" men det är värt att uppmärksamma att det också finns en hel del "oskyldiga" filmer.

Om vi utgår ifrån vår definition av genreskalan och tänker oss genrer-na som en stigande skala i riktning mot mer otäcka och skadliga filmer så kan vi också räkna fram ett mått på utbudet. Ordnar vi de benämnda titlarna enligt den tidigare nämnda genreskalan kommer vi till *äventyr* vid 50 %, dvs. när det gäller det vi kallar utbudet är medelvärdet, lika med *äventyr*.

NÅGRA FAKTA OM UNDERSÖKNINGENS VIDEOFILMER

Filmernas ursprungsland

Av de 647 identifierade titlarna är 607 filmer (94 %) gjorda i USA eller i samproduktioner med USA-bolag.

20 filmer (3 %) är gjorda i Sverige.

6 filmer är gjorda i Italien.

5 filmer är gjorda i England.

2 filmer är gjorda i Frankrike.

2 filmer är gjorda i väst-Tyskland.

Australien, Finland, Holland, Island samt en samproduktion Sovjet – Japan svarar för en film vardera.

Rättslig prövning

Sedan den s.k. videovårdslagen började tillämpas har ett antal filmer blivit prövade i olika tingsrätter.

I de uppgifter om sådana videofilmer vi har haft tillgång till, juni 1987, finner vi 19 titlar som också återfinns bland de videofilmer skolungdomarna har benämnt.

12 videofilmer är fällda i en eller flera tingsrätter och några även i hovrätter.

För de 7 övriga videofilmerna gäller att de blev fällda i någon tingsrätt och friad i någon annan.

VAD HAR FILMERNAS SKOLUNGDOMAR SER FÖR ÅLDERSGRÄNS?

Barntillåtet och barnförbjudet

Om det ovan redovisade kan sägas spegla marknaden så blir det intressant att titta på hur och i vilken utsträckning skoleleverna, 12-17 år, utnyttjar utbudet.

Hur fördelar sig tittandet på filmer som är barntillåtna eller tillåtna från 15 år osv.?

Genom att utgå ifrån skolelevernas svarsfrekvenser på frågan om vilken den *senaste respektive bästa videon* man sett heter, kommer vi fram till följande fördelning:

Senast sedda video och bästa video - åldersgränser.

	Senaste video	Bästa video	
Tillåten från 11 år el. helt barnt.	41%	38%	(31%)*
Tillåten från 15 år utan klipp	42%	46%	(42%)
Tillåten från 15 år efter klipp	14%	13%	(21%)
Totalförbjuden	3%	3%	(7%)
	100	100	(101)

*Siffrorna inom parantes visar fördelningen för det s.k. utbudet.

Det står klart att många barn och ungdomar inte alltid utnyttjar möjligheterna att på video se de mer otäcka och skrämmande filmerna i den utsträckning som de förekommer på videomarknaden. Den här

iakttagelsen redovisades redan i den förra rapporten, Ds U 1987:8, Bilaga 3, men då på ett mindre underlag.

Det är även värt att notera att skoleleverna i mycket stor utsträckning väljer barntillåtna filmer eller filmer tillåtna från 11 år men att utbudet på det området inte är fullt så omfattande.

På frågan om *bästa videofilm* tycks nästan hälften av eleverna svara, välja filmer tillåtna från 15 år utan klipp. Motsvarande siffror för *utbudet* ligger 4 % lägre.

De klippta 15-årsfilmerna och de totalförbjudna utgör tillsammans 16 % av de filmer som angivits som bästa videofilm och 17 % som senaste videofilm medan dessa kategorier utgör 28 % i *utbudet*.

Det finns alltså ett större utbud av riktigt otäcka filmer än vad det finns efterfrågan bland skoleleverna.

Under 15 år och barnförbjudna filmer.

Av skoleleverna som är mellan 12 och 14 år uppger 39 % en icke-barn-tillåten film som senaste video. Dvs. mindre än hälften utnyttjar möjligheten att på video se det man inte skulle få se på bio. 9 % uppger en videofilm som är tillåten från 15 år först efter klipp och 1 % en totalförbjuden film.

VAD SER SKOLUNGDOMARNA FÖR GENRER?

Senaste och bästa video – genre

Ser vi därefter på hur tittandet bland skoleleverna, vad gäller den senaste videofilmen och bästa videofilmen, fördelar sig på videofilmernas genrer får vi följande uppställning:

	Senaste video	Bästa video	
Tecknade filmer	0,5%	0%	(1%)*
Komedi	28%	25%	(19%)
Drama	14%	16%	(22%)
Äventyr	15%	14%	(9%)
Science fiction	6%	7%	(4%)
Boxning	2%	3%	(0,5%)
Western	1%	1%	(2%)
Pornografi	1%	0,5%	(3%)
Gangsterfilmer	1%	1%	(1%)
Varulvs- och vampyrfilmer	1%	1%	(1%)
Skräck	10%	12%	(14%)
Zombie-filmer	0,5%	0%	(2%)
Karate och Ninja-filmer	4%	4%	(3%)
Krigsfilmer	2%	3%	(3%)
Våldsfilmer	11%	12%	(14%)
Polisvåldsfilmer	2%	1%	(2%)
	99	100,5	(100,5)

*Siffrorna inom parantes visar fördelningen för det s.k. utbudet.

De fem genrer som toppar listan över vad skoleleverna senast såg är sålunda: komedi 28 %, äventyr 15 %, drama 14 %, våldsfilmer 11 % och skräckfilmer 10 %.

Även då det gäller vad eleverna tycker är bäst återfinner vi samma genrer: komedi 25 %, drama 16 %, äventyr 14 %, skräckfilmer 12 % och våldsfilmer 12 %.

Förändrat val av videofilmer

Skillnaden mellan svaren på frågorna *senaste* respektive *bästa* videofilm är mycket liten. Skillnaden som finns handlar om att några fler elever väljer något "grövre" filmer som *bästa* videofilm än vad de uppger som *senaste* video.

Här kan vi konstatera att det med största sannolikhet har skett förändringar.

Vad såg skolungdomar på video 1981?

Jämför vi resultatet med en sex år gammal undersökning (Wall, J., och Cederblad, M-L., *Video och skolungdomar*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet 1982.) finner vi ganska stora skillnader.

Det bör påpekas att frågorna var annorlunda formulerade och genreindelningen gjordes av eleverna själva men jämförelsen bör ändå ha viss relevans.

Rangordningen av de fem vanligaste kategorierna som eleverna 1981 uppgav var följande för vad de hade *senast* sett på hyrda/köpta kassetter: 1. våldsfilmer, 2. deckare, 3. vanliga långfilmer, 4. humorprogram, 5. porrfilmer.

Medan rangordningen över vad man *tycker om att se på video* var följande: 1. deckare, 2. humorprogram, 3. vanliga långfilmer, 4. våldsfilmer, 5. sport.

Att våldsfilmerna hamnade överst på listan samt att även porrfilmer förekom högt upp var karaktäristiskt 1981 men är som vi kan se inte fallet sex år senare.

En förklaring till detta kan vara att videotittandet 1981 var en ny företeelse och lockade i större utsträckning än nu till att titta på det förbjudna. Videomarknadens utbud var mycket mer begränsat än det är idag. Dessutom hade inte föräldrar och andra vuxna i så stor utsträckning börjat prata med sin barn och ungdomar om vad de såg. Lagstiftningen inom området har förmodligen också kommit att spela en viss roll åtminstone indirekt.

Kategorin "vanliga långfilmer" är naturligtvis svår att använda vid jämförelsen med här redovisade genreindelning men det är ändå uppenbart att det 1981 fanns en tydlig skillnad mellan vad man sett och vad man tyckte om att se. Man såg otäckare filmer än man egentligen tyckte om att se.

Vad bestämmer senaste och bästa video?

1981 tolkade vi den här skillnaden så att eleverna utsatte varandra för gruppträck samt att det berodde på de unga tonåringarnas jakt på det förbjudna. Det var svårt att i butiken veta vad videofilmerna faktiskt innehöll och därför blev många besviken på det man sedan såg.

Hur kan man då förklara att det inte längre är så stor skillnad mellan "senaste" och "bästa" video samt att skillnaden snarare har en svag tendens att gå i motsatt riktning?

Naturligtvis lockas många ungdomar i frigörelseprocessen också idag att titta på det förbjudna men kanske finns det också nya faktorer som har betydelse.

Må hända kan den ovan nämnda skillnaden tolkas så att de flesta skolelever faktiskt tittar på det som de tycker om, att många vet en hel del om utbudet och att gruppträcket inte har fullt så stor betydelse längre.

En tänkbar förklaring kan med andra ord vara att många barn och ungdomar har utvecklat vissa kunskaper om videomarknaden på så sätt att de faktiskt *vet* mer om innehållet i videofilmerna idag än 1981, att de har utvecklat vad en del ungdomsforskare kallar kulturell kompetens och att de därför mer aktivt väljer de videofilmer de vill se.

En mer pessimistisk tolkning skulle vara att för en stor del av skolelevorna är videofilmerna ett dåligt surrogat som inte längre ger några upplevelser av betydelse. I enkätsvaren blir därför den "senaste" ofta samma som den "bästa". I de fall man inte minns anger man den videotitel som lämnade mest intryck, dvs. var mest spektakulär.

UTBUDETS BETYDELSE

Är bra filmer barnförbjudna?

När det gäller skillnaden mellan åldersgränserna för *senaste* och *bästa* video (sid. 167) ser vi att det endast handlar om en förändring av fördelningarna mellan *tillåten från 11 år eller helt barntillåten* och *tillåten från 15 år* på så sätt att *bästa* video har en större andel tittare på filmer med *tillåten från 15 år utan klipp* än motsvarande för *senaste* video. För *tillåten från 15 år med klipp* och för *totalförbjuden* finns det inga skillnader mellan fördelningarna.

Tittar vi sedan på motsvarande skillnader mellan *senaste* och *bästa* video med avseende på genreindelningen (sid. 169) finner vi att drama, science fiction, boxning, skräck och våldsfilmerna har en eller två procentenheter mer för *bästa* än för *senaste* video. Och att de i huvudsak har förlorat dessa från komedi, äventyr m.fl.

Med tanke på skillnaden mellan *bästa* och *senaste* video med avseende på åldersgränser, kan man naturligtvis spekulera i om det helt sonika är så att de *bästa* videofilmerna (mest spännande, *bästa* intrigen, *bästa* skådespelargestaltningarna etc.) faktiskt finns bland filmer som har ål-

dersgränsen *tillåten från 15 år* och att det just är skolungdomarnas kulturella kompetens som här kommer till uttryck.

Om den mer pessimistiska tolkningen skulle gälla, dvs. den som handlar om att avtrubbade videotittare vill se grövre filmer för att uppleva något, borde skillnaderna vara större och dessutom komma till uttryck som en ökning för åldersgränserna *tillåten från 15 år med klipp* samt *totalförbjuden*.

Vad skolelever ser och vad som finns i utbudet

Av sammanställningen på sid. 169 framgår att genren *komedi* förekommer betydligt oftare som "senaste" video (28 %) än den förekommer i utbudet (19 %).

Även filmer som klassas som *äventyr* förekommer betydligt oftare bland de "senaste" videofilmerna (15 %) än i utbudet (9 %).

Det omvända förhållandet råder för genren *drama* och även – om dock betydligt svagare – för *skräck- och våldsgenrerna*. De förekommer oftare i det vi antar liknar utbudet även om skillnaden endast rör sig om 3 – 4 %-enheter.

På grund av detta kan man anta att barnen och ungdomarna i större utsträckning skulle vilja titta på komedi och äventyr men att de i större utsträckning än vad vi kan anta de egentligen vill, hänvisas till drama, skräck- och våldsfilmer.

DE TIO VANLIGASTE VIDEOFILMerna

Senaste videofilm

Det mest iögonfallande vad det gäller svaren på frågan om *senaste video* är att spridningen av elevernas svar är så mycket större än vad vi förväntade oss.

Den populäraste filmen får bara 4 % av alla svar. Antalet olika titlar som förekommer som svar är mycket omfattande. Om vi t.ex. räknar alla olika titlar som har fått tre svar eller fler kommer vi till 128 titlar.

TITEL	FRE- KVENS	GEN- RE	BEDÖM- NING
POLISSKOLAN, ALLA DELAR	4%	2	1
TILLBAKA TILL FRAMTIDEN	3%	5	1
FIRST BLOOD-RAMBO	2%	15	2
INDIANA JONES OCH DE FÖR- DÖMDAS TEMPEL	2%	4	2
SÄLLSKAPSRESAN 2	2%	2	1
ROCKY, DEL 1 - 4	2%	6	2
TEEN WOLF	1,5%	2	1
GREMLINS	1%	11	2
TERROR PÅ ELMSTREET	1%	11	3
VITTNE TILL MORD	1%	3	1
	19,5 %		

19,5 % av alla som svarat på frågan uppgav någon av dessa 10 titlar.

*Siffrornas betydelse, se sid. 158-160.

Hälften av de uppgivna titlarna har åldersgränsen 1. Räknar vi fram vad medelvärdet är för de tio vanligaste titlarna hamnar vi också på 1, dvs. tillåten från 11 år eller för yngre.

Endast en titel – *TERROR PÅ ELMSTREET* – är tillåten från 15 år efter klipp. I det sammanhanget bör det också tilläggas att det finns två delar med den titeln. Den första är tillåten från 15 år utan klipp medan den andra efter klipp.

Det finns som vi kan se två skräckfilmer och en våldsfilm med bland de tio vanligaste videofilmerna. Om vi försöker ge ett mått utifrån genreindelningen hamnar vi på medelvärdet 4 ($Md = 4$), dvs. på genren *äventyr*.

Resultatet för hela fördelningen – senaste video

Medianen för hela fördelningen av svar på *senaste* videofilm vad det gäller åldersgräns är 2, dvs. den genomsnittliga videofilmen skoleleverna uppgett som senaste video är tillåten från 15 år utan klipp.

Motsvarande beräkning för genre är samma som för de tio främsta titlarna $Md = 4$, dvs. *äventyr*.

Den stora spridningen, dvs. att många elever för *senaste* video har uppgivit många olika titlar, ger en något motsägelsefull bild. Knappt 20 % av eleverna namnger de tio mest frekventa videofilmerna. Vi kan möjligen tolka detta så att även om många skolelever har vissa kunskaper om videomarknadens filmer så leder sökandet efter att hitta en videofilm man tycker är bra, till att man väljer i det utbud som för stunden exponeras hos videouthyraren. Detta återspeglas i svaren för *senaste* video.

Vill vi säga något generellt om skolelevers videotittande kan vi inte hävda att de vanligaste videofilmerna som skoleleverna tittar på handlar om våld och skräck. Istället handlar det i stor utsträckning om äventyr och komedier.

Den vanligaste videofilmen skoleleverna anger är visserligen tillåten först från 15 år men har inte bedömts som så grov att man måste klippa i den.

Bästa videofilm

Här finner vi en något mindre spridning. De olika videofilmer man vill kalla "bästa" är till antalet mer begränsade. Över en fjärdedel av eleverna eller 26,5 % uppger en av följande tio videofilmer.

TITEL	FRE- KVENS	GEN- RE	BEDÖM- NING
TILLBAKA TILL FRAMTIDEN	4%	5	1
FIRST BLOOD-RAMBO	3,5%	15	2
POLISSKOLAN, ALLA DELAR	3%	2	1
ROCKY, DEL 1 - 4	3%	6	2
GREMLINS	3%	11	2
SNUTEN I HOLLYWOOD/ BEVERLY HILLS COP	2%	2	2
JAKTEN PÅ DEN FÖRSVUNNA SKATTEN	2%	4	3
TRACYS HÄMND	2%	3	2
TERROR PÅ ELMSTREET, DEL 1 - 2	2%	11	3
GIRLS JUST WANT TO HAVE FUN	2%	2	1

Här har vi tre filmer som är tillåtna från 11 år eller för yngre barn, fem titlar från 15 år utan klipp och två tillåtna från 15 år efter klipp.

När det gäller åldersgränsen hamnar vi alltså med medelvärde på 2, dvs. tillåten från 15 år utan klipp. Samma värde får vi för hela fördel-

ningen. Det innebär jämfört med den *senaste* video att vi för *bästa* ökar ett steg då det gäller åldersgräns och de tio mest frekventa titlarna.

Räknar vi fram medelvärdet för genren hamnar vi på *science fiction* ($Md = 5$).

Men medelvärdet för hela fördelningen av svar på *bästa* videofilm vad det gäller genre, ligger på 4, dvs. *äventyr*.

Även om medelvärdena för hela fördelningen är desamma för *senaste* och *bästa* video med avseende på åldersbedömning, kan vi konstatera att det finns en liten skillnad som antyder att *bästa* video är något mer otäck än *senaste* video.

Fortfarande är det dock giltigt att påstå att de *bästa* videofilmerna skoleleverna vanligtvis uppgjer inte tillhör de mer otäcka och skrämmande.

Värsta videofilm

Även om det inte är de totalförbjudna eller mer skrämmande videofilmerna eleverna vanligtvis ser vet vi att många sådana filmer förekommer i utbudet.

För framförallt de yngre eleverna kan tittandet på någon enstaka riktigt otäck film naturligtvis få konsekvenser. Det är därför av intresse att få någon uppfattning om vad skoleleverna själva upplever som *värsta* videofilm.

En fråga som fanns i undersökningen var: "Vad heter den värsta eller någon av de värsta videofilmer (otäckaste, mest skrämmande eller liknande) som du har sett?"

TITEL	FRE- KVENS	GEN- RE	BEDÖM- NING
TERROR PÅ ELMSTREET, DEL 1 - 2	8,5%	11	3
FREDAGEN DEN 13:E, DEL 1 - 5	6%	15	3
HUSET SOM GUD GLÖMDE, DEL 1 - 3	5%	11	2
THE SHINING	4%	11	2
EXORCISTEN	3,5%	11	2
ALLA HELGONS BLODIGA, DEL 1 - 3	3,5%	11	3
ALIEN, DEL 1 - 2	3%	5	2
MOTORSÅGSMASSAKERN, DEL 1 - 2	3%	15	4
HAJEN, DEL 1 - 3	3%	11	2
POLTERGEIST, DEL 1 - 2	2%	11	2

41,5 % av de som svarade på denna fråga uppgav någon av dessa tio filmer.

Här förefaller eleverna att vara tämligen samstämmiga. Hela 41,5 % uppger någon av dessa tio titlar. Samtidigt bör vi uppmärksamma att åtta av titlarna står för filmer med fler än en del, dvs. filmbolagen har utnyttjat framgångsrika filmtitlar för att lansera flera filmer under samma namn. I vissa fall har delarna inget med varandra att göra varför de till och med kan ha olika åldersbedömning.

Genre och åldersbedömning stämmer dock i de flesta fallen för de filmer med flera delar som vi redovisar här.

Genomsnittsvärdet för åldersgränsen för *värsta* videofilm ligger på $Md = 3$, dvs. *tillåten från 15 år efter klipp* både för de tio mest frekventa och för hela fördelningen.

Som tidigare påpekats görs en distinktion mellan 15 år utan klipp och 15 år efter klipp eftersom det senare alternativet innebär att biografbyrån bedömt filmen som för otäck att visa om man inte först klipper bort vissa sekvenser. Risken att filmen i videoversion är den oklippta versionen kan inte uteslutas.

När det gäller medelvärdet för genre hamnar vi på $Md = 11$, vilket betyder *skräckfilm*. Detta gäller såväl hela fördelningen som för de tio vanligaste titlarna.

Fördelningen över de olika genrerna för den värsta videofilmen

Att just skräckfilmer dominerar i vad eleverna uppger som den värsta filmen de har sett, är särskilt påtagligt då vi tittar på fördelningen av de olika genrerna som finns kopplade till svaren för *värsta videofilm*.

VÄRSTA VIDEO - GENRE

Titel	Var. värde	%	kum. %
Tecknade filmer	1	0,3	0,3
Komedi	2	0,7	1,0
Drama	3	2,4	3,5
Äventyr	4	2,4	5,9
Science fiction	5	5,9	11,7
Boxning	6	0,1	11,8
Pornografi	8	0,4	12,2
Gangsterfilmer	9	0,8	13,1
Varulvs- och vampyrfilmer	10	2,5	15,6
Skräck	11	58,1	73,6
Zombie-filmer	12	2,0	75,6
Karate och Ninja-filmer	13	1,0	76,7
Krigsfilmer	14	0,6	77,3
Våldsfilmer	15	20,6	97,9
Polisvåldsfilmer	16	2,1	100,0

De videofilmer eleverna tycker är värst är främst *skräckfilmerna*. Därefter kommer, men med en betydligt lägre frekvens, *våldsfilmer*.

Med ett ytterligare långt kliv nedåt vad det gäller frekvens kommer vi sedan till *science fiction*.

Naturligtvis kan vi inte utifrån dessa siffror dra slutsatser om vad som faktiskt är mest skrämmande för barn och ungdomar all den stund vi ju inte säkert kan veta att de har provat sig igenom alla olika genrer.

Vad vi vet är att många elever har sett skräckfilmer, våldsfilmerna m.m. utöver äventyr, komedier osv. och att de utifrån sina referensramar upplevde vissa filmer som mer skrämmande än andra.

Helt säkert är det så att genren skräck innebär en särskild lockelse på barn i vissa åldersrelaterade utvecklingsfaser. Därav följer att denna genre markant framträder som resultat på ovan nämnda enkätfråga. Det betyder inte att vi kan utesluta att andra genrer och särskilt med högre variabelvärdet än 11. Dessa kanske t.o.m. skulle skrämma många mer än skräckfilmerna men att eleverna av olika skäl inte har tittat på dem.

VAD ÄR OTÄCKA OCH SKRÄMMANDE VIDEOFILMER?

Vad "småungar" absolut inte bör se

För att försöka att i någon mån komma runt den här problematiken satte vi in en fråga där vi försökte få eleverna att tänka på vad de tror yngre barn reagerar på eller blir rädda för i hopp om att svaren också skulle spegla de egna upplevelserna inför vissa videofilmer.

Frågan formulerades så här:

"Många småungar (10 år och yngre) tittar ibland på otäcka videofilmer. Kan du ge titlarna eller namnen på några videofilmer som du själv har sett och som du absolut inte tycker småungar bör se?"

Det fanns fem rader att svara på och svaren blev många. Nedan återfinns svaren fördelade på genrer. Eftersom ordningen på svaren förmodligen återspeglar någon form av prioritering har svaren från de olika svarsraderna delats upp.

Genrer efter svar på frågan: Vad "småungar" absolut inte bör se

		svar 1	svar 2	svar 3	svar 4	svar 5
Tecknade filmer	1	0,3	0,3	-	1,0	-
Komedi	2	0,8	0,5	0,8	1,0	0,6
Drama	3	1,6	2,0	1,2	2,9	1,7
Äventyr	4	3,5	3,3	3,3	3,5	3,4
Science fiction	5	5,8	6,4	5,2	4,8	3,4
Boxning	6	0,6	1,5	2,5	-	0,6
Western	7	0,3	0,1	0,2	1,6	-
Pornografi	8	1,2	0,5	0,4	1,0	0,6
Gangsterfilmer	9	1,2	0,9	0,6	1,6	1,7
Varulvs- o. vampyr-film	10	2,2	2,3	2,1	1,0	1,1
Skräck	11	50,6	47,1	48,4	48,6	46,6
Zombie-filmer	12	1,6	1,9	1,0	1,6	2,9
Karate o. Ninja-filmer	13	3,1	2,8	4,2	4,5	8,0
Krigsfilmer	14	0,7	1,3	1,5	2,2	0,6
Våldsfilmer	15	24,3	26,3	25,8	20,8	26,4
Polisvåldsfilmer	16	2,1	2,8	2,7	4,2	2,3

Skräckfilmer dominerar vad man anger som svar på frågan om vad man inte tycker "småungar" bör se. Därefter följer våldsfilmer. Tillhoppa har dessa genrer omkring 3/4-delar av svaren. Antagligen speglar dessa genrer i någon mån skolelevernas proportioner vad det gäller att ha sett "förbjudna" filmer. De speglar troligen också de genrer som både lockar och skrämmer mest.

Skillnaderna mellan svar 1 och de påföljande är inte särskilt stora. Det finns dock några intressanta olikheter att lägga märke till.

Andelen som svarar med skräckfilmer på denna fråga minskar från första till sista svarsalternativet. Även science fiction-genren minskar något. De genrer som ökar något från svar 1 till svar 5 är karate och Ninja-genren och våldsfilmsgenren.

En möjlig tolkning av detta skulle vara att eleverna i första hand tänker på sina egna upplevda rädslor inför skräckfilmer, science fiction-filmer och liknande men att de därefter funderar över videofilmer som påverkansfaktorer på "småungar". Därav följer att karate- och våldsfilmer nämns i något ökande grad.

Att skolelever själva funderar över vad som påverkar barn och ungdomar apropå videofilmer är mycket troligt men minst lika troligt är att vuxnas synpunkter har kommit att införlivas med en del skolelevers tänkande och gjorts till egna synpunkter.

En möjlig tolkning av dessa svar är sålunda att de endast i ringa utsträckning speglar vad skoleleverna själva faktiskt tycker utan att de flesta eleverna istället anger filmer som de tror vuxna tycker "småungar" inte skall se.

På grund av vuxnas resonemang kring videotittandet har många ungdomar skaffat sig en föreställning om påverkan som kanske inte alltid rimmar med vad vi faktiskt vet om film och videos roll i barns och ungdomars tänkande.

VARIFRÅN KOMMER KASSETTERNA?

En viktig fråga, också med tanke på eventuell förhandsgranskning, är hur skolungdomarna skaffar sig tillgång till de videokassetter de tittar på.

Här finns en del intressanta aspekter. Bl.a. kan vi se att när det handlar om otäcka och skrämmande filmer, *värsta*, tycks eleverna ofta skaffa dem via kompisar eller genom att kopiera kassetter. När det gäller de videofilmer man tycker är *bäst* är det mer vanligt att skolungdomarna hyr dem.

*Variifrån kommer kassetterna?**Alla*

	Skaffat* bästa video	Skaffat* värsta video
Från TV	3%	4%
Hyrt	59%	43%
Köpt	1%	1%
Lånat av kompis eller kopierat	34%	45%
Vet inte	1%	5%
Inget svar	2%	3%
	100%	101%

* I den föregående rapporten finns denna sammanställning på sid. 96 men pga. ett inmatningsfel är tyvärr några av siffrorna felaktiga.

Att ungdomarna i något större utsträckning ordnar fram den *värsta* videofilmen själva har antagligen att göra med viss restriktivitet hos videohandlaren (eller att ungdomarna åtminstone bedömer det så) samt må hända att det förbjudna lockar.

När det gäller *bästa* videofilmen gäller det omvända. Som framgår av uppställningen är det nästan 60 % som uppger att de har hyrt kassetten då det gäller den bästa videofilmen.

En andel på 5 % anger att det inte vet var den "värsta" videofilmen kom ifrån, vilket förmodligen hänger samman med att skolungdomarna ofta tittar tillsammans i grupper och att många av tittarna inte har varit inblandade i införskaffandet av videokassetten.

3 % svarar inte på frågan. Undersöker vi den gruppen lite mer finner vi att den nästan bara består av pojkar och att de flesta är i 15-16-årsåldern.

Vi kan tolka detta så att dessa pojkar har gjort en bedömning av enkäten och dess frågor samt vad den ska användas till, som leder dem till att tro att uppriktiga svar får som konsekvens att videotittandet på något sätt kommer att förhindras dem. Det är möjligt att en del eller alla dessa 3 % hör till kategorin lånat eller kopierat.

Höghkonsumenter

Frågan om varifrån höghkonsumenterna (definierade som de som svarat att de tittat både "igår" och "i förrgår" samt har video hemma) skaffar sina videofilmer är också mycket intressant. Att hyra videofilmer blir ju ganska kostsamt om man t.ex. vill titta på flera filmer i veckan.

	Skaffat bästa video	Skaffat värsta video
Från TV	-	2%
Hyrt	62%	39%
Köpt	2%	3%
Lånat av kompis eller kopierat	35%	53%
Vet inte	1%	1%
Inget svar	1%	3%
	101%	101%

Här finner vi något större skillnader mellan *bästa* och *värsta*.

Över hälften, 53 %, av de höghkonsumenter som svarar på frågan om *värsta* video anger att de har skaffat den från kompis eller kopierat den. Det är 18 % fler än för *bästa*. Dessutom är det 8 % fler än vad gruppen *alla* uppger på motsvarande fråga.

Det står klart att när skolelever tittar mycket och på otäcka filmer skaffar de kassetterna i större utsträckning från kompisar och genom egen kopiering.

Varifrån kom kassetterna 1981?

Jämför vi det här resultat med hur skolelever 1981 svarade på en motsvarande fråga finner vi att andelen som skaffade sig tillgång till videofilmer via kompisar eller kopiering var betydligt färre.

Från den motsvarande undersökningen 1981: "Varifrån kom den senaste kassetten som du såg?"

Från TV	7%
Hyrd/köpt	44%
Från kompis eller kopierad	22%
Vet inte eller inget svar	26%
	99%

I anslutning till dessa siffror bör det påpekas att en stor del av skolungdomarna 1981 hade ringa kunskaper om videoteknik och videomarknad. Det bör förklara en del av de 26 % som inte svarade alls eller svarade att de inte visste vad den senaste kassetten kom från. Troligt är därför att de 26 % fördelar sig proportionellt på de tre övriga svarsalternativen.

Av jämförelsen framgår att det var ungefär hälften så många 1981 som skaffade fram kassetterna på egen hand i jämförelse med hur många som hyrde dem. De proportionerna har förändrats. Idag uppgår mellan en tredjedel till hälften att de skaffar kassetterna genom kompisar eller att de kopierar dem själva.

En del av förklaringen hänger samman med att många ungdomar idag vet hur videobandspelare fungerar, dvs. det är en enkel match att kopiera en videofilm om man har tillgång till två videobandspelare.

En tänkbar fortsatt utveckling är därför att en grå marknad särskilt vad det gäller att skaffa de mer otäcka eller skrämmande videofilmerna kommer att öka i omfattning.

SKOLELEVER OCH OTÄCKA VIDEOFILMER

Hur många tittar på videofilmer som kan vara psykiskt skadliga?

Ett antagande som principerna för biografbyråns verksamhet är baserad på är att barn kan ta psykisk skada av att se otäcka scener särskilt när hot eller våld riktas mot människor och djur.

Ett annat antagande är att med stigande ålder blir barnen och ungdomarna mer "tåliga".

Till detta resonemang har också fogats antaganden om att ju mer barn och ungdomar tittar på sådana filmer desto mer skadas de.

Med utgångspunkt från dessa antaganden blir då frågan i vilken utsträckning skoleleverna i undersökningen tittar på videofilmer som kan vara psykiskt skadliga för dem.

Totalförbjuden och barnförbjuden film efter klipp

Ett försök att närma sig frågan, kan göras genom att undersöka åldersgränserna för de titlar de uppgivit på frågan om "... senaste videofilmen hette ... som inte var inspelad från TV".

Kategorierna *tillåten från 15 år efter klipp* samt *totalförbjuden* borde uppfylla kriterierna för ett sådant urvalsinstrument.

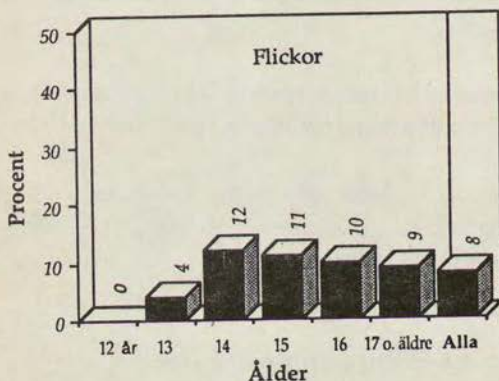
Att även ta med *tillåten från 15 år efter klipp* hänger samman med det som tidigare nämnts, nämligen att videofilmer inom den kategorin mycket väl kan förekomma på videomarknaden i oklippt version och att de då inte sällan är lika otäcka som de totalförbjudna filmerna.

Senaste videofilm – fördelning flickor efter ålder

Som *senaste video* uppgav 8 % av flickorna i undersökningen att de sett en film som är *tillåten från 15 år efter klipp* eller en *totalförbjuden* film (Diagram 1, sista stapeln).

Beaktar vi enbart de totalförbjudna filmerna blir siffran 1,6 %.

Diagram 1: *Flickor – Angivit filmer, barnförbjudna efter klipp eller totalförbjudna*

Fördelar vi flickornas svar på åldersgrupper finner vi inga 12-åriga flickor alls.

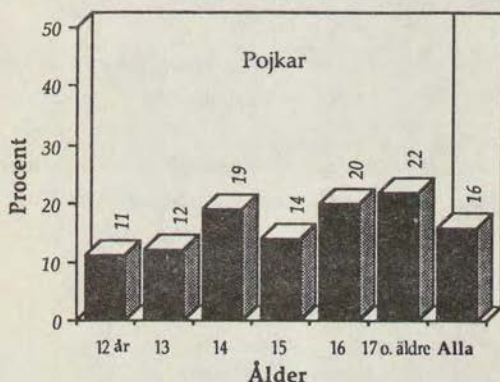
Av de 13-åriga flickorna uppgav 4 % en dylik film. För 14-åringarna ökar emellertid siffran till det tredubbla, 12 %.

Bland de 14-åriga flickorna finns fler som är intresserade av det "förbjudna" eller umgås med kamrater med ett sådant intresse och därför har sett sådana filmer. Detta är ett välbekant mönster och rimmar väl med socialpsykologiska teorier. Det är troligt att de flesta av dessa 14-åriga flickor i sina förberedelser för att lämna barndomen "använder" filmernas innehåll på ett annat sätt än de yngre flickorna.

Som vi kan se i diagram 1 sjunker intresset något bland de som har passerat det magiska 15-årssträcket. Intresset för det förbjudna är inte lika omfattande längre – eller helt enkelt inte förbjudet längre.

Senaste videofilm – fördelning pojkar efter ålder

Diagram 2: *Pojkar – Angivit filmer, barnförbjudna efter klipp eller totalförbjudna*

Andelen pojkar som uppgett en titel som går att kategorisera som 15 år efter klipp eller totalförbjuden är dubbelt så många som flickorna, 16 % (Diagram 2, sista stapeln).

Undersöker vi den grupp som har uppgivit totalförbjudna filmer finner vi att de är 2 % av alla pojkarna.

När vi ser på diagram 2 finner vi att 11 % respektive 12 % av 12- och 13-åringarna har uppgett en sådan videofilm med ovan nämnda kriterier som det senaste de såg.

Också bland pojkarna finner vi en ökning för 14-åringarna vilken sedan följs av en minskning för 15-åringarna. Det här illustrerar väl problematiken med förbudsgränser och det speciella förhållande ungdomar i puberteten har till det förbjudna. Har man som 14-åring möjlighet att kika in i det man formellt är utestängd från, tar många chansen.

Det som däremot kan verka motsägelsefullt är att andelen ökar igen för de 16- och 17-åriga pojkarna. Förklaringen hänger samman med att det i undersökningen finns fler pojkar från de praktiska yrkesutbildningarna än det finns flickor från motsvarande utbildningar. Den bakomliggande förklaringen är den att det bevisligen finns starka samband som förklarar val av praktisk utbildning som konsekvens av viss social bakgrund samt att mycket videotittande också kan förklaras med viss social bakgrund.

Utesluter vi dessa pojkar får vi en fördelning där andelarna för 16- och 17-åringar minskar på samma sätt som för flickorna.

Av alla flickor i undersökningen uppger således 8 % för frågan om senaste videofilm, en titel som vi antar kan vara psykiskt skadlig. Motsvarande resultat för pojkarna är 16 %.

En liten grupp i känslig ålder

Använder vi samma urvalsinstrument och undersöker eleverna som är under 15 år, kan vi påstå att omfattningen av tittande på psykiskt skadliga filmer är begränsad. 6 % av flickorna och 14 % av pojkarna uppger en videofilm som är tillåten från 15 år efter klipp eller totalförbud.

Inriktar vi oss på de känsliga åldrarna, 12-13 år, blir andelen naturligtvis ännu mindre. Sammanlagt rör det sig om 7,5 % som uppgivit en

videofilm som vi befarar kan vara psykiskt skadliga för dem. Vi återkommer till dem på sid. 199.

Hur många ser totalförbjudna filmer?

De tidigare redovisade fördelningarna utgick ifrån videofilmer som var barnförbjudna efter klipp samt totalförbjudna filmer. Den kategoriseringen innehåller osäkra faktorer. Vårt antagande har handlat om att filmerna, barnförbjudna efter klipp, i stor utsträckning skulle förekomma oklippta på videomarknaden. I vilken utsträckning det förhåller sig på det sättet är osäkert.

Ett mindre osäkert variabelvärde är *totalförbjuden*.

Genom att göra urvalet enbart med de totalförbjudna filmerna får vi med de filmer som kan kallas mycket otäcka och skrämmande, dvs. de filmer som helt säkert är psykiskt skadliga.

Då vi bland skoleleverna väljer ut den grupp som angivit en totalförbjuden film som *senaste video* får vi som vi tidigare visat, en mycket liten grupp om totalt 3 % av alla i undersökningen.

Fördelar vi eleverna som uppgivit dessa totalförbjudna filmer efter ålder får vi följande uppställning:

Av alla:

12 år	13 år	14 år	15 år	16 år	17 o. äldre
1%	0%	2%	2%	2%	5%

Procentsatsen gäller andelen inom varje åldersgrupp.

Vi finner 1 % procent bland 12-åringarna och inga bland 13-åringarna. Andelen för nästa tre åldersgrupper är som framgår 2 % och för 17-åringarna och de äldre 5 %.

För 12-åringarna gäller att de bara är pojkar. För 14-åringarna och de äldre är pojkar och flickorna ungefär lika många.

Den med åldern tidigare redovisade ökningen i tittandet på barnförbjudna filmer återfinns som vi kan se också i denna fördelning.

Nästan alla av dessa ungdomar uppger att de har tittat på video både "igår" och "i förrgår". De som tittar på totalförbjudna filmer tycks i de flesta fallen också återfinnas bland de vi definierar som högkonsumenter.

Undersöker vi inom vilka genrer vi återfinner de totalförbjudna filmer eleverna uppgivit som *senaste video*, finner vi följande:

Skräck	3%
Zombie-filmer	13%
Karate och Ninja-filmer	3%
Våldsfilmer	75%
Polisvåldsfilmer	6%
	100%

Drygt 80 % av de uppgivna totalförbjudna filmerna är våldsfilmer eller polisvåldsfilmer. Följt av zombie-filmer med 13 %.

Vi kan konstatera att gruppen som tittar på de filmer vi med säkerhet kan kalla psykiskt skadliga är mycket liten, att de flesta är 14 år eller äldre och att det förvånansvärt nog är nästan lika många flickor som pojkar samt att de till största del också återfinns bland de vi kallar högkonsumenter.

Skräck- och våldsfilmer

Kanske kan Statens biografbyrås bedömning av vilka åldrar som filmerna är tillåtna för anses vara ett alltför trubbigt mått på om filmerna kan åstadkomma psykisk skada på skoleleverna.

För att åstadkomma en jämförelse och därmed pröva frågan om vad skoleleverna utsätter sig för vad det gäller skrämmande och otäcka videofilmer, ur ett annat perspektiv kan vi titta på genreindelningen av de uppgivna videofilmtitlarna under den tidigare nämnda frågan.

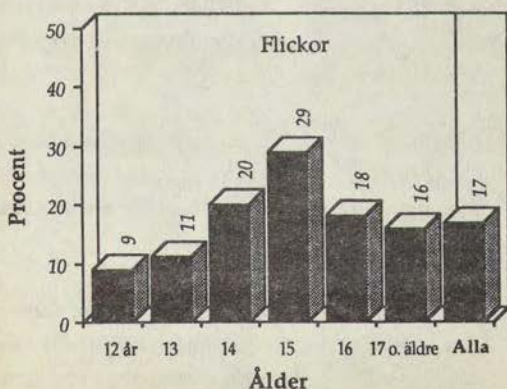
De genrer som här har tagits med är de "värsta" genrererna.

1. Nedan benämnda "SKRÄCKFILMER M.M." består av varulvs- och vampyrfilmer, skräck, zombie-filmer samt karate- och Ninja-filmer.

2. De som nedan benämns "VÅLDSFILMER" består av genrererna krigsfilmer, våldsfilmer samt polisvåldsfilmer.

Senaste videofilm - fördelning flickor efter ålder

Diagram 3: Flickor - Angivit skräck- eller våldsfilmer

17 % av flickorna uppger videofilmer inom de nämnda genrerna (Diagram 3, sista stapeln). Skräckfilmer m.m. nämns av 10 % medan våldsfilmerna nämns av 7 %.

Totalt sett får vi högre siffror när vi undersöker filmerna utifrån genreperspektivet än när vi provar frågan ur perspektivet åldersgränser. Det hänger samman med att en del filmer inom de nämnda genrerna blir tillåtna från 15 år utan att man behöver klippa i dem.

I några fall handlar det om att filmproducenterna gör filmer inom "vuxen"-genrer men med målgruppen barn eller yngre tonåringar underförstådd. Ett uppmärksammat exempel är genren skräck och filmen "GREMLINS" som filmbolaget ville ha godkänd från 11 år. I det speciella fallet bedömde dock biografbyrån filmen som allt för skrämmande för 11-åringar och satte gränsen tillåten från 15 år utan klipp.

I andra fall lyckas man göra filmerna mer "oskyldiga" trots att de place-ras inom genrerna skräck, våld m.m.

Hos de 14-åriga flickorna ser vi samma karaktäristiska ökning vad det gäller genre som då det gällde åldersbedömningar. Men här ser vi också att ökningen fortsätter för de 15-åriga flickorna.

En tänkbar förklaring kan vara att även om en del fortsätter att titta på skräck- och våldsfilmer börjar 15-åringarna göra något mer medvet-na val. De skräck- och våldsfilmer de väljer, t.ex. som filmen "THE SHINING" har vissa kvaliteter vilket gör att biografbyrån gör den till-låten från 15 år utan att klippa i den.

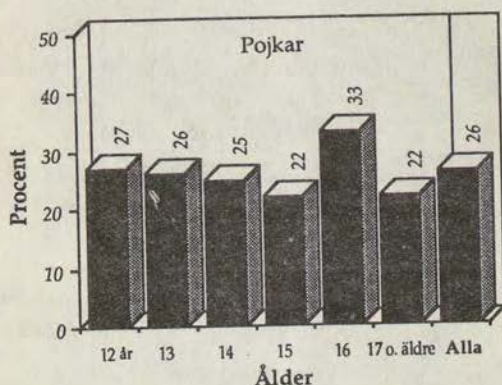
En tänkbar förklaring är således att de mer genomarbetade och namn-kunniga filmerna lättare passerar biografbyrån med åldersbedömning-en tillåten från 15 år utan klipp men hör fortfarande hemma bland gen-rerna skräck, våld m.m.

De 9 % 12-åriga och 11 % 13-åriga flickorna som uppger filmer i dessa genrer utgör en liten grupp som vi har anledning att fundera över. Vis-serligen visar de tidigare siffrorna för videofilmernas åldersgränser att

inga 12-åriga flickor fanns med och att de 13-åriga flickorna endast fanns med då det gällde kategorin tillåten från 15 år efter klipp. Men vi har ändå anledning att undra över vad dessa flickors videotittande har för betydelse för dem.

Senaste videofilm – fördelning pojkar efter ålder

Diagram 4: *Pojkar – Angivit skräck- eller våldsfilmer*

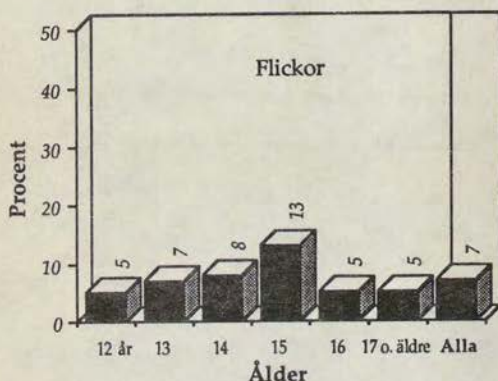

En dryg fjärdedel, 26 %, av pojkarna uppger som senaste videofilm en skräck-, våldsfilm eller annan film inom angränsande genrer (Diagram 4, sista stapeln). Den siffran måste anses hög.

Det tidigare iakttagna mönstret med en ökning kring 14-årsåldern, som därefter följs av en nedgång är inte särskilt tydligt i denna fördelning. Här är istället siffrorna höga redan från 12 år med viss nedgång för 15-åringarna. Mycket avvikande i jämförelse med motsvarande fördelning för flickorna är siffrorna för 16-åringarna med sina 33 %. Till största del hänger förklaringen samman med det som tidigare nämnts om en överrepresentation av pojkar från de praktiska yrkesutbildningarna.

Finns det otäcka och skrämmande filmer bland skolelevernas val av bästa videofilm?

Diagram 5: *Flickor – Angivit filmer, barnförbjudna efter klipp eller totalförbjudna som "bästa" video*

Totalt är det alltså 7 % av flickorna som på frågan om *bästa videofilm* anger en titel som biografbyrån har klassat som tillåten från 15 år efter klipp eller totalförbjuden (Diagram 5, sista stapeln).

Jämför vi med flickornas motsvarande svar på frågan om *senaste videofilm* (Diagram 1.) finner vi en del olikheter.

5 % respektive 7 % av de 12- respektive 13-åriga flickorna anger filmer barnförbjudna efter klipp eller totalförbjudna som *bästa videofilm*.

Som framgår av diagram 1, flickor *senaste video*, fanns inga 12-åringar med och för 13-åringarna gällde andelen 4 %.

En möjlig tolkning är att något hindrar de 12- och 13-åriga flickorna från att se det de kallar *bästa videofilm*. Det kan vara föräldrar som ingriper men det kan också vara en egen insikt om att filmerna är för otäcka.

Det kan också vara så att en del av dem gärna anger en skrämmande eller otäck film som *bästa* videofilm trots att de själva inte har sett den. Många yngre skolbarn ser ofta upp till sina äldre syskon och kamrater. Orsaken kan därför vara att deras äldre syskon eller kamrater har berättat om en skrämmande film med stor inlevelse samt påpekat att den var bra.

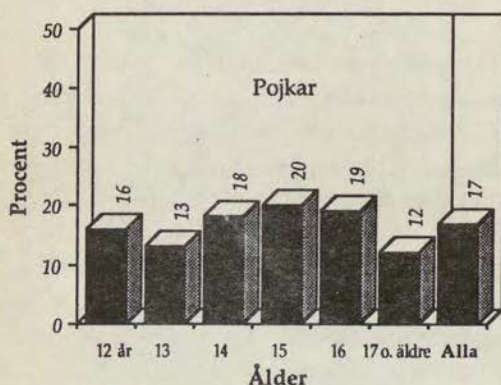
Om vi jämför de stigande proportionerna för *bästa* video, ålderssteg för ålderssteg med *senaste* video kan vi tydligt se en jämn ökning i det första fallet upp till 15 år. Motsvarande utveckling för *senaste* video är koncentrerad till åldersstegen 13 och 14 år. Den åldersgrupp som har något gemensamt från de två fördelningarna är 14-åringarna.

En möjlig tolkning är att 12- och 13-åringarna "förbereder" sig för vad de anar ska komma under ungdomsperioden, genom att framhålla titlar som äldre flickor och ibland pojkar skryter med som sin bästa videofilm, men utan att själva vilja eller våga se dem.

Att fördelningarna för de 14-åriga flickorna är likartade kan då tolkas på det sätt vi tidigare har varit inne på. I 14-årsåldern, ett år innan "barnförbudet" upphör, sker för en del flickor något som kanske kunde jämföras med en initiering. Flickorna trotsar tidigare förbud och bland annat tittar fler av dem mer på barnförbjudna filmer.

Bästa videofilm – fördelning pojkar efter ålder

Diagram 6: *Pojkar – Angivit filmer, barnförbjudna efter klipp eller totalförbjudna som "bästa" video*

När det gäller pojkarna och *bästa video*-val under rubriken totalförbjudna eller tillåtna från 15 år efter klipp finner vi att 17 % av alla pojkar anger filmer i denna kategori (Diagram 6, sista stapeln).

Skillnaden i jämförelse med flickorna är densamma som då det gäller *senaste video*. Mer än dubbelt så många pojkar uppger en dylik film som *bästa video*.

Pojkarnas svar på *bästa video* och *senaste video* under rubriceringen barnförbjuden efter klipp eller totalförbjuden och fördelade på de olika åldersgrupperna, visar en viss likhet med flickornas svar men tittandet är överlag mer omfattande.

För *senaste video* gäller samma topp för de 14-åriga pojkarna som för flickorna vilket kan tolkas på samma sätt, att ganska många pojkar i den åldern bryter mot "barnförbudet".

Stora skillnader mellan pojkar och flickor och mellan åldrarna

Den största fördelningen för *bästa* video liktydigt med filmer som är totalförbjudna eller tillåtna från 15 år först efter klipp, har såväl pojkar-na som flickorna för åldersgruppen 15 år. Det är i den åldern fler kan tillåta sig att tycka att dessa kategorier är bäst. För åldersgrupperna 16 och 17 år sjunker andelen som anger dessa kategorier som *bästa* video-film.

Detta kan troligen tolkas så att när man väl är etablerad som ungdom dvs. är 15 år eller mer, är inte längre dessa kategorier förbjudna och därmed inte heller så spännande. Videofilmstittandet får då delvis en annan inriktning.

Av alla eleverna är det en relativt liten grupp som anger de rubricerade filmerna som *bästa*. 7 % av flickorna och 17 % av pojkarna. Delar vi upp dem ytterligare och tittar på andelen som uppgivit totalförbjudna filmer som *bästa* så blir andelen av flickorna 0,5 % och för pojkarna 4 %.

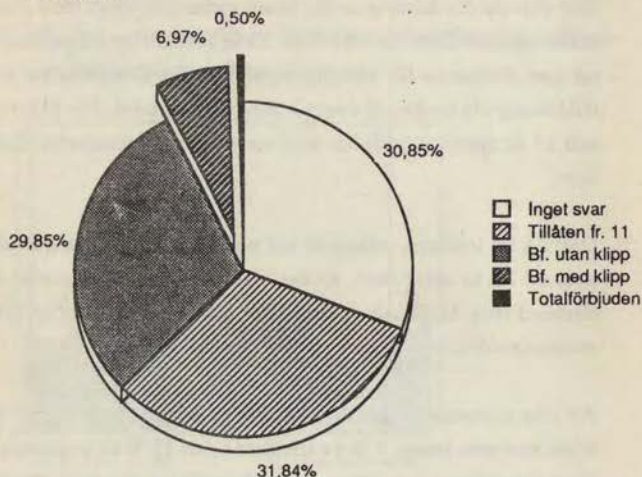
De pojkar och flickor som ingår i åldersgruppen 12–13 år och som uppgivit ovan rubricerade filmer som *bästa* är en grupp vi behöver undersöka ytterligare.

HUR MYCKET SER 12- OCH 13-ÅRINGAR PÅ OTÄCKA VIDEO-FILMER?

Eftersom det ofta uttalas en oro för att de yngre skolbarnen, i känslig ålder, ser otäcka skräck-, vålds- och pornografiska filmer och att dessa är psykiskt skadliga för dem blir det därför en naturlig följd att undersöka i vilken utsträckning som det är fallet.

Om vi antar att uppgifterna om de *senaste* videofilmerna eleverna sett i någon mån speglar vad eleverna brukar titta på så blir ett första steg att undersöka dessa filmer med avseende på åldersgränser.

Diagram 7: Åldersbedömning på de filmer 12- och 13-åringarna uppgivit

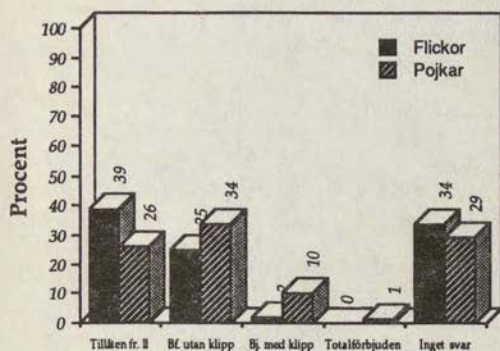

Som framgår av diagram 7 tittar 32 % av 12- och 13-åringarna på filmer tillåtna från 11 år eller yngre. 38 % uppger emellertid en icke-barntillåten film som *senaste* video. Ur denna grupp kan vi också dra fram en mindre grupp om totalt 7,5 % som uppger en film tillåten från 15 år efter klipp eller en totalförbjuden film.

Jämför vi med de äldre skoleleverna (14-16 år) finner vi att 45 % av dem uppger en icke-barntillåten film som *senaste* video. Därav är det 15 % som uppger en film tillåten från 15 år efter klipp eller en totalförbjuden film.

Vi finner att en dryg tredjedel av vad vi kallar barn i känslig ålder ser på icke-barntillåtna filmer på video. Risk finns att en del av dessa barn kan ta psykiskt skada av vad de ser. De 7,5 % av 12- och 13-åringarna som uppger "grövre" filmer är emellertid de som finns inom den större farozonen.

Diagram 8: 12- och 13-åringar fördelade på kön samt åldersgräns för senaste video

Det tycks finnas mycket stora skillnader mellan vad flickor och pojkar ser i dessa åldrar. Det framgår av diagram 8 där gruppen delas upp efter kön. Flickorna dominerar när de gäller filmerna tillåtna från 11 år. Pojkarna dominerar klart vad det gäller att ha sett filmer tillåtna från 15 år med klipp eller totalförbjudna. De pojkar som uppger att de sett en totalförbjuden film är emellertid väldigt få och utgör som framgår endast 1 %.

12- och 13-åringarnas videofilmer uppdelade efter genre

	Senaste video
Tecknade filmer	0,5%
Komedi	21%
Drama	7%
Äventyr	13%
Science fiction	5%
Boxning	2%
Western	0,5%
Pornografi	-
Gangsterfilmer	0,5%
Varulvs- och vampyrfilmer	1%
Skräck	6%
Zombie-filmer	-
Karate och Ninja-filmer	2%
Krigsfilmer	2%
Våldsfilmer	6%
Polisvåldsfilmer	2%
Inget svar	31,5%
	100

Komedi, äventyr och drama dominerar vad det gäller 12- och 13-åringarnas tittande på *senaste* video. Dessa filmer står för mer än hälften av alla svar. Science fiction och skräck omfattar 5 % respektive 6 %. Pornografi och zombie-filmer finns inte alls med. 12 % uppger någon form av våldsfilmer. Som vi nämnt tidigare är emellertid de totalförbjudna filmerna mycket få.

Hur ofta tittar 12- och 13-åringar på barnförbjudna och totalförbjudna filmer?

Som vi tidigare redogjort för tittar 41 % av skolungdomarna på video en genomsnittlig dag. Skillnaderna mellan de olika åldersgrupperna är in-

te särskilt stora. För 12-åringarna är siffran 40 %, för 13-åringarna 44 % och för de äldre 42 %.

Vad vi naturligtvis också vill veta är *hur ofta 12- och 13-åringarna tittar på barnförbjudna och totalförbjudna filmer*. Eftersom det inte fanns någon sådan fråga i enkätundersökningen får vi lov att konstruera ett mått på basis av de data vi har från skoleleverna.

Vi kan anta att de elever som mer regelbundet tittar på otäcka och skrämmande filmer *både* på frågan om *senaste* och *bästa* video uppger filmer som är barnförbjudna (såväl med som utan klipp) eller totalförbjudna.

Naturligtvis kan ett dylikt urval pga. tillfälligheter göra att vi missar en del elever som tittar mycket på otäcka filmer. Men å andra sidan kan vi vara säkra på att de vi väljer ut på detta sätt faktiskt ofta ser barnförbjudna till totalförbjudna filmer.

Andel 12- och 13-åringar som svarat att de både som senaste video och bästa video har sett film som är barnförbjuden eller totalförbjuden är 12 %.

Jämför vi denna siffra med motsvarande för de äldre skoleleverna finner vi en viss skillnad. 16 % av de äldre skoleleverna svarar mot vår definition för att ofta titta på barnförbjudna eller totalförbjudna videofilmer.

Även om många skolungdomar tittar mycket på video, och 12- och 13-åringarna utgör inga undantag, kan vi påstå att de flesta varierar sitt tittande i stor utsträckning.

Det är inte heller någon stor grupp som *ofta* tittar på barnförbjudna och totalförbjudna filmer.

När det gäller 12- och 13-åringarna måste vi dock konstatera att en grupp, omfattande 7,5-12 %, riskerar att ta psykisk skada av vad de ser på video.

Varifrån skaffar 12- och 13-åringarna sina kassetter?

Tidigare redogjorde vi för varifrån alla respektive de högkonsumerande skoleleverna skaffar sig sina kassetter (sid. 183). Att så höga andelar av eleverna som 34 % för *bästa* videofilm och 45 % för *värsta* videofilm uppger att de skaffat dem från en kompis eller har kopierat filmen är viktigt att uppmärksamma apropå diskussionerna om förhandsgranskning.

Minst lika intressant är frågan om varifrån de 12- och 13-åriga barnen skaffar sig sina kassetter.

12- och 13-åringarna och deras kassetter

	Skaffat bästa video	Skaffat* värsta video
Från TV	5%	7%
Hyr	59%	37%
Köpt	1%	1%
Lånat av kompis eller kopierat	33%	47%
Vet inte	1%	5%
Inget svar	2%	3%
	101%	100%

* 61 % av alla 12-13-åringar uppger ett svar på frågan om *värsta videofilm*.

Då det gäller 12-13-åringarna får vi nästan identiska svar med gruppen alla på frågan om varifrån den *bästa* videofilmen kommer. Men för *värsta* videofilm finner vi en del skillnader.

Här gäller att 6 % färre 12- och 13-åringar än gruppen *alla* uppger "hyrt" som sätt att skaffa videofilmen på. Istället har de i större utsträckning (2 %) än gruppen *alla* skaffat kassetten genom en kompis alternativt kopierat den. 3 % fler uppger att de skaffat den genom att spela in från TV.

VIDEOTITTANDE OCH VERKLIGHETSUPPFATTNING

I undersökningen finns ett antal attityd- och skattningsfrågor. I den tidigare rapporten redovisas en del av resultaten. Till den kompletterande rapporten har vi lagt ned mycket arbete på att undersöka olika hypoteser om samband mellan videotittande och synen på våld, skattnings av mord m.m.

Inom ramen för denna undersökning finner vi emellertid inga klara samband som kan bekräfta hypoteserna att skolungdomar som tittar mycket på videovåldsfilmer skulle få en skev verklighetsuppfattning. Inte heller finner vi sådana samband att vi kan påstå att lärares samtal med eleverna på lektionstid om video skulle leda till ett minskat videotittande.

Trots att resultaten inte bekräftar våra hypoteser anser vi det ändå riktigt att redovisa åtminstone en del av dessa sambandsprovningar.

Skattnings av antal mord som begås

Som vi kunde visa i den förra rapporten fann vi att hela 3/4-delar hade skattat antal mord i Sverige per år, fel. Nästan hälften hade skattat antalet för högt.

Vad kan det finnas för orsaker till dessa överskattningar? Kan mycket videotittande vara en del av förklaringen?

Om detta är fallet borde de som tittade lite eller inte alls samt ser oskyldiga filmer, i större utsträckning skatta morden mer korrekt eller för lågt. Det omvända förhållandet borde gälla för de som tittade mycket och som ser mer otäcka filmer.

Vad vi fann var att det *inte* fanns någon skillnad mellan gruppen som omfattade alla i undersökningen och gruppen högkonsumenter (utgörande 12 % av alla).

För att ytterligare pröva frågan om samband mellan videotittande och bedömningen av antalet mord valde vi ut två grupper skolelever. En grupp som uppgivit skräck- eller våldsfilm (genrer 11–16) som *bästa och senaste* videofilmer och en grupp som uppgivit mycket oskyldiga filmer (genrer 1–4) som *bästa och senaste* videofilmer. Vårt antagande är att uppgifterna om bästa och senast videofilm speglar vad eleverna vanligtvis ser. Den hypotes vi uppställde var sålunda att de som vanligtvis såg skräck, våld, m.m. – i större utsträckning skulle överskatta morden i verkligheten samt att de som såg oskyldiga filmer i mindre utsträckning skulle överskatta antalet mord.

Bästa och senaste videofilm, genre / skattat antal mord i Sverige per år

Flickor

som uppgivit:

Oskyldiga
filmer

Skräck,
våld m.m.

Skattat antal
mord,

rätt
för högt
för lågt

26%
50%
25%

101%

30%
43%
27%

100%

Pojkar

som uppgivit:

Oskyldiga
filmer

Skräck,
våld m.m.

Skattat antal
mord,

rätt
för högt
för lågt

25%
42%
33%

100%

20%
47%
33%

100%

Som framgår är det fler av flickorna som skattar antalet mord rätt av de som uppger skräck- eller våldsfilmer än av de som uppger oskyldiga filmer, med andra ord ett mycket svagt samband som går i *motsatt* riktning.

För pojkarna däremot visar jämförelsen att en något mindre grupp skattar rätt av de som uppger de mer otäcka genrerna i jämförelse med de som uppger oskyldiga filmer. Dessutom är det 5 % fler som överskattar morden. Dessa skillnader om dock lika svaga, återfinns vid några andra jämförelser.

Extrema högkonsumenter och skattning av mord

Vi valde ut en grupp som är extrema högkonsumenter. Totalt utgör de 4 % av alla. De har tittat på video både "igår" och "i förrgår" över 1,5 timmar samt har video hemma. Dessa jämförde vi med gruppen alla.

Skattat antal mord i Sverige per år, gruppen alla / gruppen extrema högkonsumenter

Flickor:	Extrema högkonsumenter	Alla
Skattat antal		
mord,		
rätt	23%	27%
för högt	46%	48%
för lågt	32%	25%
	101%	100%

Pojkar:	Extrema högkonsumenter	Alla
Skattat antal		
mord,		
rätt	21%	24%
för högt	52%	43%
för lågt	28%	33%
	101%	100%

Här finner vi vissa skillnader som till synes stöder antagandet att verklighetsuppfattningen skulle kunna påverkas av mycket videotittande.

Vi kan se att andelen flickor är 4 % färre bland högkonsumenterna då det gäller att skatta antalet mord rätt. För pojkarnas del är andelen 3 % färre.

Det som emellertid gör jämförelserna motsägelsefulla är att andelen flickor i högkonsumentsgruppen tenderar att bli fler då det gäller att skatta morden för lågt och två procent färre vad det gäller för höga skattningar. Medan det omvända gäller för pojkarna.

Skillnaden då det gäller överskattningen av antalet mord bland pojkar-
na är 9 %. Detta skulle då tyda på att några av pojkarna påverkas vad
det gäller verklighetsuppfattning, av mycket videotittande.

Här finns emellertid vissa felkällor att uppmärksamma. För det första
är *antalet* pojkar bland de extrema högkonsumenterna så lågt att det är
diskutabelt om man kan grunda några slutsatser på denna nioprocenti-
ga skillnaden. För det andra vet vi att de extrema högkonsumenterna
till största del består av äldre pojkar. De äldre pojkarna tenderar, oav-
sett mycket eller lite videotittande, att överskatta antalet mord.

Det kan inte helt uteslutas att en liten grupp, bestående av nästan bara
pojkar, faktiskt påverkas av vad de väljer att se på video på så sätt att
deras verklighetsuppfattning ifråga om hur många människor som de
tror mördas, påverkas.

Gruppen är i sådant fall mycket liten. En analys av åldrarna visar att
de i huvudsak återfinns bland de yngsta pojkarna (12 år) samt bland de
äldsta (16 år och äldre).

De viktigaste iakttagelserna är dock att för den största delen av grup-
pen högkonsumenter eller de som ofta ser otäcka och skrämmande fil-
mer, gäller att de *inte* skattar morden annorlunda än hela undersök-
ningsgruppen.

Som vi visade skattar nästan hälften av eleverna morden för högt oav-
sett om de tittar mycket eller lite.

Studerar vi resultaten som redovisades i den tidigare rapporten om
skattning av trafikoffer samt vilken nyhetsförmedlare man främst litar
på, kan man förmoda att elevernas förvrängda verklighetsuppfattning
inte åstadkoms av videofilmer, utan har sin bakgrund i nyhetsmedier-
nas arbetssätt.

Påverkas skoleleverna av att man i skolan pratar om video?

Som framgår av den tidigare rapporten uppger 56 % av alla skolelever att man aldrig pratat om video på lektionstid. Denna höga siffra är i och för sig något man kan fundera över med tanke på att det just är lärare som så ofta framhåller mycket videotittande som tänkbar förklaring till okoncentration, bråkighet m.m. i skolan. Siffran blir än mer märklig då vi jämför med undersökningen från 1981. Då uppgav 46 % att de aldrig pratat om video på lektionstid. Det har m.a.o. skett en nedgång.

En mer grundläggande fråga blir emellertid om samtal i skolan om video har någon effekt på skolelevers videotittande.

Om så vore borde högkonsumenterna i större utsträckning än gruppen alla uppge att de *inte* har pratat om video. Likaså borde de som mest av allt sett otäcka videofilmer i något större utsträckning vara de som inte pratat om video.

Jämförelsen med hela gruppen alla och gruppen högkonsumenter ger emellertid samma siffra. 56 % uppger att de inte pratat om video i skolan.

Jämför vi med den lilla extremgruppen som tittat över 1,5 timmar både "igår" och "i förrgår" blir siffran 66 %. Men skillnaden är delvis skenbar. I denna extremgrupp har vi fler äldre skolelever. Även i gruppen alla svarar de äldre eleverna i mycket större utsträckning att de inte pratat om video i skolan.

Att *omfattningen* på videotittandet skulle påverkas av att man på lektionstid pratar om video tycks det alltså inte finnas belägg för i den här undersökningen.

Hur är det då med frågan om *vad* man tittar på?

Senaste videofilm – genre / pratat om video i skolan

	Komedier, western m.m.	Science fic., äventyr m.m.	Skräck, våld m.m.
Aldrig pratat	57%	57%	60%
Pratat någon gång eller ofta	43%	43%	40%
	100%	100%	100%

Även då det gäller vilken typ av videofilm man senast såg tycks resultatet bli i stort sett detsamma. Mellan 40 % – 43 % uppger att de någon gång till ofta har pratat om video i skolan. Andelarna är nästan desamma oavsett om den senaste filmen var en komedi eller en våldsfilm.

Skolelevernas syn på straff för dråp

Av viss betydelse är också skolelevernas syn på straff för mord eller dråp. Vi antog att om mycket videotittande påverkar skoleleverna skulle deras syn på hur samhället borde straffa människor som tar livet av andra också förändras.

Dessa förändringar borde komma till uttryck i skillnader mellan gruppen *alla* och gruppen *högkonsumenter*.

I enkäten återfinns en fråga med följande lydelse:

"I samband med ett par uppmärksammade misshandlingar där offren dog har man pratat mycket om vilka straff gärningsmännen borde ha.

Vad anser du?

Om en 17-årig pojke eller flicka – i något som börjar som ett vanligt bråk – slår en annan så hårt att denna person dör, vad bör han eller hon få för straff?"

Strafftid i fängelse	Alla	Högekonsumenter
2 år	16%	17%
4 år	16%	17%
6 år	13%	9%
10 år	19%	20%
Annat straff eller behand.	36%	38%
	100 %	101 %

Som framgår finns inga skillnader av betydelse mellan de båda grupperna. Vi kan inte heller finna några större skillnader mellan pojkar och flickor.

Det enda som det finns anledning att särskilt notera är den relativt höga andelen som anger 10 år som straffsats.

DISKUSSION AV RESULTATET

Utöver vad som har presenterats i den första rapporten om att videotittandet generellt har ökat och att videon pga. sin lättillgänglighet kommit att bli en del av ungdomars vardag och psykosociala utveckling, vet vi nu också något om innehållet i de videofilmer skoleleverna ser.

Resultatet visar att videotittandet för den största delen av skolungdomar i åldern 12–16 år inte omfattar de filmer som anses vara psykiskt skadliga i den mening som statens biografbyrå använder begreppet.

Den genomsnittliga videofilmen: Äventyr, barnförbjuden utan klipp

De vanligaste filmerna som skoleleverna tittar på är äventyr, komedier och drama. Filmer i dessa genrer anges som senaste video av 57 % av eleverna. De genrer som också förekommer i viss omfattning och som kan vara problematiska är skräckfilm (10 %) och våldsfilm (13 %).

Så vitt vi kan förstå inrymmer skräckgenren en bred spännvidd av filmer från – barntillåtna till totalförbjudna. De uppgifter om åldersgränser som finns visar att eleverna i mycket begränsad utsträckning uppges de mest extrema filmerna, dvs. de totalförbjudna filmerna inom denna genre.

Bland våldsfilmerna finns de flesta totalförbjudna filmerna, dvs. de filmer vi antar är psykiskt skadliga. Sammanlagt förekommer det 7 % totalförbjudna filmer bland de identifierade videotitlarna i undersökningen.

Hur många ser psykiskt skadliga filmer?

Proportionerna på de grupper barn och ungdomar som tittar på psykiskt skadliga videofilmer är naturligtvis svåra att precisera eftersom omfattning och grad av skadlighet är svår att fastställa.

De mest extrema videofilmerna, dvs. de totalförbjudna filmerna anges av 3 % av skoleleverna både som senaste och bästa videofilm vilket visar att det inte är många som tittar på filmer i den kategorin.

59 % av alla skolelever anger emellertid någon form av barnförbjuden film som senaste video.

Av 12- till 14-åringar är det 39 % som passar på att på video se en icke-barntillåten film.

Dessa siffror ger oss de yttre ramarna för problematiken med omfattningen av tittandet på det vi kallar psykiskt skadliga filmer.

Försöker vi konstruera ett mått på mer skrämmande och otäcka filmer och använder det på de filmer skoleleverna angivit som senaste videofilm de sett, finner vi att 8 % av alla flickor och 16 % av alla pojkar har angivit sådana videofilmer.

Motsvarande siffror för skoleleverna under 15 år är 6 % för flickorna och 14 % för pojkarna.

Dessa proportioner antyder att det inte är så vanligt att se de mer otäcka filmerna men att det bland eleverna under 15 år finns en mindre grupp som tittar.

Resultatet från våra försök att analysera vad man *ofta* tittar på visar att 16 % av de som är 14 år och äldre tittar på videofilmer som inte är barntillåtna.

Av barn i känslig ålder dvs. 12- och 13-åringarna är det 12 % som *ofta* ser en videofilm som inte är barntillåten.

Det här visar att skolungdomarnas tittande på videofilmer som kan vålla psykisk skada är begränsat. Men det visar också att det finns en liten grupp bland de yngre skolbarnen som kan ta psykisk skada av det de ser.

Förändrat videotittande

Genom möjlighet till jämförelse med vad skoleleverna tittade på i början av 80-talet kan vi också slå fast att det skett en väsentlig förändring av vad för typ av videofilmer man väljer.

Vid 80-talets början använde skoleleverna videon ofta till att se på extrema filmer – våld, pornografi etc. – vilket förmodligen delvis styrdes av utbudet i kombination med lockelsen av det förbjudna och nyhetens behag.

Idag tycks många unga ha utvecklat en del kunskaper om film- och videomarknaden och väljer därför till största del filmer i de omnämnda genrererna äventyr, komedi och drama.

Säkert kan också föräldrar, andra vuxna och den omfattande debatten om video ha bidragit till denna utveckling.

Som ett exempel på de förändrade filmvalen kan vi peka på att pornografi kom på femte plats över vad man såg på video 1981 medan den genren idag hamnar längst bak i rangordningen.

Video och kulturarv

En annan förändring som är värd att uppmärksamma har att göra med de videofilmer ungdomarna erbjuds. Hela 94 % av det vi kallar för utbudet, dvs. de filmer som någon gång är omnämnda i undersökningen, kommer från USA. Den svenska delen av utbudet omfattar endast 3 %. Detta har naturligtvis en styrande effekt på vilka videofilmer skolorna väljer.

Redan innan videon gjorde sitt intåg i våra hem kom de flesta spelfilmerna från USA men idag när omfattningen på ungdomarnas tittande är så mycket större har vi anledning att anta att dessa filmers innehåll i ökande grad blir underlag för den uppväxande generationens funde-

rande inte minst över existensiella frågor, frågor som har att göra med yrkesval, könsroller, politik och frågor om ursprung och historia.

Frigörelseår – videotittarår

Som vi nämnde i den första rapporten har 57 % av alla skolungdomar videoapparater i sina hem. Drygt 40 % av dem tittar en genomsnittlig dag. Skillnaden mellan pojkar och flickor är stor. Pojkarna tittar genomgående mer och på mer otäcka filmer men även flickor visar intresse för de mer skrämmande och otäcka videofilmerna under en period.

Vad vi också finner är att tittandet på de barnförbjudna filmer som innehåller mer skrämmande och otäcka scener förefaller att vara attraktivt för ungdomar då de i frigörelseprocessen befinner sig på tröskeln till vuxenvärlden men när "barnförbudet" fortfarande är ett formellt hinder.

För de flesta av ungdomarna i frigörelseprocessen gäller att intresset för de mer otäcka filmerna håller i sig under en relativt kort period och inträffar någon gång mellan 13- till 15-årsåldern.

Detta är också följdriktigt om vi betänker att ungdomar under sin frigörelseprocess genomlever känslostormar och att videotittandet erbjuder en sorts känslomässig fristad.

Det är också under inledningen till frigörelseperioden de flesta ungdomar vid några tillfällen tittar på riktigt otäcka filmer ett antal gånger, kanske med någon form av rituell underton och som en förberedelse för vuxenvärlden.

Därefter övergår tittandet vanligtvis till att handla om äventyr, komedier, drama etc.

Vi kan också följa omfattningen på videotittandet årskull för årskull och finna att de allra flesta minskar på omfattningen senast i 16-17-årsåldern.

Det här kan sägas vara några generella aspekter vi har funnit då det gäller skolelever och videotittande. Till dessa måste en hel del undantag fogas.

En del yngre barn, syskon, kamrater m.fl., blir som en följd av att videon står i hemmen också del av videotittandet. Andelarna för de yngre barnen är dock lägre och det man mest tittar på är barntillåtna videofilmer.

Några 12- och 13-åringar och deras videotittande

Redan i förra rapporten nämnde vi att det finns en liten grupp i 12 till 13 årsåldern vars tittande kan vara problematiskt eftersom det omfattar de mer skrämmande och otäcka filmerna. I våra försök att analysera vilka de är som tittar på filmerna med skräck, våld etc., med åldersgränsen tillåten från 15 år efter klipp eller totalförbjuden återfinner vi en grupp elever, 12-13 år gamla, bestående av nästan bara pojkar.

Andelen är inte stor, 7,5 % av alla 12-13-åringarna men om gruppen är representativ innebär det flera tusen. Det bör skjutas in att andelen som uppgivit filmer som är totalförbjudna endast består av 0,5 %.

Dessa 12- och 13-åringar tillbringar mycket tid framför såväl TV som video. De har video hemma. De anger främst våldsfilmer. De anger i mindre utsträckning än de övriga andra fritidssysselsättningar. Det är något fler bland dem som har en mer överdriven uppfattning om våldet i samhället i jämförelse med de övriga. Om orsaken till det senare är deras videotittande är naturligtvis svårt att säga men det kan inte uteslutas att det är av betydelse.

En viktig fråga blir hur man kan förhindra att barnen i denna grupp tittar på videofilmer som kan vålla dem psykisk skada.

Piratkopiering och förhandsgranskning

Att kopiera videofilmer tillåter naturligtvis inte videouthyrare eller grossister men många skolungdomar är väl förtrogna med hur det går till och många gör det. Det visar resultatet från frågorna om varifrån man har skaffat sig sina videofilmer.

Den *bästa* videofilmen har 59 % hyrt men 34 % har skaffat den från en kompis eller kopierat den. Det är värt att notera att det skett en ökning sedan 1981 då andelen skolbarn som uppgav att de skaffade videokassetten genom kompis eller kopiering var 22 %.

Det är särskilt intressant att uppmärksamma att när frågan handlar om den *värsta* videofilmen och vi tittar på högkonsumenternas svar, uppger över hälften, 53 %, att de har skaffat kassetten från en kompis eller kopierat den.

Även då det gäller barnen i känslig ålder, 12- och 13-åringarna, uppger nästan hälften, 47 %, att de skaffat den kassett de anser *värst* från en kompis eller kopierat den.

Många skolbarn kan således skaffat sig videofilmer på piratkassetter.

Av detta resultat kan vi sluta oss till att det idag finns många tusen piratkopierade videofilmer hemma hos skolungdomar i Sverige.

Med tanke på de redovisade resultaten för hur skoleleverna skaffar sig den *värsta* videofilmen är det troligt att många av dessa piratkopierade kassetter innehåller de mer otäcka skräck- och våldsfilmerna.

Detta i sin tur leder till slutsatsen att en förhandsgranskning förmodligen kommer att bli problematisk och att den får begränsad effekt eftersom de skolelever som väljer att titta på de mer otäcka och skrämmande filmerna i stor utsträckning kan skaffa sig videokassetterna vid sidan om den etablerade videouthyrningen.

Problem förknippade med förhandsgranskning av videofilmer

Förhållandet att det är så enkelt att kopiera videofilmer men också att radera kassetterna gör att en eventuell central myndighet som skulle ha hand om förhandsgranskning av videofilmer skulle ställas inför stora problem vad det gäller att kontrollera och utvärdera om syftet med en dylik förhandsgranskning uppnåddes. Dvs. att förhindra att barn och ungdomar ser videofilmer som kan vara psykiskt skadliga för dem.

Eftersom införandet av en eventuell förhandsgranskning skulle komma att äga rum cirka tio år efter att uthyrningsmarknaden av video etablerats skulle det innebära att åtskilliga tusen titlar skulle behöva granskas eller omgranskas (alla titlar som granskats som biograffilm men klippts ned för att bli tillåtna från 15 år måste kontrolleras).

Dessutom måste någon form av kontroll till för att allmänheten skulle kunna vara säker på att den videokassett man hyr i butiken verkligen är en kopia av den granskade filmen och inte en oklippt version eller en film med samma namn.

Detta skulle kräva mycket stora resurser men trots det är det osäkert om syftet skulle uppnås.

En av orsakerna är redan påtalad, nämligen att många skolbarn redan nu skaffar sig videokassetter – särskilt de som har ett skrämmande och våldsamt innehåll – genom piratkopiering och lån från kamrater. Dessa piratkopior skulle inte kunna omfattas av en eventuell förhandsgranskning och skulle vara svåra att ta i beslag.

En annan orsak handlar om de utvecklingspsykologiska faserna som ungdomar i början av tonåren går igenom. Hos dessa ungdomar i frigörelseprocessen kan i vissa fall totalförbjudna filmer t.o.m. bli mer eftertraktade just för att filmerna är förbjudna. Redan innan förhandsgranskningen skulle hinna komma igång, skulle kännedom om förslaget kunna tänkas leda till ytterligare piratkopiering av de filmer skolungdomarna bedömde skulle bli totalförbjudna.

Ytterligare en orsak som talar mot förhandsgranskning är att tittandet på de mer extrema videofilmerna har minskat sedan 1981 vilket bl.a. tyder på att föräldrar och andra vuxna på ett personligt plan har påverkat både barn och ungdomar och videohandeln. Med en förhandsgranskning skulle ansvaret för videouthyrningen flyttas över på samhället med den troliga konsekvensen att föräldrar och andra vuxna skulle känna ett mindre ansvar och engagemang i dessa frågor.

LITTERATURLISTA:

BRÅ FORSKNING

Brottsutvecklingen 1986, Stockholm: Allmänna Förlaget.

Ds U 1987:8

Videovåld. En rapport från våldsskildringsutredningen, Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Hadenius, S. och Weibull, L.
1978

Massmedier – en bok om press, radio och TV, Stockholm: Bonniers.

Homburger Erikson, E. 1969

Ungdomens identitetskriser, Stockholm: Natur och Kultur.

Roe, K. 1983

Mass Media and Adolescent Schooling: Conflict or Co-existence? Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Rosengren, K. E. (red.) 1986

På gott och ont: Barn och ungdom, TV och video, Stockholm: Allmänna Barnhuset.

SOU 1981:16

Film och TV i barnens värld. En sammanställning av forskningsresultat från videogramutredningen, Stockholm: Liber.

SR/PUB, 1987

PUB 87 Forskning om radio och television, Stockholm.

Statistisk årsbok för Stockholm, 1987. Utrednings- och statistikkontoret, Stockholms stad.

SÖ, PM, 1987

Brev, 87.06.29. Skolans arbetsmiljö/Våldet i skolan. PM Sammanfattning av länsskolenämndernas lägesrapportering.

Szebehely, M. och Wall, J.
1982

Några Stockholmsungdomar i närbild, Stockholm: Tiden.

Wall, J. m.fl. 1987

Telebo – Framväxten av nya elektroniska medier, Stockholm: Hyresgästernas Förlags AB.

Wall, J. och Cederblad, M-L.
1982

Video och skolungdomar, Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Wall, J. och Cederblad, M-L.
1984

Stockholmsselevers TV – och videovanor, Stockholm: Socialförvaltningen, Utredningen Stockholmsbarn.

Wall, J. och Stigbrand, K.
1985

Televisionsbarn, Stockholm: Skeab.

Wikström, P-O. H. 1987

Våld, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Bilaga 2

1988-02-29

Samband mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteende hos unga.

Rapporten har på uppdrag av Våldsskildringsutredningen gjorts av byrådirektören Peter Gerdman vid BRÅ. De åsikter som framförs i rapporten är författarens egna.

Inledning

Inom samhällsdebatten och inom den beteendevetenskapliga forskningen har det funnits och finns hypoteser om ett direkt samband mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteende hos unga. Spännvidden är dock stor när det gäller betydelsen och innebörden av denna effekt. Å ena sidan kan man se upplevelser av våld i rörliga bilder som en naturlig utlevelse – katarsis – av våld och aggressioner och å andra sidan "triggereffekten", som innebär att unga människor som exponeras för våldsskildringar härmar det som man sett på bild. Det senare innebär en oönskad social företeelse medan det förra skulle vara naturligt och inte utgöra någon egentlig effekt av rörliga bilder med våldsinslag utan mer en fråga om en naturlig utlevelse av aggressioner genom våldsskildringar. Denna genomgång av den befintliga forskningen är främst koncentrerad till två spørsmål.

1. Finns det några direkta effekter mellan våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteende?
2. Finns det indirekta effekter där våldsbeteende ingår som en del i en orsaksväv, där våldsskildringar i rörliga bilder spelar en roll bland många andra?

Litteraturgenomgång

I USA genomfördes på 60- och 70-talen en mycket ambitiös genomgång av den tillgängliga forskningen avseende de direkta effekterna av våldsskildringar i rörliga bilder och våldsbeteende av den s.k. Surgeon Generalkommittén (Surgeon General's Scientific Helvisery Committee on Television and Social Behavior, 1972). I denna rapport fanns flera motstridiga budskap vad det gäller resultaten.

Slutsatserna omgärdades av många förbehåll och hypotesen om det direkta sambandet mellan våldsskildringar och våldsbeteende kunde inte bekräftas. Det tycktes snarare som om en hypotes om ett mekaniskt samband kunde tillbakavisas. Däremot redovisades en avtrubbningssef-

fekt av våldsskildringar i rörliga bilder, som innebär att de som exponeras för våldsskildringar med tiden inte påverkas lika starkt som inledningsvis. Trots de motstridiga resultaten ansåg ordföranden i Surgeon Generalkommittén att bevisen på sambanden mellan fiktionsvåld och asocialt beteende var så pass starka att åtgärder kunde motiveras.

I en senare uppföljning av Surgeon Generalkommitténs rapport (Pearl & Bouthilet & Lazar /eds/, 1982) konstaterades att det fanns en positiv korrelation mellan aggressivt beteende och fiktionsvåld. Slutsatsen av denna rapport blev en rekommendation att undersöka förklaringen till detta samband.

I en brittisk genomgång av i stort sett samma forskningsmaterial som de två ovan redovisade från USA kom man till helt andra slutsatser. I en rapport från Home Office (Brody, 1977) konstaterades bl.a. att forskningen kring kriminalitetens orsaker pekar mot en enorm variation av påverkande faktorer, där alla överlappar varandra på ett komplext sätt och omöjliggör slutsatser om orsaker.

En dansk sammanfattning av 25 års forskning (Bruun Pedersen, 1984) konstaterar att resultaten av forskningen är motstridiga. I 13 procent av de granskade undersökningarna fanns ett starkt positivt samband mellan aggressiva reaktioner och videovåld medan sambanden var måttliga eller svaga i sammanlagt 43 procent av undersökningarna. Sambanden var obefintliga i 18 procent av studierna och det fanns ett svagt negativt samband i sex procent av undersökningarna. Bruun Pedersen hävdar i sina slutsatser i rapporten att det verkligen finns ett samband mellan videovåld och aggressiva reaktioner hos åskådarna. I en artikel i Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap har en annan dansk forskare Berl Kutchinsky gjort en vetenskaplig analys av samma undersökningsmaterial som Bruun Pedersen. Den senare genomgången kom till helt andra slutsatser och några samband mellan videovåld och våldsbeteende kunde inte styrkas. Den danska kriminologins basverk (Hurwitz & Christiansen, 1983) konstaterar dessutom att effekten av mediers inflytande på ungdomskriminaliteten är praktiskt taget icke-existerande.

I en nyligen publicerad rapport (Rapport fra Arbejdsgruppen for analyse af voldsfilms virkninger M.V., 1987) från det danska kriminalpreventiva rådet konstaterar man att människor som annars inte skulle uppträda våldsamt knappast påverkas av fiktionsvåld till ett våldsbeteende. Däremot kan det inte uteslutas att underhållningsvåld bland mycket annat är en medverkande faktor till att utlösa våld, men att påverkan i så fall är så liten att den inte kan finna stöd i kriminologisk forskning. Man tillbakavisar också hypotesen om att det skulle finnas några slags långtidseffekter, som skulle innebära en större acceptans av våld i samhället.

Några vetenskapliga resultat som på ett entydigt sätt visar att videovåldet skulle ha starka effekter på ungdomarnas våldsbenägenhet finns inte. Forskarnas uppfattningar varierar om sådan effekt över huvud taget föreligger. En del undersökningar antyder att videovåldet skulle kunna ha en viss våldsutlösande effekt hos en mindre grupp ungdomar med speciella personlighetsegenskaper (Belson, 1978). I andra sammanhang har dock även denna effekt ifrågasatts. Den mest sannolika effekten som videovåldet kan ha på de unga är en viss avtrubbnings-effekt (man reagerar inte på våldet lika starkt som förut). Det är också troligt att vissa ungdomar, särskilt de yngre, får starka skräckupplevelser. Sådana upplevelser kan resultera i att de unga sover dåligt, blir rädda för mörker, inte vågar gå ut osv.

Diskussion

För att nyansera bilden av fiktionsvåldets effekter är det viktigt att påpeka att ungdomar med olika typer av anpassningssvårigheter, bl.a. våldsbrottslighet, tenderar i större utsträckning än genomsnittet att titta på den typen av filmer. Utifrån detta samband är det dock mycket svårt att dra kausala (orsaks) slutsatser om detta sambands karaktär. Det måste bedömas som mindre sannolikt att ungdomar som tittar mycket på videovåld skulle till följd av detta skulle bli våldsamma. Mer sannolikt är att ungdomar med våldstendenser väljer den typ av filmer. Den mest sannolika bedömningen är att ungdomar med sociala anpassningsproblem generellt sett deltar mera i olika typer av kvalita-

tivt sett sämre fritidsaktiviteter än andra ungdomar. De är mera sällan medlemmar av olika typer av föreningar och liknande och mera beroende av jämnåriga kamrater under sin fritid. Deras fritid är också i betydligt mindre utsträckning kontrollerad av föräldrar.

De generella kunskaper vi har om våldsbrottsligheten (Wikström, 1987) ger vid handen att personer som gör sig skyldiga till våldsbrott ofta är alkoholpåverkade och att de inte sällan har allvarliga missbruksproblem. Det är också vanligt att de är registrerade för en omfattande brottslighet av annat slag än våld. Vidare kommer dessa individer påtagligt oftare än andra från familjer med omfattande sociala problem. De uppvisar ofta allvarliga anpassningssvårigheter i skolan och umgås inte sällan i en krets av unga människor med liknande problem. Med hänsyn till ovanstående är det inte helt meningsfullt att skilja faktorer bakom våldsbrott från andra faktorer som finns i bakgrunden till allvarliga anpassningssvårigheter hos unga (Sarnecki, 1987).

Slutsats

Den generella slutsatsen av det sagda är att videovåldets våldsframkallande effekter inte helt kan uteslutas. Det är dock föga sannolikt att videovåldet i detta sammanhang skulle ha någon större effekt om man jämför med andra kända faktorer bakom våldet. I den allmänna debatten om våldet i samhället har videovåldet fått alldeles för stor uppmärksamhet. Frågan om kampen mot videovåldet bör i första hand uppfattas som en kulturpolitisk och inte som en kriminalpolitisk fråga.

Litteratur

Belson, William (1978): Television violence and the adolescent boy. Farnborough: Saxon House.

Brody, Stephen (1977): Screen Violence and Film Censorship – a Review of Research. Home Office Research Study No. 40. Her Majesty's Stationary Office, London.

Hurwitz, Stephan & Christiansen, Karl O (1983): Criminology. Allen Unwin, London.

Kutchinsky, Berl (1987): Skaermvoldens virkning og tiltraekning i Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab.

Pedersen, Jörgen Bruuns (1984): vold på skaermen – en debatbog. Fylendals Pædagogiske Bibliotek, København.

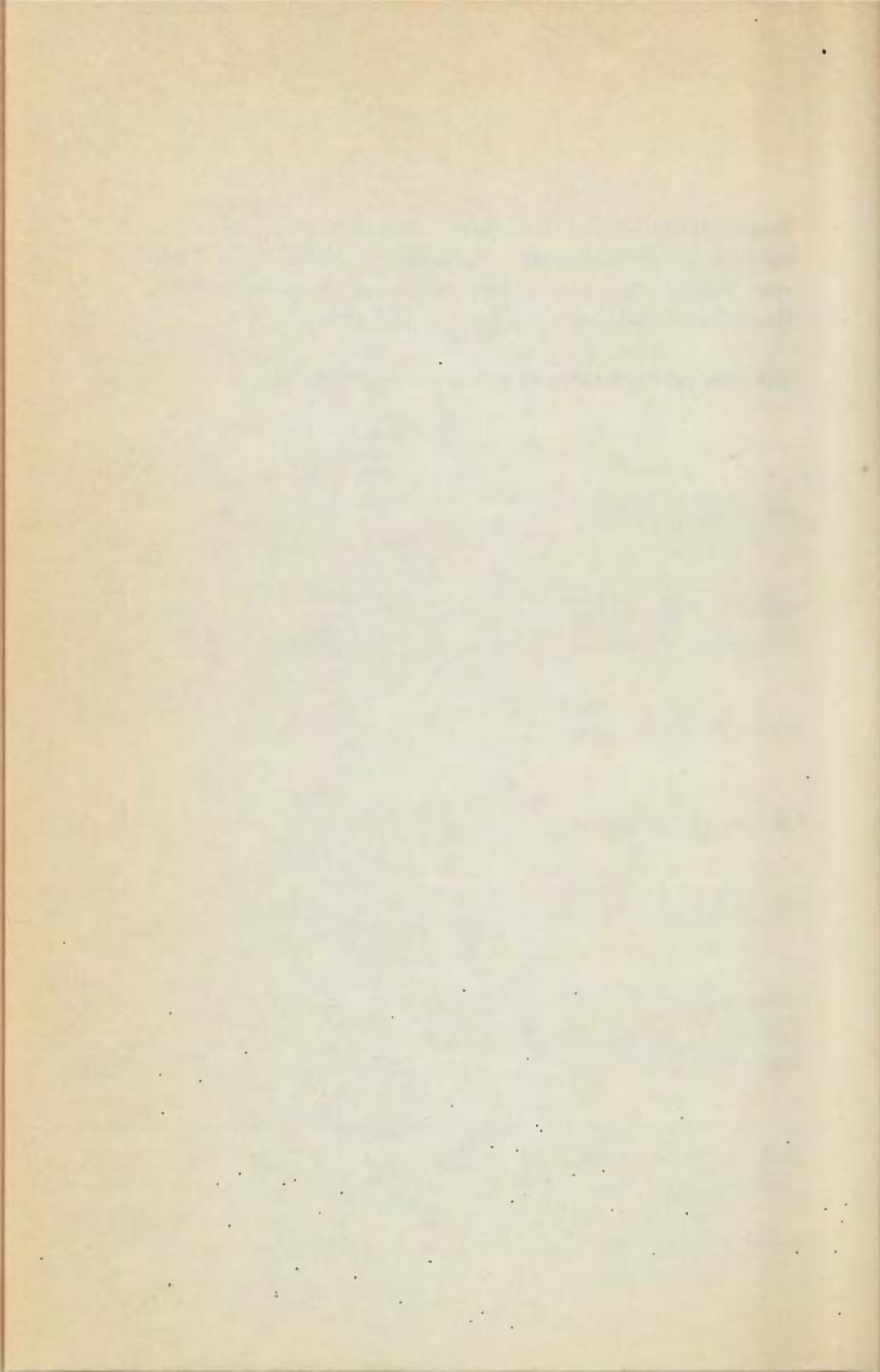
Pearl, D & Bouthillier L & Lazar J (1982): (eds) Television and Behavior. Ten years of Scientific Progress and Implications for the Eighties. vol. 1 Summery Report. US Department of Health and Huervice. DHHS Publ. No. (ADM) 82-1195.

Rapport fra Arbejdsgruppen for analyse of voldsfilms virkninger M.V. Notat nr. 17. Det kriminalpræventive Råd. København, januari 1987.

Sarnecki, Jerzy (1987): Skolan och brottsligheten. Carlssons förlag, Stockholm.

Surgeon General's Scientific Advisory Committee on Television and Social Behaviour (1972): Television and Growing Up: The Impact of Televised Violence. Report to the Surgeon general United States Public Health Service. National Institute of Mental Health, New York.

Wikström, Per-Olof (1987): Våld. Brottsförebyggande rådet.

Bilaga 3

Förordning (1959:348) med särskilda bestämmelser om biografföreställningar m.m.

1 § I fråga om offentlig förevisning av biografilm (biografföreställning) och offentlig förevisning av videogram skall, utöver vad eljest finnes föreskrivet, gälla vad nedan stadgas.

Denna förordning gäller dock inte i fråga om radiosändning. Den gäller inte heller i fråga om trådsändning, om

1. sändningen är en vidareändning av en rundradiosändning eller av en sändning från en satellit i fast trafik eller

2. sändningen är en egensändning som också sker till bostäder med stöd av tillstånd enligt 5 § andra stycket radiolagen (1966:755) eller i enlighet med bestämmelserna i lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar.

I förordningen förstås med radiosändning, rundradiosändning och trådsändning detsamma som i radiolagen. Med vidareändning och egensändning förstås detsamma som i lagen om lokala kabelsändningar.

Vad som i förordningen föreskrivs om biografföreställning skall också gälla offentlig förevisning av videogram. Vad som föreskrivs om film skall med undantag av bestämmelserna i 6 § 1 mom. andra stycket 2 och 3 samt 3 mom., också gälla videogram. Lag 1985:990.

– Allmänna ordningsstadgan (1956:617) 9 § ff. Lag (1956:618) om allmänna sammankomster.

2 § Vid biografföreställning må ej förevisas film, som icke dessförinnan godkänts av statens biografbyrå.

Till biografbyrån skall som rådgivande organ vara knutet ett granskningsråd (statens filmgranskningsråd). Angående dess verksamhet är särskilt stadgat.

3 § 1 mom. Biografbyrån må ej godkänna film eller del av film, vars förevisande på grund av det sätt varpå händelserna skildras, och det sammanhang, vari de förekomma, kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott.

Biografbyrån äger även i annat fall vägra godkänna film eller del av film, om biografbyrån finner förevisande därav uppenbarligen strida mot allmän lag. Lag 1985:990.

2 mom. Film eller del av film må ej godkännas till förevisning för barn under sju år eller för barn, som fyllt sju men ej elva år, eller för barn, som fyllt elva men ej femton år, i den mån den kan vålla barn i sådan åldersgrupp psykisk skada. Lag 1977:1056.

3 mom. Biografbyrån må ej vägra godkänna film på andra grunder än i denna paragraf är stadgat.

4 § 1 mom. Barn under femton år må ej lämnas tillträde till biografföreställning, där förevisning äger rum av annan film än sådan som biografbyrån godkänt för den åldersgrupp barnet tillhör. Genom tydliga anslag skall utmärkas, i vad mån barn äga tillträde till biografföreställning.

2 mom. Upphävt g. Lag 1977:1056.

5 § Den som vill påkalla granskning av film skall göra skriftlig anmälan därom till biografbyrån. I anmälan skola, där så kan ske, filmens

längd och produktionsfirma angivas. Uppgift skall vidare lämnas, huruvida filmen önskas tillåten även för barn under sju år eller för barn som fyllt sju men ej elva år, eller för barn, som fyllt elva men ej femton år.

Anmälan skall vara åtföljd av fullständig förteckning över de texter, med vilka filmen är avsedd att förevisas, ävensom av en redogörelse för filmens innehåll. Från tillämpningen av denna bestämmelse kan biografbyrån i särskilda fall meddela befrielse.

Angående avgift för granskning av film är särskilt stadgat. Lag 1977: 1056.

6 § 1 mom. Har film i sin helhet förbjudits för offentlig förevisning, skall biografbyrån meddela skriftligt bevis därom (förbudskort).

Har film helt eller delvis godkänts, skall den av biografbyrån förses med en med registreringsnummer försedd stämpel, varjämte ett med samma registreringsnummer försett bevis (tillståndskort) skall utfärdas. I beviset skall meddelas:

- 1) namnet på den firma, från vilken filmen utgått, därest detta är känt,
- 2) kortfattad beskrivning av filmen samt, om viss del av densamma uteslutits, särskild beskrivning å den uteslutna delen,
- 3) uppgift om filmens längd vid granskningen och dess längd, sedan del av filmen eventuellt uteslutits, samt
- 4) uppgift, huruvida filmen blivit godkänt eller icke till förevisning för barn tillhörande åldersgrupp som avses i 3 § 2 mom.

Är biografbyråns godkännande tidsbegränsat skall detta framgå av stämpeln och tillståndskortet. Tillståndskort skall vid anfordran tillhandahållas polismyndighet och polisman. Lag 1979:213.

2 mom. Upphävt g. Lag 1985:990.

3 mom. Del som utesluts ur film skall, om så kan ske, tas i förvar av biografbyrån men återlämnas mot återställande av tillståndsbeviset och den filmen åsatta registreringsnummerstämpeln. Sådant återlämnande må dock ej påfordras sedan två år förflutit från bevisets utfärdande. Efter nämnda tid må filmdelen förstöras efter biografbyråns beprövande. Lag 1985:990.

6 a § I tillståndsbeviset för ett videogram skall biografbyrån, utöver vad som gäller enligt 6 § 1 mom. andra stycket 1 och 4, ange videogrammets längd och lämna en kortfattad beskrivning av dess innehåll.

Om vissa delar av ett videogram har förbjudits för offentlig föreläsning, skall biografbyrån dessutom med hjälp av tidkod eller på något annat lämpligt sätt, i beviset ange vilka delar som godkänts och vilka som förbjudits. Byrån skall också lämna en särskild beskrivning av innehållet i de förbjudna delarna. (införd g. Lag 1985:990.)

7 § Angående besvär över biografbyråns beslut gäller vad därom stadgas i den för biografbyrån gällande instruktionen.

F (1965:748) med instruktion för statens biografbyrå, efter ändr. omtryckt i F 1977:1057, därefter ändr. g. F:ar 1978:378, 1979:249, 1980:323, 1981:446, 1982:503, 1983:516, 1984:466, 1985:304, 992.

8 § Bryter någon uppsåtligen mot föreskriften i 2 §, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader. Sker överträdelsen av oaktsamhet, som ej är att anse som ringa, dömes till böter.

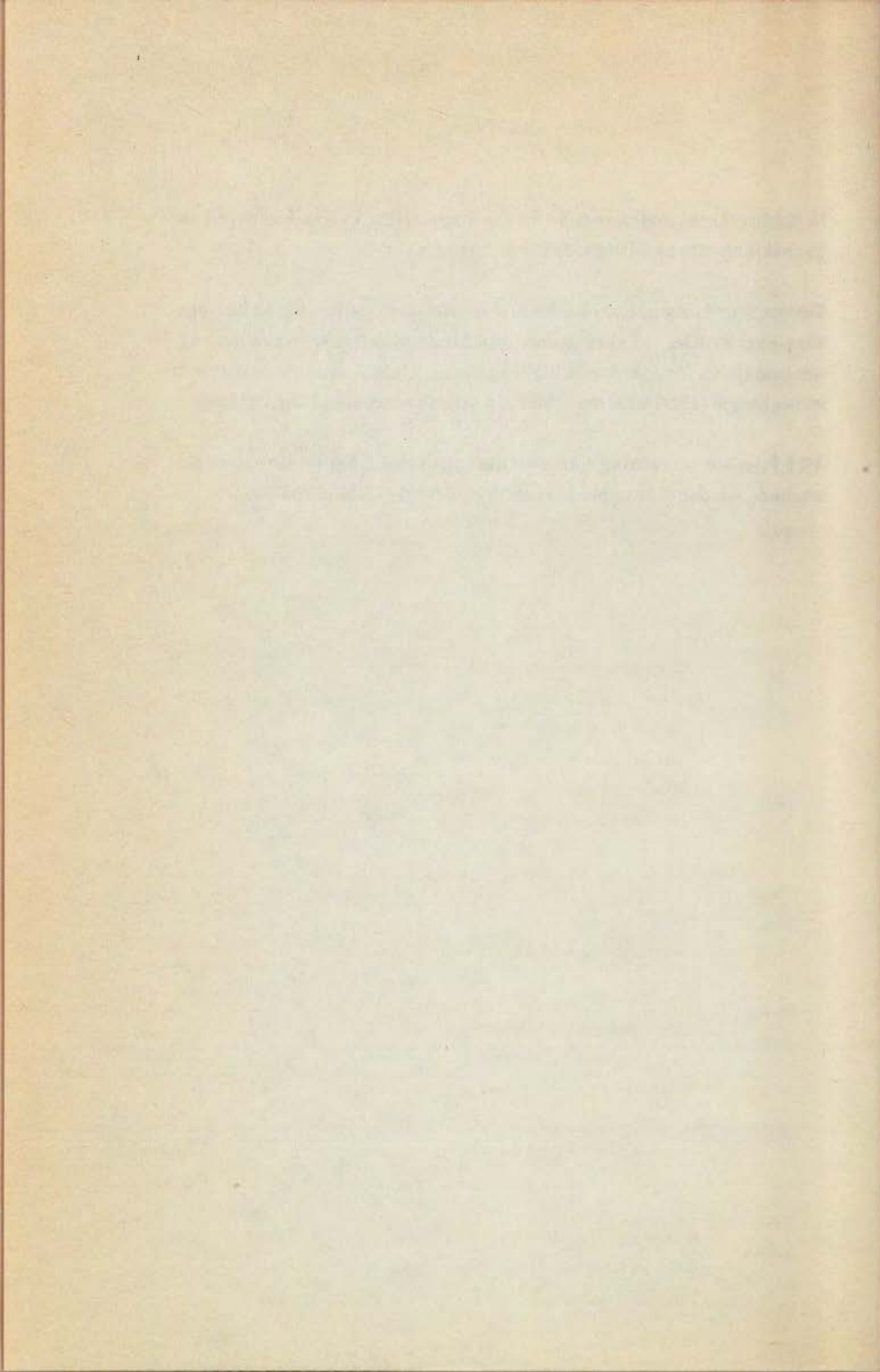
Bryter någon uppsåtligen eller av oaktsamhet, som ej är att anse som ringa, mot föreskrift i 4 § dömes till böter. KK 1973:560.

9 § Vad i denna förordning är stadgat gäller ej för det fall att film förevisas i samband med undervisningen vid läroanstalt och ej heller i andra fall då regeringen på ansökan meddelar befrielse från förordningens tillämpning. Angående rätt för biografbyrån att i särskilda fall medde-

la tidsbegränsat godkännande för visning av film, i vilka fall avgift för granskning inte skall utgå, är särskilt stadgat.

Denna förordning gäller inte för reklamfilm. Den gäller inte heller förevisningar av film vid varumässor, utställningar eller sportevenemang, om inte själva förevisningen utgör en sådan allmän sammankomst som avses i lagen (1956:618) om allmänna sammankomster. Lag 1985:990.

10 § Film och utrustning som använts i strid mot 2 § skall förklaras förverkade, om det ej är uppenbart obilligt (Införd g. KK 1973:560).

Bilaga 4

Lagen (1981:485) om förbud mot spridning av filmer och videogram med våldsinslag – i dess lydelse den 1 juni 1987.

1 §

Filmer och videogram med skildringar av sexuellt våld eller tvång eller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur får inte i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte spridas genom saluhållning eller annat tillhandahållande eller genom visning, om inte spridandet är försvarligt med hänsyn till framställningens syfte och sammanhang samt omständigheterna i övrigt.

2 §

Filmer och videogram med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur får inte i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte lämnas ut till barn under femton år eller spelas upp vid särskilt anordnad visning, när något sådant barn är närvarande.

3 §

Förbudet enligt 1 § avser inte filmer och videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning vid provning enligt 3 § 1 mom. förordningen (1959:348) med särskilda bestämmelser om biografföreställningar

m.m. Förbudet gäller inte heller filmer och videogram med samma innehåll som ett exemplar som har godkänts av statens biografbyrå.

Förbudet enligt 2 § avser inte filmer och videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år vid provning enligt nyssnämnda förordning. Förbudet gäller inte heller filmer och videogram med samma innehåll som ett exemplar som har godkänts av statens biografbyrå.

4 §

Denna lag gäller inte

1. offentliga förevisningar av biografiffilm eller videogram som omfattas av kravet på förhandsgranskning i förordningen (1959:348) med särskilda bestämmelser om biografiföreställningar m.m.,
2. sändningar av televisionsprogram som sker med stöd av tillstånd enligt 5 § första eller andra stycket radiolagen (1966:755), med stöd av 5 a § första stycket radiolagen eller med stöd av tillstånd enligt lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar.

5 §

Bryter någon uppsåtligen eller av oaktsamhet som inte är ringa mot 1 eller 2 §, skall han dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som sprider en film eller ett videogram, som har försetts med intyg om att ett exemplar med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå, skall inte dömas till ansvar för brott mot 1 §. Har i intyget angetts att byrån godkänt filmen eller videogrammet för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år, skall han inte heller dömas till ansvar för brott mot 2 §. Vad som har sagts nu gäller dock inte, om intyget var oriktigt och han insett eller bort inse detta.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet lämnar oriktiga uppgifter i ett sådant intyg som avses i andra stycket skall dömas till böter eller

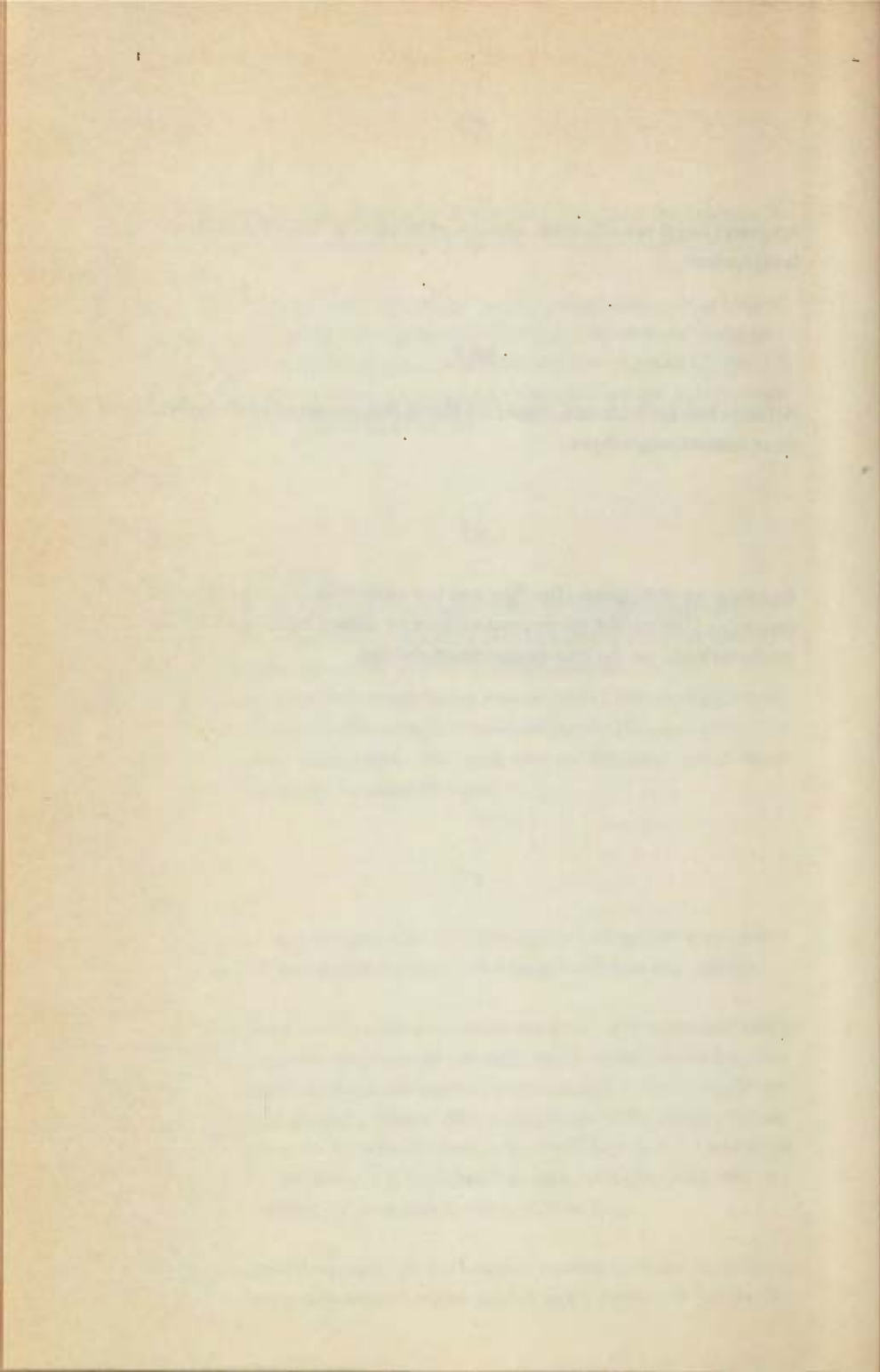
fängelse i högst sex månader, om inte gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

5 a §

Allmänt åtal för brott som avses i 5 § får väckas endast efter medgivande av statens biografbyrå.

6 §

Exemplar av videogram eller film som har varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt utbytet av sådant brott skall förklaras förverkade, om det inte är uppenbart obilligt.

Förslag till
Lag om ändring i brottsbalken

Bilaga 5

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 16 kap. 8 § skall ha följande lydelse

dels att det i balken skall införas tre nya paragrafer, 16 kap. 10 b och c samt 19 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

8 §¹

Den som *offentligen eller eljest* i uttalande eller annat meddelande som sprids *bland allmänheten* hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller om brottet är ringa, till böter.

10 b §

Den som i stillbild eller i en film, ett videogram, ett televisionsprogram eller andra rörliga bilder skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

våldsskildring till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring.

Första stycket gäller inte filmer eller videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning. Det gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en film eller ett videogram som har godkänts av biografbyrån. Vidare gäller första stycket inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.

Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå, skall inte dömas till ansvar enligt första stycket för spridning av upptagningen. Vad som har sagts nu gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har spritt upptagningen har insett eller bort inse detta.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**10 c §*

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte till den som är under femton år lämnar ut en film, ett videogram eller en annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur döms för otillåten utlämning av film eller videogram till böter eller fängelse i högst sex månader.

Första stycket gäller inte filmer eller videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år. Det gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en film eller ett videogram som har godkänts av biografbyrån. Vidare gäller första stycket inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.

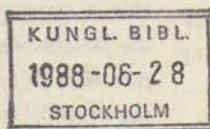
Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå för visning för någon åldersgrupp av barn under

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

femton år, skall inte dömas till ansvar enligt första stycket. Vad som har sagts nu gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har lämnat ut upptagningen har insett eller bort inse detta.

19 §

Allmänt åtal för brott som avses i 10 b och c §§ får såvitt avser filmer eller videogram väckas endast efter medgivande av statens biografbyrå.

Statens offentliga utredningar 1988

Kronologisk förteckning

1. Översyn av utlänningslagsstiftningen. A.
2. Kortare väntan. A.
3. Arbetsolycka - "olycka" eller arbetsmiljöbrott? A
4. Kunskapsöverföring genom företagsutveckling. UD.
5. Samerätt och sameting. Ju.
6. Provning och kontroll i internationell samverkan. I.
7. Frihet från ansvar. Ju.
8. En ny skyddslag. Fö.
9. Sverigeinformation och kulturutbyte. UD.
10. Rätt adress. Fi.
11. Öppenhet och minne. U.
12. Civil personal i försvaret. Fö.
13. Handel med optioner och terminer. Fi.
14. Översyn av bostadsrättslagen m.m. Bo.
15. Medborgarkommissionens rapport om svensk vapenexport. SB.
16. SÄPO - Säkerhetspolisens inriktning och organisation. Ju.
17. Reklamskatten. Fi.
18. Rapport av den parlamentariska kommissionen med anledning av mordet på Olof Palme. Ju.
19. U-lands- och biståndsinformation. UD.
20. En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet. U.
21. Ny taxeringslag - Reformerad skatteprocess. Del 1. Fi.
22. Ny taxeringslag - Reformerad skatteprocess. Del 2. Fi.
23. SIIESTA - Ett internationellt institut för värdering av miljöriktig teknik. UD.
24. Lotteri i radio och TV. U.
25. Förnyelse och utveckling. C.
26. Frikommunförsöket. C.
27. Lönegarantin och förmånsrättsordningen - om lönegarantins betydelse för det ökade antalet företagskonkurser. A.
28. Videovåld II - förslag till åtgärder. U.

Statens offentliga utredningar 1988

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Medborgarkommissionens rapport om svensk vapenexport. [15]

Justitiedepartementet

Samerätt och sameting. [5]

Frihet från ansvar. [7]

SÄPO-Säkerhetspolisens inriktning och organisation. [16]

Rapport av den parlamentariska kommissionen med anledning av mordet på Olof Palme. [18]

Utrikesdepartementet

Kunskapsöverföring genom företagsutveckling. [4]

Sverigeinformation och kultursamarbete. [9]

U-lands- och biståndsinformation. [19]

SIESTA - Ett internationellt institut för värdering av miljöriktig teknik. [23]

Försvarsdepartementet

En ny skyddslag. [8]

Civil personal i försvaret. [12]

Finansdepartementet

Rätt adress. [10]

Handel med optioner och terminer. [13]

Reklamskatten. [17]

Ny taxeringslag - Reformerad skatteprocess. Del 1. [21]

Ny taxeringslag - Reformerad skatteprocess. Del 2. [22]

Utbildningsdepartementet

Öppenhet och minne. [11]

En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet. [20]

Lotteri i radio och TV. [24]

Videovåld II - förslag till åtgärder. [28]

Arbetsmarknadsdepartementet

Översyn av utlänningslagstiftningen. [1]

Kortare väntan. [2]

Arbetsolycka - "olycka" eller arbetsmiljöbrott? [3]

Lönegarantin och förmånsrättsordningen - om lönegarantins betydelse för det ökade antalet företagskonkurser. [27]

Bostadsdepartementet

Översyn av bostadsrättslagen m.m. [14]

Industridepartementet

Provning och kontroll i internationell samverkan. [6]

Civildepartementet

Förnyelse och utveckling. [25]

Frikommunförsöket. [26]

ALLMÄNNA FÖRLAGET

ISBN 91-38-10169-6
ISSN 0375-250X